

Alexandre Dumas

A szélhámos

Fordította: Telkes Béla

TARTALOM

- I. A gályarab**
- II. Nemes Faverne Henrik**
- III. Az Opera társalgójában**
- IV. Előkészületek**
- V. A Muette-fasor**
- VI. A napló**
- VII. A beteg**
- VIII. Az ötszázfrankos bankjegy**
- IX. A fátyolfüggönyös fülke**
- X. Szörnyű vallomás**
- XI. El, Párizsba!**
- XII. Gyónás**
- XIII. A virágáros leány**
- XIV. Összeomlás**
- XV. A siralomházban**
- XVI. Éjjel a királynál**
- XVII. Az akasztott ember**
- XVIII. A jegyzőkönyv**

I. A gályarab

Ezernyolcszázharmincöt május hónapját Toulonban töltöttem.

Kis erődházban laktam ott, melyet egyik barátom bocsátott rendelkezésemre.

Ez az erődházikó ötvenlépésnyire volt a Lamalgue-erődtől, éppen szemközt azzal a híres sánccal, amely ezerhétszázkilencvenháromban ama fiatal tüzérhadnagy szárnyas szerencsés-jének felröppenését látta, akit aztán Bonaparte tábornok, majd Napóleon császár néven ismert a világ.

Azzal a dicséretes szándékkal vonultam meg itt, hogy dolgozni fogok.

Fejemben egy drámatervet hordoztam, meglehetősen megható, meglehetősen komor, meglehetősen borzalmas drámáét s ezt fejemből papírra szerettem volna vetíteni...

Ez a borzalmas dráma a „Pál kapitány” volt.

Rájöttem valamire: elmélyedő és állhatatos munkához ugyanis az kell, hogy a dolgozószoba szűk legyen, falai pusztán meredezzenek, és a nappali világosságot sötét színű függönyök tompítsák.

Távoli szemhatár, végeláthatatlan tenger, óriási hegységek, mindez, még ha határozatlanul és a déli nap fényétől megaranyozottan úszik is a tiszta levegőben, szemlélődésre csábít, és semmi sincs, ami úgy eltávolítana a munkától, mint a szemlélődés.

Az eredmény az volt, hogy Jones Pál történetét nem fejeztem be, ellenben megálmodtam Don Juan de Maranát.

A valóság álomba révedt és a dráma metafizikába.

Szóval: nem dolgoztam, legalább nappal nem.

Szemlélődtem, elmélkedtem s megvallom, az a bűvösen szép Földközi-tenger a maga aranyos csillámú azúrkékségével, azok a szörnyű kopárságukban is gyönyörű óriáshegyek, az a sötétlő mélységű ég sokkal jobban érdekelt, mindazt elnézegetnem szebbnek látszott, mint kíváncsinak lennem elolvasására annak, amit költhettem volna.

Igaz ugyan, ha éjszakánként bírtam volna magammal annyira, hogy ablakaim tábláit a hold csábos fénye elől elrekesszem, ha bírtam volna szememet arról a csillagokkal teleszórt égboltozatról levenni, ha elkülöníthettem volna magamat a gondolataim saját világába, valamennyire megint urává lehettem volna magamnak. De szellemem, mint a tükör, visszasugarazta ezeket a napi jelenségeket és ahogy már említettem, a tünemények, melyek ilyenkor elkápráztak előttem, már nem a maguk földi szenvedélyeivel mutatkozó emberi teremtések voltak; szépséges angyalokul tűntek elém, mint akik isten parancsára szárnyuk egyetlen lebbenésével suhantak át e végeláthatatlan térségeken; gúnyos arcú démonok voltak, akik valami kopár sziklán guggolva fenyegették meg a földet; végre is valami olyasféle mű lett volna az, ami alakot kezdett ölteni lelkemben, amilyen az „Isteni színjáték”, amilyen az „Elveszett Paradicsom” vagy a „Fauszt”, nem pedig afféle történet, amilyen „Angèle” vagy amilyen „Antony”.

Szerencsétlenségemre sem Dante, sem Milton, sem Goethe nem voltam.

Így tehát Pénélopé esetének épp fordítottjaképpen a nappal megsemmisítette mindazt, amit az éjszaka alkotott.

Jött a reggel, ágyúszó ébresztett föl. Kiugrottam ágyamból.

Ablakot nyitottam; fényáradat öntötte el szobámat s kergette tova álmatlanságom összes árnyalakjait, szegényeket, akiket megriasztott ez a hatalmas nappal. Azután láttam, mint közeledik nagy méltóságosan egy hármás evezősorú, pompás hajó a rév felé; a Triton volt vagy a Montebello, amely éppen az én nyaralóm előtt szokta mintegy különös mulattatásomul a legénységét gyakorlatoztatni vagy a tüzéséget fölvonultatni.

Majd meg viharos napok jöttek, napok, amelyeken az ég felhőkbe burkolózott s azúrkék Földközi-tengerünk, szegény, hamuszürkévé fakult, a szelíd nyugati szél pedig orkánná dühödött.

Olyankor a menny óriási tükre elfátyolozódott, a tengernek másszor mindig annyira nyugodt felülete oly hullámvásznak indult, mintha valami föld alatti kohó tűzén forrna. Kis habok nagy hullámokká nőttek, hullámhalmok hullámhegyekké magasodtak. Az édes, szőke Amphitrité, úgy látszott, lázadó óriásként az eget akarja megostromolni, belekapaszkodva a felhőkbe s oly hangon ordítva, amelyet sohasem felejt el az ember, ha csak egyszer hallotta is.

Az én szegény drámám terve tehát hovatovább elmálladozott.

Egyszer aztán elpanaszoltam a kikötő parancsnokának, mily hátrányos hatása van az ilyen külső dolgoknak a képzeletem működésére s megemlítettem, mennyire belefáradtam már az ilyen hatások leküzdésébe és hogy végleges eltökélésem szerint holnap elutazom, mert az egész idő alatt, amelyet Toulonban töltöttem, életem csupa szemlélődésben telt.

Erről lévén szó, megkérdeztem mindjárt, kihez kell fordulnom, hogy valami bárkát bérelhessek; az új életnek ugyanis, melynek megkezdésére szellememnek az anyaggal való küzdelmében kivívott diadala ösztökélt, legfőbb követelménye egy bárka volt.

A parancsnok azt mondta, hogy gondolkodni fog kívánságomon és intézkedett, hogy teljesíthesse.

Midőn másnap ablakot nyitottam, rögtön szemembe tűnt, hogy odalent, alig húszlépésnyire nagyon szép bárka közeledik ringatózva a part felé; evezésre és vitorlázásra egyaránt felszerelt alkalmatosság, melyet tizenkét gályarab hajtott.

Éppen ilyen bárka kellene nekem, gondoltam, s íme, amint a gályarabok felügyelője megpillantott, kikötötte a bárkát, partra ugrott és erődházikóm kapuja felé vette útját.

Zsebéből kis levelet húzott elő s átadta nekem.

A levélke így szólt:

„Kedves Bölcselkedőm!

Mivel a költőket hivatásuktól elidegeníteni nem szabad s mivel Önt ebben a hivatásában a körülmények, úgy látszik, megzavarták, íme itt küldöm a kívánt bárkát. Amíg Toulonban lakik, rendelkezhetik vele kikötőnyitástól kikötőzárásig bármikor.

Valahányszor szeme már belefárad az ég fürkészésébe és néha-néha visszapillant e gyarló földre, maga körül tizenkét fickót fog látni, akik a bárkáját könnyűszerrel röpítik és önt képzelődése világából már pusztá külsejükkel is vissza fogják zökkenteni a valóságba.

Mondanom sem kell talán, hogy jó lesz, ha semmiféle értéktárgya, pénze nem kerül a szemük elé.

Az ember - méltóztatik tudni - esendő s mivel a régi jó közmondás szerint: Istent kísértetni nem üdvös mulatság, annál kevésbé lehet üdvös dolog embert kísértésbe vinni, főként, ha az illető ember egyszer már behódolt valamely kísértésnek.

Mindenkor készséges híve:

.....”

Szólítottam Jadint, s közöltem vele nagy, szép szerencsénket. Nagy ámulatomra nem fogadta akkora lelkesedéssel közlésemet, mint vártam: a társaság, amelyben ezentúl élnünk kellett, kissé vegyesnek rémlett neki.

De amint végigpillantott legénységünkön és a vörös sapkák alatt, amelyek azt a tizenkét fejet ékesítették, néhány érdekes ábrázatot vett észre, nagy bölcsen mindjárt fölismerte szerepét és intvén új szolgálóinknak, hogy mozdulatlanul maradjanak helyükön, széket vitt a partra, papirost és ceruzát vett elő és rajzolni kezdte a bárkát meg borzalmas legénységét.

Bizony ez a tizenkét fickó, aki mind oly nyugodtan, szelíden és engedelmesen várta parancsainkat, sőt szemünkből igyekezett kilesni kívánságainkat, egytől egyig valami büntett elkövetője volt: egy része tolvaj, más része gyújtogató, néhány gyilkos.

Az emberi igazságszolgáltatás nyakon csípte őket; bukott teremtések voltak, tönkrement életek, a világ kiközösítettjei, már nem is emberek, hanem tárgyak; nem volt többé nevük, hanem csak számuk.

Tönkrejutottságukban szinte egy testté, egy lélekké forrtak és ennek az egy test, egy lélek közösségnek a foglalatja az a szörnyűség, aminek neve rabszolgabörtön - bagno.

A révparancsnok valóban páratlan meglepetéssel ajándékozott meg.

De azért nem mondhatnám, hogy ellenemre lett volna közelemben látni ezeket az embereket, akiknek már a puszta címe is, ha valamely szalonban hangzik el, iszonyatba ejt.

Hozzájuk mentem, fölálltak s hirtelen lekapták sapkájukat.

Ez az alázatosság meghatott.

- Barátaim - szoltam hozzájuk -, bizonyára tudjátok, hogy a révparancsnok úr rendelkezése szerint szolgálatomra kell állnotok touloni tartózkodásom egész ideje alatt.

Egyikük sem válaszolt, sem szóval, sem mozdulattal.

Olyanforma volt az, mintha köemberekhez beszéltem volna.

- Remélem - folytattam -, hogy megelégedésemre végzitek majd dolgotokat; ami benneteket illet; bizonyosra vehetitek, hogy ti is meg lehettek majd elégedve énvelem.

Ugyanoly hallgatás.

Azt gondoltam, hogy a fegyelem dolga ez.

Zsebemből néhány pénzdarabot vettem elő s följánlítottam nekik, innának rajta egészségemre; de egyetlenegy kéz sem nyúlt érte, hogy átvegye.

- Tilos bármit is elfogadniok - világosított föl a gályarabok őre.

- S ugyan miért tilos? - kérdeztem.

- Fillérnyi pénzük sem szabad, hogy legyen!

- De ön - mondtam -, ön nem engedhetné meg nekik, hogy egy pohár bort igyanak, ha megkínálják őket vele?

- Ó, dehogy nem, ha csak erről van szó éppen.

- Erről! Hozasson reggelit az erődbeli kocsmából, megfizetem.

- Mindjárt mondtam én a parancsnoknak - szolt a gályarabok őre, vállát és fejét megrándítva -, mindjárt mondtam, hogy az úr el fogja rontani embereimet... De hát elvégre is az ön szolgálataira rendelték őket, azt kell tenniök, amit ön akar. - Föl, Gabriel... rugaszkodjál el a Lamalgue-erődbe... kenyeret, bort és egy falat sajtot!...

- Gályarab azért vagyok, hogy dolgozzam, nem pedig, hogy apró magánmegbízásokat teljesítsek - felelt az, akinek a parancs szólt.

- Ah igaz, elfelejtettem, hogy sokkal nagyobb uraság vagy te, doktor úr, semhogy ilyesmi ínyedre lehetne; de mivel most a te reggelidről is éppúgy van szó, mint a többiekéről...

- Én megettem a levesemet és nem vagyok éhes - felelt a gályarab.

- Bocsánat hát!... Talán Rossignol nem lesz annyira büszke... Nosza, Rossignol, eredj te, fiam!

A derék felügyelő kívánsága csakugyan teljesült. Az az ember, akit felszólított, s aki tolvaj-kulcsot jelentő nevéhez bizonyára olyasvalami visszaélés révén jutott hozzá, amit azzal az elmés alkotású szerszámmal követett el, melynek segítségével a rendelkezésre nem álló kulcs könnyen pótolható - fölkel s maga után vonszolva a vele egy láncon raboskodó társát, mivelhogy a bagnóban tudvalevőleg egyik ember a másikhoz láncoltan él - ment a közeli kocsmába, amely annak a szerencsének örvendett, hogy a mi vendéglőnk lehetett.

Közben odapillantottam a makrancosra, akinek egyetlen felelete - nagy csodálkozásomra - nem járt kellemetlen következményekkel; de az elfordította az arcát s mivel ebben az új helyzetében oly állhatatossággal maradt meg, amely határozott szándékosságra vallott, szemtől szemben nem láthattam már.

Csak szőke haján akadt meg tekintetem és vöröses barkóján... Visszavonultam szállásomra, elhatározván, hogy más alkalommal fogom szemügyre venni.

Megvallom, hogy a kíváncsiság, amelyet ennek az embernek a különössége gerjesztett bennem, reggelim igen gyors elfogyasztására késztetett.

Sürgettem Jadint, aki sehogy sem értette türelmetlenségemet s vele visszamentem a tengerpartra.

Új szolgaszemélyzetünk még nem volt annyira a lakomájával, mint mi. A Lamalgue-erődből való bor, a fehér kenyér és sajt szokatlan, csupa rendkívüli ínycsiklós volt nekik, lassan fogyasztgatták, hogy élvezetük annál tovább tartson. Különösen Rossignol és társa becsülték, úgy látszott nagyra ezt a jó szerencséjüket.

Meg kell ugyan állapítanunk, hogy a gályarabok örének az élvezete sem volt csekélyebb az alattvalóinál: csak hogy míg ezek az alattvalók egy palack bort kaptak két személyre, neki, a maga személyére kettő jutott.

Ami azt a fegyencet illeti, akit a felügyelő az ábrándos csengésű Gabriel néven szólított, azt bizony a hozzáláncolt társa, aki a csemegézésről persze nem akart lemondani, rákényszerítette, hogy vele oda üljön a többiek közé; de Gabriel ott is megmaradt embergyűlölő hangulatában, megvető pillantásokat vetett társaira és az enni-innivalóhoz hozzá sem nyúlt.

Amint észrevettek, az összes gályarabok fölálltak, de én rájuk szóltam, hogy hiszen nem fejezték még be étkezésüket és intettem nekik, hogy csak ugyanoly nyugodtan végezzenek vele, amily jólesett a kezdet; én majd várakozom. Gabrielnek most már lehetetlen volt kikerülnie tekintetemet.

Kedvemre figyelhettem meg, bárha észrevéve ezt, megalázottságában egészen szemére húzta sapkáját, hogy elzárkózzék vizsgálódásom elől.

Huszonnyolc-harminc éves ember volt: a szomszédaitól elütőn, akiknek barázdás ábrázatából nem volt nehéz kiolvasni azokat a szenvedélyeket, amelyek idejuttatták őket, ennek oly semmitmondó arca volt, hogy bizonyos távolságból még határozottabb vonások sem voltak rajta megkülönböztethetők.

Még szakállá sem, melyet pedig kibontakozásában teljesen szabadjára engedett, de amely gyér volt és fakószínű, még az sem bírt ennek az arcnak valami jellegzetes kifejezést adni.

Szeme, ez a savószerű szempár, nyugtalanul révedezett tétován, anélkül, hogy valaminek látásán élénkebbé csillant volna; tagjai csenevésznek voltak; a természet úgy látszott, nem alkotta fárasztó munkára; ez a test fizikai erőfeszítésre, bár sorsa arra kárhoztatta, nem volt alkalmas.

A hét főbűn közül, amely az emberi nem ősellensége nevében toboroz e földön, úgy látszott, a lustaság hódította őt lobogója alá.

Tekintetem tehát hamarost odább rebkent volna erről az emberről, aki mint bizonyosra vettem, legfőljebb valami másodrendű büntetettel kínálkozhatik tanulmány tárgyául, de valami bágyadt emlékezés támadt lelkemben s olyasmit súgott, hogy ezt az embert nem most látom először.

Szerencsétlenségemre, mint már mondtam, az arca azok közül az ábrázatok közül való volt, amelyekeken semmi feltűnő sincs és amelyek oly hatást, aminek révén emlékezhetnék rájuk, egyáltalán nem bírnak kelteni.

Miközben egyre bizonyosabbá vált lelkemben, hogy ezt az embert már láttam volt valahol, megerősítette ezt a ráeszmélésemet az a körülmény is, hogy szüntelen kerülte pillantásomat; mindazonáltal sehogy sem bírtam visszaemlékezni arra, hogy hol láttam és mily körülmények között.

Odamentem a felügyelőhöz s megkérdeztem, mi a neve ennek a vendégemnek, aki oly fránya módon becsüli meg vendéglátásomat.

- Lambert Gabrielnek vallja magát.

Ez a név mit sem lendített emlékezetemben; most hallottam először.

Mégis csak tévedek, gondoltam és mivel a nyaralónk ajtaján éppen akkor lépett ki Jadin, hozzáírtam.

Jadin a két puskánkat hozta; mai kirándulásunkon ugyanis tengeri madarakra kívántunk vadászni.

Néhány szót váltottam Jadinnel; fölkertem, figyelje meg jól azt az alakot, aki annyira fölkelte kíváncsiságomat.

De Jadin egyáltalán nem emlékezett rá, hogy valaha is látta volna; a Lambert Gabriel név neki éppoly idegen volt, mint nekem.

Ezalatt gályarabjaink a lakomájuknak már végére értek, majd fölcihelődtek, hogy újra elfoglalják helyüket a gályán, leballagtunk mi is, de hogy a gályát megközelíthessük, szikláról sziklára kellett ugrani. A felügyelő azonban intett embereinek, ezeknek a szerencsétleneknek, mire beleálltak a térdig érő vízbe, hogy beszállnunk segítsenek.

Ez alkalommal feltűnt nekem, hogy nem a kezüket nyújtották fogódzásul, mint ahogy rendes hajós nép tette volna, hanem a könyököket tartották elénk.

Vajon előzetes parancsra cselekedtek így?

Vagy talán az a megalázkodó meggyőződés volt az, hogy tisztességes ember kezének megérintésére méltatlan az ő kezük?

Ami Lambert Gabrielt illeti, az már ott ült a bárkában a társával, a megszokott helyén, s keze az evező rúdján pihent.

II. Nemes Faverne Henrik

Elindultunk; de bármi nagy számmal röpködtek is körül minket a tenger sirályai s egyéb madarai, az én figyelmemet mégis csak egyetlen pont kötötte le. Mennél tovább figyeltem meg azt az embert, annál határozottabban rémlett úgy nekem, hogy voltak napjaim, amikor közel állt hozzám s valamiképpen belekeveredett az életembe.

De hol? És mi módon? Sehogy sem bírtam ezt a múltbeli élményt magam elé idézni.

Két-három óra tűnt így tova emlékezésem rejtelseinek átkutatásába, de a legcsekélyebb eredményt sem érhettem el.

A gályarab oly kínos igyekezettel kerülte pillantásaimat, hogy az a hatás, amelyet rá ezek a pillantások gyakorolni látszottak, már szinte magamnak is fájni kezdett s másfelé törekedtem terelni érdeklődésemet.

De hát, tudjuk, makacs a szellem, ha érdekli valaki, és én az akaratom ellenére s újra meg újra kénytelen voltam ehhez az emberhez visszatérni.

S volt valami, ami még jobban megerősített abban a meggyőződésemben, hogy nem csalódom, mégpedig az, hogy valahányszor levettem róla a szememet, másfelől akarván aztán megfigyelni őt és valahányszor hirtelen visszafordultam hozzá, észrevettem, hogy ezalatt ő figyelt meg engem.

Így múlt a nap.

Kétszer vagy háromszor ki is kötöttünk.

Akkoriban Murat élete utolsó eseményeinek elrendezgetésével foglalkoztam s ezeknek az eseményeknek egy része épp azokon a helyeken zajlott le, amerre most jártunk; majd egy-egy kép volt a célom, amelyet Jadin a kívánságom szerint egyik-másik helyről megrajzolt, majd csupán egyszerű megtudakolása a helyi viszonyoknak.

Ahányszor csak közelébe mentem a gályarabok felügyelőjének, hogy kikérdezzessem, mindig elakadtam a Lambert Gabriel pillantásán, amely annyira alázatos, annyira esengő volt, hogy egyre csak el-elhalasztottam megszerzését a felvilágosításnak, amelyet pedig annyira szerettem volna megkapni már.

Délután öt órakor visszatértünk.

Minthogy a nap további részét ebédelésre és munkára kellett fordítanom, a felügyelőt és csapatát elbocsátottam, legközelebbi találkozásom idejét másnap reggel nyolc órára tűzve ki.

Nagy bosszúságomra nem bírtam másra gondolni, csak erre az emberre.

Bizonyára megesett már mindenkivel, hogy egy nevet keresett emlékezetében és sehogy sem bírta megtalálni, bármennyire bizonyos is, hogy ismerte valamikor.

Az ilyen név úgyszólván menekül az emlékezés elől; az ember minden pillanatban már-már kimondaná, hangzása belecsendül a fülünkbe, képzeletünk szinte a formáját látja, egy-egy hirtelen csillanás meg-megvilágítja; önkéntelen kiáltásul már-már ajkunkra tör s egyszerre csak megint elillan, még mélyebbre tűnik az éjszakában, annyira, oly egészen nyoma vész, hogy az ember azt kérdi magától, nem volt-e csak álom, hogy hallotta azt a nevet s úgy rémlik, mennél inkább igyekszik nyomába jutni, szelleme annál mélyebb homályba téved és már-már az örület határait sodródik el.

Ily állapotban töltöttem egész estémet és éjszakám egy részét.

Csak hogy annál csodálatosabban hatott ez a dolog, mert hiszen sem álom nem volt az, ami foglalkoztatott, sem holmi élém káprázódó jelenés.

Teljesen a valóság világában éltem.

Türelmetlenül vártam a reggelt.

Már hét órakor odaálltam ablakomba, hogy lássam a gálya érkezését.

Észrevettem, amikor a kikötőből elindult, fekete pontnak látszott, aztán mind nagyobbá bontakozott körrajza, amint egyre közelebb érkezett.

Eleinte a tenger színén úszó nagy hálnak rémlett, aztán egyre jobban vált láthatóvá testének tagoltsága s úgy rémlett, mintha valami tizenkét lábú szörnyeteg másznék felénk a vízen.

Nemsokára az emberalakok is megkülönböztethetők voltak rajta s csakhamar az egyes arcok is.

De amint már ennyire voltunk, hiába igyekeztem Lambert Gabrielt fölismerni; nem volt köztük, két új gályarab ült az ő meg a társa helyén.

Leszaladtam a partra.

A gályarabok azt gondolták, hogy nagyon sietős az utam s tüstént beleugrottak a vízbe, hogy leláncolják a bárkát, de én magamhoz intettem a felügyelőjüket, hogy négyszemközt beszélhessek vele.

Hozzám sietett, megkérdeztem, miért nincs ott Lambert Gabriel a többiek sorában.

Azt felelte, hogy a gályarab, miután éjjel lázrohama volt, fölmentését kérte a szolgálat alól s az orvos bizonyítványa alapján meg is kapta.

Midőn a felügyelővel beszéltem, akinek válla felett elláthattam a bárkára és az abban tartózkodókra, az egyik gályarab levelet vett elő zsebéből s felém mutatta.

Az az ember volt ez, akit tolvajkulcs jelentésű nevére jegyeztem meg magamnak tegnap.

Megértettem, Gabriel valamiképp módját ejtette, hogy levelet írjon nekem és ez a Rossignol vállalkozott, hogy követe legyen.

Intettem neki, hogy figyelmeztetését tudomásul vettem és aztán köszönetet mondtam a felügyelőnek.

- Uraságod talán beszélni kíván vele? - kérdezte ez. - Abban az esetben holnap, akár beteg, akár nem, ide rendelem.

- Nem, nem - válaszoltam -, csak feltűnt volt nekem a külseje, és mivel ma nem láttam itt a bajtársai között, tudni akartam elmaradása okát. Ez az ember, azt hiszem, magasabb rendű azoknál, akiknek sorába most tartozik.

- Úgy van, úgy van - mondta a felügyelő -, ez bizony egyik afféle „úriemberünk” és az meg is látszik rajta mindjárt.

Derék Argusomtól még azt akartam éppen megkérdezni, hogy mit ért „afféle úriemberünk” alatt, midőn észrevettem, hogy Rossignol a láncos társával mint kúszik előre, mint emel meg egy kódarabot s rejti alá a levelet, melyet megmutatott volt nekem.

E pillanattól fogva, mint könnyen érthető, nem volt egyéb vágyam, csak az, hogy kezembe kaphassam azt a levelet.

A gályarabok őrétől fejbiccentéssel búcsúztam, így adván értésére, hogy nem kívánok tovább beszélni vele, és odaültem a mellé a kő mellé.

A felügyelő azonnal visszament és elfoglalta helyét a bárka elő részén.

Közben én megemelintettem a követ és birtokomba vettem a levelet, mégpedig éppenséggel nem minden izgalom nélkül.

Visszavonultam szállásomra.

Ez a levél durva irkapapírra íródott, de hajtása teljesen szabályos volt és előkelően formás.

Írása apró betűs, finom és oly takaros, hogy becsületére vált volna a szépírás akármelyik hivatásos mesterének.

Címzése ez volt: „Dumas Alex. Úrnak”.

Ez az ember tehát ismert engem.

Élénk érdeklődéssel téptem föl a levelet, s elolvastam mint következők:

„Uram!

Láttam tegnap, mennyire fárasztotta az igyekezet, hogy engemet felismerjen és Ön is láthatta, hogy én mennyire igyekeztem felismerhetetlen maradni.

El fogja ismerni, hogy a megaláztatások közepette, amelyeknek kitéve vagyunk, a legnagyobbak egyike az, ha lefokozottságunkban oly úriemberrel kell szemtől szembe kerülnünk, akivel az *előkelő világban* találkoztunk.

Én tehát lázat szeresztem magamnak, hogy ma megkímélhessem magamat e megaláztatástól.

Mostantól kezdve, uram, ha némi részvétet tud még érezni egy szerencsétlen iránt, akinek, jól tudom részvétre már nincs joga, ne követelje, hogy vissza kelljen térnem szolgálatára; sőt bátorkodom még többet is kérni: egyáltalában ne tudakozódjék személyem felől. Cserébe ezen kegyért, melynek teljesítését térden esedezve kérem, becsületszavamra fogadom, hogy mielőtt elutazna Toulonból, közölni fogom Önnek a nevet, amelyen ismert annak idején: ez a név aztán mindent megmond majd Önnek, amit rólam tudni akar. Méltassa szíves jóindulatára kérelmét annak, aki nem meri megnevezni magát

az Ön alázatos szolgájának Lambert Gabrielnek.”

Mint a címzés, maga a levél is oly gyönyörű szépírással íródott, amelyet ritkán láthat az ember; volt benne bizonyos fogalmazási készség is, de a levél helyesírási hibái teljes iskolázatlanságra vallottak.

Az aláírást oly bonyolult kacskaringó ékesítette, amilyennel némely falusi jegyző írja a nevét.

Sajátságos közönségesség és választékos előkelőség különös keveréke volt az egész.

A jelen pillanatra ez a levél még mit sem árult el nekem, csak a jövőre nézve ért valamit, megígérván mindazt, amit tudni akarok.

Részvétet éreztem e nemesebbnek látszó lelkület iránt, amely azonban, mint látni fogjuk, alacsonyabb rendű volt a többinél.

De megalázkodásában akkor még vajon nem sejthettem-e egykori lelki nagyság maradványát?

Elhatároztam tehát, hogy teljesítem kérését.

Megmondtam a gályarabok felügyelőjének, hogy teljesen távol van tőlem visszakívánni Lambert Gabrielt, sőt inkább azt kívánom, hogy ettől az embertől kíméljenek meg engem, mert kellemetlen alak hatását kelti bennem.

Aztán nem beszéltem többé róla és senkisémm említette őt nekem.

Még két hétig maradtam Toulonban és ez idő alatt a bárka és legénysége minden nap szolgálatomra állt.

Elutazásom idejét azonban előre jeleztem.

Gondom volt rá, hogy ezt a hírt Lambert Gabriel is megtudja.

Látni akartam, vajon eszébe jut-e becsületszava, amelyet nekem adott.

Az utolsó nap úgy múlt el minden jele nélkül annak, hogy emberem csak legkevésbé is gondolna az ígéretére s megvallom, már-már meg is bántam iránta tanúsított figyelmességemet; de midőn éppen búcsúztam a szolgálattevő népségemtől, észrevettem, mint pislog Rossignol arra a köre, amely alól annak idején azt a levelet vettem elő.

Pillantása annyira jelentős volt, hogy rögtön meg kellett értenem; oly intéssel válaszoltam, amely azt kívánta mondani:

- Rendben van!

Mikor aztán ezek a szerencsétlenek, akiknek tőlem megválniok oly rettenetes volt, hiszen az a két hét, amit szolgálatomban töltöttek, tizenöt ünnepnapot jelentett nekik, erődházikómból távozva visszatértek rabságukba, megint megemelintettem a követ és most egy névjegyet találtam alatta.

Kézzel írt névjegyet, amely azonban olyan volt, mintha rézmetszet lett volna.

A kislapon ezt a nevet láttam:

Nemes Faverne Henrik.

III. Az Opera társalgójában

Lambert Gabrielnek igaza volt, ez a név maga is megmondott ha nem is mindent, de sokat abból, amit tudni akartam.

- Hát persze, hogy Faverne Henrik! - kiáltottam -, Faverne Henrik - a nemes! Hogy az ördögbe is nem ismertem rád mindjárt?

Igaz, hogy mindössze kétszer láttam életemben e név viselőjét, de oly körülmények között, hogy vonásai mélyen belevésődhettek volna az emlékezetembe.

„Ördög Róbert” harmadik előadásakor történt, felvonás közben egyik barátommal d’Hornoy Olivér báróval az Opera társalgójába mentem.

Ezen az estén háromévi távolléte után találkoztam vele.

Fontos ügyek szólították volt el annakidején Guadeloupe-ba, ahol családjának tekintélyes birtoka volt, és e gyarmatról ő körülbelül csak egy hónapja, hogy visszaérkezett.

Nagyon örültem a viszontlátásunknak, mert kölcsönösen igen kedveltük egymást.

Föl s alá sétálva két ízben is keresztezte utunkat egy férfi, aki mindkét alkalommal oly különös pillantást vetett rá, hogy feltűnt nekem.

Harmadszor is találkoztunk vele s Olivér ekkor így szólt hozzám:

- Nem volna-e mindegy Önnek, ha a folyosón sétálnánk s nem itt?

- Tökéletesen mindegy - válaszoltam -, de vajon miért?

- Mindjárt megmondom - felelt.

Néhány lépés után a folyosón voltunk.

- Azért - folytatta Olivér -, mert ott már kétszer is találkoztunk egy emberrel...

- Aki oly különösen pillantott önre - egészítettem ki - ugyan kicsoda?

- Határozottan bizony nem tudom megmondani, csak annyit tudok, hogy úgy viselkedik, mintha belém akarna kötni, holott nekem legkisebb gondom is nagyobb annál, hogy párbajt vívjak vele.

- S mióta van az, kedves Olivér, hogy ön mellőzni igyekszik az összetűzéseket. Ha jól emlékszem, valamikor arról volt híres, hogy inkább keresi, mintsem kerülne a párbajt.

- Igaz, mindig megverekszem, ha kell; de hiszen tudja, az ember nem verekedhetik meg akárkivel.

- Értem, ez az ember valami kalandor.

- Nem vagyok bizonyos benne, de tartok tőle, hogy az.

- Akkor hát igaza van, barátom; az élet olyan tőke, amelyet csak megfelelő tőke ellenében szabad kockáztatni; máskülönben az egész játék csalás!

Ebben a pillanatban fölnyílt az egyik páholy ajtaja s fiatal bájos hölgy kacér kézmozdulattal intette magához Olivért.

- Bocsánat, barátom, magára kell most hagynom önt.

- Nagyobb időre?

- Nem; maradjon csak, kérem, itt a folyosón; legkésőbb tíz perc múlva visszatérek önhöz.

- Nagyszerű lesz.

A jelzett idő alatt magányosan folytattam sétámat és amint éppen azzal a hellyel szemközt voltam, ahol Olivér imént elvált tőlem, hirtelen nagy lárma ütötte meg fülemet s láttam, mint fordultak más járókelők is arrafelé, ahol ez a lárma támadt; én is odamentem, mint a többiek s láttam, hogy a csoportosulásból épp akkor bontakozik ki Olivér, aki mihelyt engem megpillantott, karomba fűzte karját s így szólt:

- Jöjjön, barátom, menjünk innen!

- De mi történt hát? - kérdeztem -, és miért oly sápadt?

- Amit sejtettem, bekövetkezett; az az ember megsértett engem és most már meg kell verekednem vele. De jöjjön hát, menjünk lakásomra, vagy az ön lakására, ott majd mindent elmondok önnek.

Lesiettünk az egyik lépcsőn, az idegen a másikon tűnt tova; zsebkendőjét az arcára szorította, és ezen a zsebkendőn vér piroslott.

A kapuban Olivér s ő újra találkoztak.

- Remélem, nem feledkezik meg róla, uram - szólt oly hangosan, hogy mindenki meghallhatta -, hogy holnap reggel hat órakor a boulogne-i erdőben, a Muette-fásorban várom önt.

- Eh, rendben van, uram - mondta Olivér, vállat vonva -, abban már megállapodtunk.

Egy lépéssel visszalépett, hogy helyet engedjen ellenfelének, aki beburkolózva köpenyegébe, igen feltűnő módon távozott.

- Szent Isten, kedves barátom - szóltam Olivérhez -, kicsoda-micsoda ez az úr? És ön megverekszik vele?

- Meg kell tennem!

- És miért kellene?

- Mert kezét emelt rám és mert én botommal arcon ütöttem.

- Ugyan!

- Piaci jelenet! Csőcseléknek való csetepaté, a legocsmányabb fajtájából való; igazán röstellem; de hát, akárhogy csodálkozik is rajta, megesett.

- No, de micsoda paraszt az, aki magunkfajta emberekkel szemben azt hiszi, pofozkodni köteles előbb, hogy megverekedjünk vele.

- Hogy kicsoda-micsoda? Egy úr, aki nemes Faverne Henriknek nevezteti magát.

- Faverne Henrik? Nem ismerem.

- Én éppoly kevésbé.

- De hát hogyan párbajozhat olyan emberrel, akit egyáltalában nem ismer?

- Éppen azért, mert nem ismerem, hajlandó vagyok megverekedni vele. Ezt ön különösnek találja, nemde?

- Őszintén megvallva, annak!

- Megmagyarázom. Az idő szép. Nem volna-e kedve ahelyett, hogy négy fal közé zárkózzunk, sétálni egyet a Madelaine-ig?

- Ahová és ameddig csak tetszik.

- Nos, így áll a dolog: ennek a Faverne Henriknek pompás paripái vannak és ez az ember örületesen játszik, anélkül, hogy bárki is tudná, miféle szerencse embere; de mivel egyébként mindent, amit vesz vagy veszít, meg szokott fizetni, ebben a tekintetben mi gáncs sem érheti. De mivel, úgy látszik, oly elhatározásra jutott, hogy megházasodik, felvilágosítást kértek tőle vagyona felől, mellyel akkora feltűnést igyekszik kelteni s ő azt felelte, hogy valami gazdag ültetvényes családból származik, amelynek tekintélyes birtokai volnának Guadeloupe-ban.

Épp mikor visszaérkeztem onnan, folyt a tudakozódás ebben az irányban, s hozzám is kérdést intéztek, ismerék-e Pointe-à-Pietre-ben valami Faverne grófot.

Mondhatom önnek, barátom, hogy Pointe-à-Pietre-ben minden valamirevaló embert ismerek, de Faverne grófot kereshet ott felvégtől alvégig, olyan gróf ott éppúgy nem akad, mint itt a tenyeremen.

Gondolhatja, hogy mindezt a valóságnak megfelelő őszinteséggel mondtam meg, semmiféle mellékvonatkozást nem adva közlésemnek. Egyébként mindent számba véve, az igazságot még ily vonatkozásban is mindenesetre kimondtam volna.

Nos, az a körülmény, hogy ily gróf urat nem ismerek, úgy látszik, akadályokat gördített az ő házassági terveinek az útjába. Nagy hangon hirdette, hogy rágalmazó vagyok s majd meglakolok rágalmaimért. Én rá sem hederítettem; de ma este, mint ön is látta, utamba vetődött s én rögtön észrevettem, mint már az ilyesmi könnyen észrevehető, hogy dolgom lesz vele.

Aztán meg, kedves barátom, ön a tanúm, mennyire igyekeztem elkerülni az összetűzést: ám többet mégsem tehettem, mint amennyit megtettem. Odahagytam a társalgót, kimentem a folyosóra; midőn észrevettem, hogy a folyosóra is utánunk jön, éppen M. grófné páholyába léptem be, aki mint ön is tudja, kreol nő, de sem ennek az úrnak, sem bármi más Faverne-nek eddig még csak hírért sem hallotta.

Már azt gondoltam, sikerült megszabadulnom tőle. S íme - ott vár a páholy ajtaja előtt! A többi tudja már: holnap megvereksünk, hisz hallotta.

- Hallottam, reggel hat órákor. De ki rendelkezett így?

- Hát lássa kérem, párbajoznom kell s azt sem tudom, miféle bitanggal.

- Vajon az ellenfelek dolga-e megállapítani az ilyesmit? Mi szerepük marad hát a segédeknek? És már hajnali hat órákor párbajozni! Ki hallott már ilyet? Ki kel föl hat órákor?

- Ez az úr fiatal korában úgy látszik, paraszt kölyök volt, ami pedig engem illet, tudom, hogy holnap reggel átkozottul rosszkedvű leszek és nagyon gyatrán fogok viaskodni.

- Ugyan! Éppen ön fog gyatrán viaskodni!

- Az egészen bizonyos; a párbaj elvégre meglehetősen komoly dolog, fékom adta! Szerelmet kényelmes-könnyen vívhat ki az ember, de párbaj dolgában a legcsekélyebb bizakodást sem engedheti meg magának. Tudom, hogy mindig délelőtt tizenegy órákor, vagy déli tizenkettőkor vívtam párbajaimat és nagyjában mindig jól jártam. De reggel hat órákor, kérem, október hónapjában! Az ember félholtta dermed, reszket, didereg, álmos...

- Nos, forduljunk vissza, siessen haza s feküdjék le.

- Az ám, feküdjék le! Könnyű azt mondani. Párbaj előtt az embernek mindig akad még egy s más dolga: végrendeletet kell írni, levelet az édesanyjának vagy a kedvesének; legalábbis

hajnali kettőig kell majd fönn maradnom. Aztán meg rosszul is alszik az ember ilyenkor; mert lássa, bátorság ide, bátorság oda, a párbaj előtt való éjszakát az ember mindig gyalázatos hangulatban tölti el. És öt órákor kelni! Mert hogy hatra ott lehessen az ember a boulogne-i erdőben, mindenesetre már ötkor kell fölkelnie. Gyertyavilágnál öltözni! Lehet-e ennél kellemtlenebb valami?! És az az úr egészen nyugodt lehet, nem fogom fölfalni. Igaz, - számítok önre, hogy segédem lesz.

- Hogyne lennék!

- És legyen szíves elhozni a pengéit, nem akarom a magaméit szerepeltetni, még azt mondhatná, hogy a megszokottság előnyére pályázom.

- Kardpárbaj?

- Az. A kard kedvesebb nekem a pisztolynál; épp oly jól öl, mint a golyó, de nem roncsol oly könnyen. Holmi suta golyó úgy szétzúzhatja a karunkat, hogy le kell vágni és az ember félkezű, nyomorék. Hozza el kérem, a pengéit.

- Helyes. Öt órákor önnél leszek.

- Öt órákor! Önnek is mily kellemes lesz, ötórai látogatásra fölkelnie.

- Ó, rám nézve az teljesen közömbös; engem ez a hajnali óra minden áldott nap ébren talál, mert csak azután szoktam ágyba térni.

- Mindig! Ha csupa úriember intézi az ügyet, és mivel ön lesz a segédem, intézhetik a párbajomat tetszésük szerint: de intézzék csak úgy, hogy tizenegy órákor legyen vagy pont délben és meglássa, mily pompásan vívok majd. Istenemre, a győztes én leszek.

- Nos, bizonyosan tudom, hogy hajnalban is felségesen megállja majd helyét.

- Hát hiszen megteszek majd mindent, amit tehetek; de biz' isten, jobb szerettem volna ma este akár egy utcai lámpás tövében megverekedni, akárcsak valami garázda katona, mint semhogy holnap reggel oly korán fölkeljek. Nos, kedves barátom, mivel önnek nem kell végrendeletet írnia, menjen már aludni, menjen, menjen, menjen; ne vegye rossz néven, hogy hazasietek; bocsánatot kérek sietségemért annak az úrnak a nevében.

- Nem tartóztatom, kedves Olivér, de csak azért nem, hogy megkíméljem idejét. Most még csak arra kérem, közölje velem megbízásait.

- Igaz, hiszen két segédre van szükség; fáradjon el, kérem a klubba és értesítse Nerval Alfrédet, hogy számítok rá; ügyem nem fogja valami nagyon megzavarni napirendjét, nyugodtan játszhatik ötig. Aztán - miről is kell gondoskodni még? - valóban nem tudom már, hol áll a fejem -, aztán persze orvos is kell: semmi kedvem, annak az úrnak, ha megdöföm, kiszívni a sebét, már csak jobb lesz, ha eret vágnak rajta.

- Van valami előzetes elhatározása?

- Mi tekintetben?

- Az orvos személye tekintetében.

- Nincs, általában minden orvostól idegenkedem. De kérje föl Fabient; nemde, az az ön orvosa? Az enyém is. Ő bizonyára örömet fogja megtenni ezt a szívességet nekünk, ha csak attól nem fél, hogy elvesztheti a király kegyét; hiszen ön tudja, hogy csak mostanában nevezték ki udvari orvossá?

- Nyugodt lehet, barátom, ő nem is gondol majd ilyesmire.

- Magam is azt hiszem. Óh, Fabien nagyon derék fiú! Kövesse meg nevemben, amiért hogy oly korán kell miattam fölkelnie.

- Eh, hiszen megszokta ő már, hogy hajnalban is hívják.

- Nos, szüléshez igen, de nem párviadalhoz.

- Sebaj! Én azonban itt egyre csak fecsegek, mint a szarka és itt tartóztatom önt az utcán, mikor már régen az ágyban kellene pihennie. Menjen aludni, kedves barátom, menjen aludni már. Jó éjszakát és aztán bátorságot!

- No hiszen! Lelkemre mondom - szólt nagyot ásítva Olivér -, abból most éppen semmit, de semmit sem érzek. Higgye meg, sejtelve sem lehet arról, mennyire elkedvetlenít, hogy meg kell verekednem azzal a bitanggal.

Olivér most elvált tőlem, hogy hazasiessen; én pedig Fabienhez indultam és a klubba.

Búcsúzásunkkor kezet fogtam vele s éreztem, hogy keze az ideges izgalomtól mennyire remeg.

Sehogy sem bírtam ezt megérteni. Olivérnek valósággal párbajhős híre volt. Hogyan izgat-hatta tehát ez a párbaj ennyire?

Mindegy. Azért legkevésbé sem aggódtam érte hajnali ügye miatt.

IV. Előkészületek

Előbb az orvoshoz, aztán a klubba siettem. Alfréd megígérte, hogy nem fog lefeküdni, Fabien pedig, hogy idejekorán fog fölkelni. Mindketten legkésőbb háromnegyed ötkor Olivér lakásán lesznek.

Én fél ötkor toppantam be hozzá, megnyugtatni akarván őt, hogy minden rendben van.

Asztalánál találtam, ahol éppen néhány levelet írt.

Ágyon kívül töltötte az éjszakát.

- Nos, kedves Olivérem - kérdeztem -, hogy van?

- Jaj, nagyon rosszul; a föld legelgyötörtebb emberét láthatja íme maga előtt. Alvásra - mint előre tudtam - pillanatnyi időm sem jutott. És nézze, milyen ez a kályha, óh, és még sem bírtam megmelegedni. Hideg van odakünn?

- Nem éppen. Csak nyirkos az idő, hull a köd.

- Meglátja majd, amilyen szerencsénk van, ezúttal zuhogva fog szakadni az eső. És esőben verekedni, bokáig sárban tipegni - valóban isteni élvezet! Ha az az ember úriember volna, s nem afféle Isten tudja micsoda, halasztást lehetne javasolni, vagy azt, hogy fődél alatt vívjuk meg a párbajt. No de majd ellátom én a dolgát, afelől nyugodt lehet a gézengúz; tudom, elmegy a kedve attól, hogy velem még egyszer párbaja legyen, kezeskedem róla.

- Hogyan, kedves barátom, ön most egyszerre úgy beszél, mintha egészen bizonyos volna, hogy meg fogja ölni őt.

- Óh, hiszen jól tudja ön, hogy az ember sohasem veheti bizonyosra, nem öli-e meg az emberét. Arról csak az orvosok kezeskedhetnének...

- Nemde, Fabien? - mondta Olivér az éppen betoppanó orvos felé nyújtva kezét. - De az az úr mindenesetre csinos kis szúrást kap majd tőlem, s azzal vége a dolognak.

- Olyan csinos kis szúrást, nemde - szólalt meg Fabien -, amelyet Guadeloupe-ba utazása előtt való napon annak a portugál tisztnek juttatott, akit én aztán alig bírtam talpra állítani.

- Óh, pedig mennyire más ember volt az! Először is május hónapjában rendezte a párbajunkat; aztán meg nem tartotta oda az óráját otrombán az orrom alá, szabad választást engedett nekem. Képzelve csak el, barátom, micsoda mulatságos párbaj volt az. Montmorency-ben verekedtünk meg, gyönyörű tavaszi napon, délelőtt tizenegy órakor. Emlékszik-e még a dologra, Fabien? Közelünkben bozót volt és abban valami madár dalolt. Bolondul szeretem a madarakat. Leghevesebb viaskodásunk közepett is gyönyörködve hallgattam a kis papfülemüle csattogását; csak arra a kiáltásra hallgatott el és röppent tova, amellyel ön zavarta meg, midőn ellenfelemet hanyatlani látta. Nemde, szépen esett el? És a kezével még búcsút intett felém. Igazi úriember volt az a portugál. Ez a másik, meglátják majd, úgy fog, mint egy ökör, elvágódni és engem sárral végigfröccsenteni.

- Ejnye, kedves Olivérem - mondtam -, ön valóságos Szent György már, hogy ezt így előre meg tudja határozni.

- Nem, nem, hiszen jó magam is meglehetősen gyarlón forgatom a kardot, csak éppen a kezem határozottsága válik előnyömre és az a pokoli hidegvér, amely a helyszínén megszáll. Ez alkalommal különben igen gyáva szerzettet van dolgom.

- Gyáva szerzet... Hiszen ő hívta önt párbajra.

- Az mit sem jelent. Sőt legföljebb csak az én állításomat erősíti. Lássák kérem, ahelyett, hogy szép nyugodtan elküldte volna hozzám a segédeit, ahogy jó társaságban szokás, fejébe vette, hogy engem meg fog sérteni. Aztán két ízben elsétált mellettem és egyebet sem tett, csak rám sandított; amint ekkor látta, hogy kitérek az útjából, azt gondolta, hogy megszeppentem és nagy hetykén nyomomba rugaszkodott. Olyanfajta ember az, aki a jó társaság valamelyik ismert tagjával azért akar megverekedni, hogy e révén becsülethez jusson. Nem is párbaj ez tehát, amit ő felkínált nekem, hanem üzleti fogás, amellyel merészkedni akar. Egyébként mindenről meggyőződhetnek majd a helyszínén... Ah, végre hát Nerval is itt van már. Félttem, hogy el sem jön.

- Nem én vagyok a hibás, barátom - felelte a jövevény -, és különben nem is késtem. - Elővette óráját.

- Öt óra. Képzeld csak, egészen csinos összegecskét, harmincezer frankot nyertem Valjusontól és természetesen egyre új meg új játszmával kellett rendelkezésére állanom, míg végre már csak tízezer maradt a vesztesége... Csakugyan párbajozol hát?

- Óh, istenem! Persze, hogy párbajozom.

- Sándor abban a pillanatban közölte ezt velem, amikor éppen a kétszáz aranyas tétet nyertem meg és így kissé bajos volt megértenem.

- Miért nem álltad a sarat, mikor huszonkilenc járta és az egyes kézben volt?

- Mindenesetre álltam volna. De nézd, kapok öt makkot és az a hígvelejű Larry, aki a kártyát keverte, magának hármát oszt, aztán pedig, amilyen ügyesen csinálja minden dolgát, másvalakinek odaadja a makk-disznót és a makk-királyt. Már arra a tízezer frankra sorvadt a nyereségem, midőn az a jó ötletem támadt, hogy Valjusonnal suttyomban egyezsége lépjek: se nyereségem, se veszteségem ne legyen. Ön nem szokott játszani, Fabien?

- Nem.

- Igaza van, nincs ostobább dolog a szerencsejátéknál. Rossz szokás, amely rám ragadt, de amelytől nagyon szeretnék szabadulni. Nincs-e hát ennek a bajnak orvossága, kedves doktor, valami kellemes gyógyszere, holmi erkölcsi gyógymód, mely jófajta üdítő kúrával kapcsolatos. Igaz is, mondja csak, kedves barátom, honnan a pokolból szedte d'Harville azt a förtelmes szakácsát? Olyan ebéddel lepette meg minket tegnap, hogy az bizony senkinek sem ment le a torkán. Te megsejtetted, azért nem jöttél el. És ezt nagyon helyesen cselekedted!... No de mondjátok, hát hol lesz az a viadal?

- A boulogne-i erdőben, a Muette-fasorban.

- Óh, micsoda klasszikus hagyománytisztelet! Kedves barátom, azalatt, hogy te Guadeloupe-ban jártál, nagyot változott a világ, már nem ott szokás párbajozni, hanem Elignancourt-ban vagy Vincennes-ben. Felséges tájrészletek vannak ott, amelyeket Nesztor fedezett föl; tudod, hogy ő ennek az innenső világnak a Kolumbusz Kristófja. Ő meg Gallois már ott verekedtek meg... Nagyszerű egy párbaj volt az! Hisz tudod, mind a kettő helyre legény; három-három lapos vágást osztottak ki egymásnak és istenek gyönyörével váltak el: numero deus, impare gaudet! Nemde, jól megmarad fejemben a latin?! S ha eszembe jut, hogy a vizsgai földadat díját még sem nekem, hanem annak a hígvelejű Larrynak adták, aki a maga három makkjával most kétszáz aranyas nyereséget ütött el a kezemről!

- Ma este visszanyerheted. De azt hiszem, uraim - folytatta Olivér -, itt az ideje, hogy induljunk; ne várakoztassunk magunkra!

- Hogyan, hát gyalog megyünk?

- Négyülékes csukott hintót hoztam - feleltem én -, a kardok miatt - egészen tisztességes kocsinak látszik; senki sem fogja gyanítani, mit rejtegetünk benne.

- Helyes. Menjünk le hát!

Lesiettünk a lépcsőn, mindegyikünk elfoglalta a helyét s megparancsoltuk a kocsisnak, hogy a boulogne-i erdőbe, a Muette-fasorba vigyen.

Amint a kocsi tovagördült, Alfréd így szólt:

- Tudják-e, hogy valószínűleg nekem is meg kell majd verekednem?

- Hogyhogya?

- Miattad.

- Miattam?

- Úgy van. Minap Méranges úrnő estélyén azt mondtad, hogy Guadeloupe-ban semmiféle Faverne urat nem ismersz...

- Igaz, teljesen igaz.

- Whist-játékunk közepett hallottam ezt a megjegyzésedet, egyik fülemen bement, de a másikon nem ment ki; és íme - tegnapelőtt kit nem ajánlanak fölvétele a klubban?... Valami Faverne Henrik urat, aki vicomte-nak címezteti magát, de persze, szent meggyőződése szerint, egyáltalán nem az. Én kijelentettem, hogy lehetetlen ezt az embert magunk közé engednünk, Faverne vicomte-ok nincsenek, Guadeloupe-ot te oly jól ismered, akár a zsebedet és ily nemzetségnek soha még csak hírét sem hallottad; szóval - visszautasítottad. A dolog egyébként meglehetősen bosszantó, mert jó játékos az az ember. Így áll az ügy. Azt hiszem, fülébe jutott, hogy ellene nyilatkoztam s most haragosom. Hadd legyen! Ha nem bír majd a haragjával, jelentkezék, s mondja meg nekem. Allok rendelkezésére... No és te? Kivel verekszel te?

- Ő vele!

- Ki az az ő?

- A te Faverne Henrik vicomte-od!

- Hogyan? Én rám haragszik és veled verekszik?

- Úgy van. Bizonyára megtudta, hogy az a tájékoztatás tőlem származik s így természetesen ellenem fordult.

- Óh, mindjárt, mindjárt - kiáltott Alfréd -, meg fogom neki mondani.

- Semmit sem fogsz neki mondani! Az az úr nagy paraszt, akivel az ember szóba sem áll. Egyébként a te ügyed az enyémmel egyáltalában nem kapcsolatos. Az az ember megsértett engem, meg kell hát verekednie velem. Így áll az ügy. Te csak utánam kerülhetsz sorra.

- Jó, jó, de csak el ne rontsd a dolgomat. Kérlek, meg ne öld őt egészen. Csak ily föltétellel engedem át neked. Parancsolsz szivart?

- Köszönöm, nem kérek.

- Nem is tudod, mit utasítasz vissza; a spanyol király szivarjaiból valók ezek, Vernon hozta egyenest Havannából.

- Ön sem szivarozik, doktor?

- Nem.

- Rosszul teszi, hogy nem.

Alfréd rágyújtott, beledőlt a kocsi sarkába, s teljesen átengedve magát imént megkezdett kellemes foglalkozásának, belemerült a füstölés gyönyöreibe.

V. A Muette-fasor

Közben sápadtan s barátságtalanul kibontakozott a reggel; a boulogne-i erdő sűrű ködbe burkoltan rémledezett élénk.

Egyetlen kocsi robogott a miénk előtt és amint a Maillot kapunak fordult, kétségtelennek tartottuk, hogy ellenfelünk kocsija.

Kocsisunknak tehát megparancsoltuk, hogy csak maradjon a nyomában.

A kocsi a Muette-fasorba gördült s mintegy harmadrészét megfutván, megállt.

A miénk utolérte s szép csöndesen szintén megállt.

Kiszálltunk belőle.

A másik kocsi utasai már ott topogtak az úttesten.

Olivérre pillantottam.

Teljesen megváltozott; az ideges izgatottság, mely az előző napon oly nyugtalanná zaklatta, egészen eltűnt.

Nyugodt volt és rideg.

Csak valami mérhetetlen megvetés mosolya játszott a szája körül; homlokán csak egyetlen redő volt észrevehető, mely belegörbült a szemöldökei közé.

Egyetlen szó sem jött az ajakára.

Ellenfele egészen az ellenkezője volt: nagy hangon beszélt, lármásan nevetett s egyre izgett-mozgott.

Vigyorgó ábrázata azonban mégis sápadt volt és gyűrött.

Időnként ideges-görcsösen szorult el a melle és ásításra kényszerítette.

Két segédje felé vettük utunkat, akik kénytelenek voltak megmagyarázni neki, hogy félre kell vonulnia.

Csak néhány lépésnyire távolodott el erőltetett füttyörészés közben és botját, mellyel eddig idegesen játszott, oly erővel dőfte most a földbe, hogy kettétört.

A párbaj előkészületei csakhamar elrendeződtek.

Faverne úr meghatározta az időpontot, Olivér választotta a fegyvert, bármi békítési kísérlet lehetetlen volt.

Még csupán afelől kellett megállapodni, hogy a párbaj az első megsebesüléssel befejeződjék-e, vagy pedig a felek kívánságára folytatni kelljen.

Ezt a kérdést Olivér döntötte el, miután mint elsőül sértett félnek, erre neki volt joga:

- A kardok előbb nem pihenhetnek el, csak ha a küzdők egyike vagy másika elesett.

Faverne úr segédei pár pillanatig vitatták e döntést, de végül is el kellett fogadniuk. Mi sem az egyiket, sem a másikat nem ismertük; Faverne úr barátai voltak s hangjuk élességét és viselkedésük túlbuzgóságát nem véve figyelembe, úgy találtuk, hogy erre a tisztségre, amelyet betöltenek, alkalmasaknak ismerhetők el.

Eléjük tettem a kardokat; megvizsgálták.

Eközben én újra Olivérhez mentem.

Épp valami címertani képtelenségnek a megállapításával foglalkozott, újdonsült ellenfelének címerében ugyanis alapos hibát vett észre: a vicomte szint színen viselt.

Olivér karon fogott s félre vont.

- Két levél átvételére kérem - mondta -, az egyiket édesanyámnak írtam, a másikat -

Nem mondta ki a nevet, de megmutatta a borítékot. Annak a fiatal hölgynek a neve volt, akit szeretett és feleségül venni szándékozott.

- Nem tudhatjuk, mi fog történni - folytatta -, ha szerencsétlenül járnék, küldje el, kérem, ezt a levelet az édesanyámnak; ami pedig a másikat illeti, ígérje meg, kedves barátom, hogy személyesen adja át.

Megígértem.

Amint aztán láttam, hogy arca annál nyugodtabbá válik, mennél közelebb a harc megkezdésének pillanata, így szóltam hozzá:

- Kedves Olivérem, kezdem hinni, hogy ez az úr teljesen igazságtalanul sértette meg önt és hogy oktalanságáért bűnhődni fog.

- Úgy van - mondta az orvos -, különösen, ha az ön hidegvérű nyugodtsága természetes.

Olivér ajkán mosolygás suhant át.

- Nos, doktor - mondotta -, percenként rendszeren hányat lüktet az olyan ember ütőere, aki egészséges és csöppet sem izgatott?

- Hetvennégyet-hetvenötöt - válaszolt Fabien.

- Tapintsa hát ki az érverésemet, doktor! - mondta Olivér és Fabien felé nyújtotta kezét.

Fabien elővette óráját, az ujját rátette az ütőerre s egy perc múltán így szólt:

- Hatvanhat; csodálatos önuralom! Az ön ellenfele vagy egy Szent György kell hogy legyen, vagy halálfia lesz.

- Kedves Olivérem - mondta Alfréd felénk fordulva -, készen állsz?

- Én? - felelt Olivér -, én már várakozom.

- Rendben van, nos, uraim - folytatta Alfréd -, kezdetjük tehát.

- Kezdjük, kezdjük - kiáltott Faverne úr -, hamar, hamar, teringettét!

Olivér ajkán pillanatra megvető mosoly villant meg, amint ellenfelére nézett.

Aztán látván, hogy az kabátját és mellényét leveti, hasonlóképpen cselekedett.

Ez alkalommal a két ellenfél között újra érdekes különbség mutatkozott.

Olivér külsején bizonyos, szinte kacér bájoság tükröződött; meglátszott rajta, hogy a párbajhoz teljes gondossággal öltözött: inge a legfinomabb batisztból való volt, hófehér és kápráztatóan vasalt. Szakálla frissen fésült és haja oly simán hullámos, mintha most került volna ki komornyikjának sütővasa alól.

Faverne úr hajzata ellenben izgalmas, álmatlan éjszakáról tanúskodott.

Meglátszott rajta, hogy tegnap óta nem fészülködött és hogy tegnapi fészültsége éjszakán át nagyon megzilálódott. Szakálla kusza volt, gyapjú inge pedig azonnal megállapíthatóan ugyanaz, amelyben éjjel leheveredett.

- Ez az ember határozottan paraszt - mordult meg Olivér.

Átengedtem neki az egyik kardot, a másikat pedig ellenfelének adtam át.

Olivér a fegyvert a pengéje hegyénél fogva vette át: két ujja közé csíptetve, mintha csak sétatálcáját lógatta volna alá.

Faverne úr ellenben a kard markolatába kapott s néhányszor belesuhintott a levegőbe; aztán kendővel körülcsavarta kezét, hogy kardját annál biztosabbnak érezhesse markában.

Olivér fölöslegesnek találta az ilyen elővigyázatoskodást; csak a kesztyűjét vetette le. Keze - feltűnt nekem - oly fehér és finom volt, mint valami gyöngéd női kéz.

- Nos, uram - szólalt meg Faverne úr -, ha úgy tetszik...

- Készen állok - válaszolt Olivér.

- Uraim, rajta hát! - vezényelt Alfréd.

Az ellenfelek, akik egymástól tízlépésnyire álltak, most közeledni kezdtek egymáshoz és én észrevettem, hogy Olivér mennél közelebb ér ellenfeléhez, annál szelídebbé válik és annál vidámabbá.

Faverne úr ellenben annyira vad viselkedést tanúsított, amelyet róla nem is tételeztem volna fel, szeméből vérszomjas indulat lobogott, arcának színe hamuszürke volt.

Kezdtém Olivér véleményét elismerni: ez az ember csak gyáva szerzet lehet.

Abban a pillanatban, midőn a két penge egymáshoz ért, a vicomte úr szája szétnyílt, s kilátszott rajta görcsösen összeszorított két fogsora.

Most összecsaptak.

De amennyire egyszerű, könnyed és tetszetős volt az Olivér testtartása, annyira merev és szögletes, bárha iskolázottságról tanúskodó is, az ellenfeléé.

Meglátszott, hogy ez az ember meglelt korában tanulta meg a vívás mesterségét, míg a másik igazi nemes ember léteire már gyermekkorában is vívótőrrel játszhatott.

A támadást Faverne úr kezdte.

Első döfései élénkek, kimértek és szabatosak voltak.

De meghökkenve ellenfelének könnyedén visszautasító ellenállásán, a támadással nyomban fölhagyott.

Olivér valóban oly játszva verte vissza e támadást, mintha csak vívóteremben gyakorlatoznék.

Faverne úr tehát dühében még fakóbb arcúvá sápadt, Olivér pedig még jobb kedvűvé vidámódott.

Faverne úr hirtelen megváltoztatta testtartását, olasz vívómesterek módjára szétterpesztette lábát, térden ringatózva ismételte meg aztán ugyanazokat a döféseket, mégpedig most már oly kiáltozás kíséretében, amilyennel korhelyhangú őrmester párbajhősök szokták ijesztgetni ellenfelüket.

Ám ez a harcmódváltoztatás Olivérrel szemben teljesen hatástalannak bizonyult.

Anélkül, hogy Olivér csak lépésnyit is hátrált volna, anélkül, hogy csak a talpát félremozdította volna is, még csak egyetlen mozdulatát sem hirtelenkedve el, kardját az ellenfelével egy ütemre győzte a versenyt, olykor előre is megíúsítva szándékait, mintha a vágásokat és döféseket, amelyekkel az rajta akart ütni, módjában lett volna megsejteni.

Valóban - hajnali kijelentésének megfelelően rettenetes hidegvérűségnek adta bizonyosságát.

Faverne úr homlokán ájulással határos erőfeszítés verejtéke gyöngyözött.

Nyakának s karjainak izmai s inai húrok módjára feszültek, keze pedig egyre észrevehetőbben bénult. Látni való volt, hogy kardját, ha a kezére csavart kendő nem tartaná, ellenfelének első hevesebb támadására elejtené.

Olivér ellenben a maga kardját tovább is csak játékosan forgatta.

Mi némán néztük a szörnyű játékot, melynek végét könnyen kitalálhattuk.

Ahogy Olivér mondta, sejthető volt, hogy Faverne úr elveszett.

Néhány pillanat múlva Olivér ajkán egészen különös mosolygás vált láthatóvá.

Csupán látszatnak való néhány vágást suhintott ellenfele felé, szeme villant egyet, majd még egyet és Olivér egészen fesztelen egyszerűséggel, de oly kiszámítottan és hirtelen, hogy e mozdulatot nem is bírta követni szemünk, pengéjét beledöfte ellenfelébe.

A következő pillanatban, anélkül, hogy amiként már szokásos ily esetekben, elővigyázatosságból egy lépéssel azonnal hátra pattant volna, kardját a földnek szegezte és várakozott.

Faverne rémült kiáltást hallatott, balját rászorította sebére, jobbát, hogy a csuklójához kötözött kardtól szabaduljon, melyet az ő ereje most buzogánysúlyúnak érezhetett, kétségbeesetten rázta, fakó arca halotthalvánnyá sápadt, alakja pillanatig még ingadozott s aztán eszméletlenül zuhant a földre.

Olivér, anélkül, hogy szemét egészen levette volna róla, visszatért Fabienhez.

- Nos, doktor - szólalt meg rendes hangján anélkül, hogy legcsekélyebb izgalom érzett volna rajta -, nos, doktor, azt hiszem, a többi az ön dolga már.

Fabien nyomban ott termett a sebesültnél.

A kard nemcsak hogy keresztül szúrta testét, de még a hátán elálló inget is keresztüllyukasztotta, annyira erős volt a döfés.

A vér a penge nyomán tizenhét hüvelyknyinél is magasabbra szökött.

- Lásd, kedves barátom - szólt hozzám Olivér -, az ön kardja pompásan illik az én kezembe. Hol vette?

- Devisures-nél.

- Legyen oly szíves, rendeljen számomra két ilyenfajta pengét.

- Fogadja el, tartsa meg ezt a kettőt; sokkal jobban forgatja, semhogy visszavehetném.

- Köszönöm. Nagyon megörvendeztet velük.

Aztán a sebesült felé fordult s így szólt:

- Úgy rémlik, megöltem; sajnálatosnak tartanám pedig; nem tudom miért, de úgy érzem, mintha ennek a szerencsétlennek nem volna szabad tisztességes ember kezétől meghalnia.

Mivel a helyszínén semmi dolgunk sem lehetett már, miután Faverne úr Fabien kezében volt, Párizs egyik legügyesebb orvosában, megint kocsinkba ültünk, míg a sebesültet a magáéba emelték.

Két óra múltán gyönyörű török pipákat kaptam Olivértől cserébe kardjaimért.

Este személyesen érdeklődtem Faverne úr állapota iránt; másnap inasom útján tudakozódtam felőle; harmadnap névjegyemet küldtem hozzá.

Ezen a harmadik napon arról értesültem, hogy hála Fabien gondosságának, túl van a veszélyen. Ezzel meg is szűnt minden ok, hogy nyugtalankodjam miatta még.

Két hónappal ezután megkaptam köszönő névjegyét.

Nemsokára elutaztam és őt csak akkor láttam viszont, amikor mint bagnóbeli rabra akadtam rá.

Olivér ennek az embernek a jövője tekintetében csöppet sem tévedett.

VI. A napló

Képzeltető, mekkora kíváncsiság ösztökélt megtudnom azokat a körülményeket, amelyek ezt az embert, akivel egykor saját szavai szerint az előkelő világban találkoztam volt, gályarabságra juttatták.

Célom elérésén tűnődve természetesen Fabienre gondoltam, aki őt iszonyú sebéből, melyet Olivér ejtett rajta, kigyógyította, s aki erről az emberről bizonyára érdekes adatokat gyűjtött.

Első látogatásom tehát, miután visszatértem Párizsba, neki szólt.

Nem tévedtem.

Fabien, akinek az volt a szokása, hogy mindennap följegyezte, mit végzett aznap, mindjárt íróasztalához ment s számos füzet közül, amely ott külön rekeszt töltött meg, elővett egyet s azt átadta nekem.

- Tessék, barátom - mondta -, ebben mindent megtalál, amit tudni kíván. Önre bízom ezeket az adatokat, használja föl, ahogy akarja, csak arra kérem, ne veszítse el füzetemet. Ez a füzet ahhoz a nagy munkámhoz való adalékok egy részét tartalmazza, amelyet az orvosi gyakorlatom során tapasztalt erkölcsi betegségekről szeretnék megírni.

- Ah, mi az ördög, kedves barátom - szóltam nagy örömmre kapva -, lehet, hogy mindez pompás kincset jelent nekem?

- Legyen nyugodt, kedves barátom, ha az az ütőérdaganat, mely időnként halk intelmet mormol már szívem fülébe, egy szép napon megöl, mert hiszen porból vagyok és porrá leszek én is, ezek a füzetek önre maradnak, végrendeletem végrehajtója át fogja adni önnek az egész gyűjteményt.

- Köszönöm a szándékát, de remélem, nem kell majd átvennem ezt az ajándékot, amelyet ön oly kedvesen szán nekem; hisz ön alig három vagy négy évvel idősebb nálam.

- Bókol nekem, legalábbis tizenkét vagy tizenhárom évvel vagyok idősebb, ha nem tévedek; de hát a kor ily körülmények között jelenthet-e valamit? Ismerek egy hetvenéves aggastyánt, aki sokkal fiatalabb nálam.

- Ugyan-ugyan, hogyan is lehetnek orvos létére ily gondolatai?

- Éppen, mert orvos vagyok, éppen azért lehetnek... Akarja-e látni betegségem képét?... Tessék!

Gondosan kidolgozott rajz elé vezetett, mely a szív anatómiáját ábrázolta.

- Ezt a rajzot saját különös használatomra, betegségem adatainak feltüntetése végett készítettem - folytatta -, hogy szinte kézzelfoghatóan ítéldessem meg állapotomat. Lássá, ez itt az ütőérdaganat, egy napon ez a csomó megpattan majd. Hogy mikor? Nem is sejthetem. Lehet, még ma, lehet, húsz év múlva. Bizonyos csak az, hogy meg fog pattanni és akkor három pillanat alatt mindennek vége. Valamely kedves reggelen bizony a reggelijének elköltése közben hallani fogja:

- Ah, az a szegény Fabien! Tudja már?

- Mit? Mi történt vele?

- Hirtelen meghalt!

- Ugyan? Hogyhogy?

- Ah, édes istenem! Miközben egyik betegének a pulzusát vizsgálta. Csak annyit vettek észre, hogy elvörösödik, majd elsápad, egyetlen jajszó nélkül összeroskadt, hozzá ugrottak, hogy fölemeljék s már halott volt szegény.

- Ah, milyen különös!

- És két napig beszélni fognak róla a társaságban, egy hétig az orvosi tanfolyamon, két hétig az Akadémián, aztán vége mindennek, jó éjszakát, Fabien!

- Kedves barátom, maga megbolondult!

- Téved, becsületemre, úgy van az, ahogy mondom.

- De most már - bocsásson meg -, mennem kell, a kórházban várnak. Tessék a füzetet, másoltassa le belőle, amire szüksége van, s használja föl, ahogy jól esik.

- Isten velünk!

Megszorítottam még egyszer utolszor a kezét köszönetem jeléül s elbúcsúztam tőle bizonyos felemás - víg-szomorú - hangulatban; fölöttébb elszomorított ugyanis az a jövődőlés, amit betegségéről mondott nekem, másrészt pedig nagyon örültem azoknak a felvilágosításoknak, amelyeket füzetében találhatni fogok.

Hazasiettem, magamra zártam az ajtót, házi köntösömbe bújtam, beledőltem a legkényelmesebb karosszékembe, lábamat zsámolyra nyújtóztattam és fölnyitottam drágalátos füzetemet...

Most pedig ide másolom, betűről betűre emberem történetét; Fabien írásán valóban legcsekélyebb változtatnivalóm sem lehet.

18... október...

Ez éjjel egy óratájban értesítést kaptam, hogy reggel párbaj lesz; Faverne Henrik és d'Hornoy Olivér urak fognak megverekedni és hogy az utóbbi arra kért, lennék ott velük.

Pontosan öt órakor elmentem Olivér barátomhoz.

Hat óra tizenöt perckor Faverne Henrik úr törkarddal megsebesítetten összeroskadt.

Tüstént hozzáugrottam, míg Olivér és segédei megint kocsijukba ültek és visszahajtottak Párizsba.

A sebesült ájultan feküdt.

Látni való volt, hogy sebe, ha nem is halálos, de mindenesetre nagyon súlyos természetű; a háromszögű penge a jobb oldalon hatolt be s a bal lapockától néhány hüvelyknyire tört elő.

Azonnal eret vágtam.

A kocsisnak megmondottam, hogy Neuilly és a Champs-Élysées felé vigyen vissza minket; az út ugyanis egyrészt a legrövidebb, másrészt pedig azért is a legelőnyösebb, mert rajta a kocsi nem rázkódik úgy, mint a többin, s így a sebesültnek kevesebbet kell szenvednie.

Midőn a diadalkapuhoz értünk, Faverne úron néhány életjel mutatkozott; keze fel-felrándult s tétozva - bizonyára a mélyen sajgó fájdalom fészékét keresve - tapogatózkodott a sebe fölé.

Ajkán két-három nehéz sóhajlás tört elő kínosan s szivárogtatta a vért kettős sebén.

Végül kinyitotta szemét, rápillantott segédeire, majd rám, megismert, s nagy megerőltetéssel így szólt hozzám:

- Ah, ön az, doktor? Kérem, ne hagyjon el, nagyon rosszul vagyok.

A megerőltetéstől kimerülten megint behunyta szemét, hirtelen könnyed rózsaszín hab nedvesítette meg ajkát.

Látnivaló volt, hogy a tüdő megsérült.

- Legyen nyugodt - mondtam -, igaz ugyan, hogy súlyosan megsebesült, de sebe nem halálos.

Nem válaszolt, szemét sem nyitotta újra ki, de éreztem, hogy kezemet, mellyel érverését vizsgáltam volt, gyöngéden megszorítja.

Míg sima, kövezetlen úton robogtunk, nem volt baj, de amint a Place de la Revolution-ra értünk, a burkolaton a kocsi annyira rázni kezdett, s a betegnek ez a rázkódás akkora fájdalmat látszott okozni, hogy megkérdeztem segédeitől, nem lakik-e valamelyikük a közelben, hogy a sebesültet megkímélhetnék attól a még eléggé nagy darab úttól, amelyen a Taitbout-utcáig kellene vinnünk.

Ezt a kérdést Faverne úr, bár úgy látszott, mintha megint ájultan feküdne, mégis meghallotta és felkiáltott:

- Nem, nem! Csak a lakásomra!

Mivel meggyőződéseim szerint a lelki nyugtalanság a testi veszedelmet csak növelhette volna, elvettem első gondolatomat és megmondtam a kocsisnak, hogy csak folytassa útját változatlanul.

Tíz aggasztó perc múltán, mialatt a sebesültnek arca minden zökkenéskor fájdalmasan vonaglott torzzá, végre megérkeztünk a Taitbout-utca 11. számú háza elé.

Faverne úr az első emeleten lakott.

Az egyik segéd előre ment, hogy az inasnépet szólítsa, akik urukat majd fölcipelünk segítenek.

Két lakáj jött le, formaruhájuk kápráztató pompájú, minden varrásán aranypaszomány.

Az embereket én nem csak a saját személyükről szoktam megítélni, hanem azokról is, akik környezetükbe tartoznak.

Megfigyeltem tehát a két inast: a sebesült iránt sem az egyik, sem a másik legcsekélyebb részvétet sem mutatott.

Bizonyára még csak nemrégiben szegődhetek Faverne úr szolgálatába és e szolgálat körülményei, úgy látszik, nem valami nagy rokonszenvet keltettek bennük gazdájuk iránt.

Szobák során haladtunk át, amelyek, legalább látszatra, fényűzően voltak berendezve, közelebbről nem vehettem szemügyre ezeket a helyiségeket: a hálósobába érkeztünk; az ágy még ugyanúgy volt, ahogy a gazdája elhagyta.

A nyoszolya függönyei mögött az ágy feje táján két pisztoly és egy török tör feküdt, pihenés közben könnyen elérhető helyen.

Én meg a két inas fölfektettük a sebesültet az ágyra: a segédek már elmentek, fölöslegesnek vélvén jelenlétüket.

Mivel a seb vérzése megszűnt, rátettem a kötést.

Bekötözés után a beteg intett szolgálinak, hogy kimenjenek, s így magunkra maradtunk.

Bár meglehetősen csekély részvétet éreztem eddig Faverne úr iránt, sőt nem is tudom miért, de csak bizonyos ellenszenvvel bírtam ránézni, most mégis elszomorítóan hatott rám az a sivár magány, amelyben majd távozásom után vissza kell maradnia.

Körültekingettem, különösen az ajtóra fordítottam gyakran szememet, remélvén, hogy mégis csak bejön majd valaki, de várakozásomban csalódnom kellett.

Soká azonban nem maradhattam nála, napi teendőim elszólítottak. Már fél nyolc volt és nyolckor a Charité-kórházban kellett lennem.

- Senkije sincs hát, aki ápolná? - kérdeztem.

- Senkim - felelte tompa hangon.

- Nincs apja, anyja, rokona?

- Senkim sincs...

- Kedvese?

Sóhajtott egyet s a fejét megbiccentette. Úgy rémlett, mintha a Lujza nevet suttogta volna, de hangja oly halk volt, hogy efelől bizonytalanságban maradtam.

- Így nem hagyhatom magára - mondtam.

- Legyen szíves valami ápolónőt küldeni - rebegte a sebesült -, és tessék neki megmondani, hogy jól megfizetem.

Fölálltam, hogy menjek.

- Már menni készül? - kérdezte.

- Mennem kell, mert betegeim várnak: ha azok a betegeim gazdagok volnának, jogom volna talán megvárakoztatni őket, de szegények, pontosnak kell hát lennem.

- De a nap folyamán nemde meglátogat még egyszer?

- Ha kívánja, meglátogatom.

- Mindenesetre doktor, éspedig mihelyt csak teheti, ugyebár?

- Mihelyt csak lehet.

- Megígéri?

- Megígérem.

- Most menjen hát.

Indultam, de alig haladtam kétlépésnyire az ajtó felé, a sebesült megmozdult, utánam nyújtotta kezét, mintha vissza akarna tartani és szeretné, de nem bírná beszédre nyitni száját.

- Mit kíván?

Fejét visszajejtette vánkosára és nem felelt.

Megint ágyához léptem.

- Beszéljen - folytattam -, és ha módomban áll, hogy valamivel szolgálatára legyek, megteszem.

Mintha most valami elhatározás érlelődött volna meg benne.

- Ön azt mondta, hogy a seb nem halálos?

- Azt mondtam.

- Kezeskedik erről?

- Azt hiszem, kezeskedhetem; azonban, ha valami tekintetben rendelkezni kíván...

- Vagyis, nemde, bármely pillanatban meghalhatok?

Sápadtabbá döbbsent, mint amilyen eddig volt és haja gyökerei mellől hideg verejték gyöngyözött elő.

- Megmondtam önnek, hogy sebe nem halálos, de azt is megmondtam, hogy súlyos természetű.

- Nemde uram, megbízhatom a szavában?

- Az ember ne forduljon olyanokhoz, akikben kételkedik...

- Nem, nem, önben én dehogy is kételkedem. Legyen szíves - folytatta és egy kulcsot nyújtott felém, amelyet a nyaka köré vetett láncról kapcsolt le -, nyissa föl ezzel a kulccsal annak az íróasztalnak a fiókját.

Teljesítettem kívánságát.

Ekkor felkőnyökölt ágyában.

Ami élet volt még benne, az úgy látszott, mind a szemébe szökkent.

- Látja ott azt a tárcát? - kérdezte.

- Látom, nemde ezt gondolja?

- Családi okmányok vannak benne, amelyek csakis engem érdekelhetnek. Doktor, esküdjék meg, hogy amennyiben meghalnék, ezt a tárcát tűzbe veti.

- Megígérem.

- Anélkül, hogy tartalmát elolvasná?

- Hiszen kulcsrajáró tárca és zárva van.

- Oh, egy tárca zárja oly könnyen megnyitható.

Visszaejtettem a tárcát.

A beszéde, bár határozottan sértő volt, mégis inkább csak undorra készítetett, mint haragra.

A beteg észrevette, hogy hallatlan sértéssel illetett.

- Bocsánat - mondta -, ezer bocsánat! De ez a gyarmati élet következménye, hogy oly bizalmatlankodó vagyok. Odaát sohasem tudhatja az ember, kivel beszél. Kérem, bocsásson meg nekem s vegye át újra azt a tárcát, és ígérje meg, hogy elégeti, ha meghalok.

- Megígérem, hát másodszor is.

- Köszönöm.

- Ennyi az egész?

- Ugyanabban a fiókban nincs-e még néhány bankjegy is?

- Van, két ezres és egy ötszáz.

- Legyen szíves, doktor, adja ide nekem.

Az öt bankjegyet kivettem a fiókból és átadtam neki.

Összegyűrte, gombóccá gyűrte és a vánkosa alá dugta.

- Köszönöm - mondta egészen kimerülten a megerőltetéstől.

Aztán megint a fejealjára bágyadt.

- Ah, doktor - mondta halkan -, úgy rémlik, meghalok! Mentsen meg, doktor! És öné ez az öt bankjegy, a duplája, a háromszorosa is, ha kell! Áh!

Közelebb léptem hozzá, látván, hogy megint elájul.

Csengettem az inasnépnek, vele pedig egy kis üvegemet szagoltattam.

Néhány pillanat múlva éreztem pulzusán, hogy magához tért.

- Na! Ez egyszer még nem volt komoly - mormogta.

Aztán kinyitotta szemét, rám tekintett és így szólt:

- Köszönöm, doktor, hogy még nem hagyott magamra.

- Csakhogy - válaszoltam -, most már végre mégis magára kell hagynom önt.

- Igen, de nemsokára visszajön.

- Déltájban itt leszek.

- S azt hiszi, addig nincs veszély?

- Azt hiszem, nincs. Ha a penge valami lényeges szervet sértett volna, ön most rég halott volna már.

- És ugyebár, küld ápolónőt nekem?

- Haladéktalanul. Addig az inasa ne mozduljon el öntől!

- Természetesen - mondta a közben beérkezett lakáj -, mindenesetre itt maradhatok az úr mellett.

- Nem, nem! - kiáltott a beteg -, menjen csak a társához, menjen, én aludni akarok, és ha itt van, nem tudnék aludni.

Az inas kiment.

- Nem okos dolog egyedül maradni - figyelmeztettem.

- De nem volna-e még nagyobb oktalanság - válaszolt - egy ilyen ripőkkel maradnom magamra, aki könnyen végezhetne velem, hogy kiraboljon? A kezdet már megvan - folytatta -, ez a nyílás itt a mellemen; mi sem egyszerűbb, mint ebbe kardot dugni és eltalálni a szívet, melyet ellenfelem el nem talált.

Engem megborzasztott, hogy ily gondolat járta keresztül agyát. Miféle ember lehet ez maga is, ha ilyen gondolatai vannak?

- Nem, nem! - folytatta -, épp ellenkezője, zárja rám az ajtót; vigye magával a kulcsot, adja át az ápolónőnek, kösse lelkére, hogy sem nappal, sem éjjel nem szabad elhagynia. Nemde, becsületes nőszemély?

- Jótállok érte.

- Helyes. Nos, menjen most, doktor. Vizontlátásra - délben.

- Déltájban.

Azonnal indultam és kívánsága szerint rázártam az ajtót.

- Kettőt fordítson rajta - kiáltott utánam -, kettőt fordítson a kulcsra!

A zárban tehát még egyet csikordult a kulcs.

- Köszönöm - mondta gyöngülő hangon.

Elsiettem.

- Uruk aludni akar - szóltam az inasokhoz, akik az előszobában dévajkodtak -, és attól tartva, hogy esetleg hívatlanul is benyithatna valamelyikük hozzá, átadta nekem a szobája kulcsát az ápolónő számára, aki nemsokára idejön.

A szolgák különös pillantásokat váltottak egymással, de egyáltalában nem válaszoltak.

VII. A beteg

Elmentem.

Öt perccel később megadtam a kívánt utasítást egy kitűnő ápolónőnek s az nyomban Faverne úr lakására sietett.

Délben újra meglátogattam, ígéretem szerint.

Még aludt.

Első gondolatom az volt, hogy folytatom betegeim látogatását és őt majd később keresem föl.

Ám az ápolónőnek annyira lelkére kötötte volt, kérne föl engem, mielőtt megjövök, ébredésének bevárására, hogy leültem a szalonban, ráadván a fejemet a lehetőségre, hogy majd félórát vesztek abból az időből, mely minden orvosnak annyira becses.

Várakozásomat arra használtam föl, hogy jól körülnézegethettem, amennyire csak lehetett, hogy ezen a réven nyerhessek határozottabb képet emberem felől.

Egy pillantásra a tárgyak összessége előkelőség látszatát keltette, ám ha az ember a szobát részleteiben valamivel behatóbban vette szemügyre, bizonyos fényűzés jellegét megállapíthatta ugyan, de jó ízlésre nem következtethetett; a szőnyegek gyönyörű színűek voltak s a legfinomabbak, amelyeneket Sallandrouze raktárai csak szállíthattak, de sem a függönyök színéhez, sem a bútorokéhoz nem illettek.

Mindenfelé aranydíszt uralkodott; az ajtók és a mennyezet párkányékménnyei is aranyozottak voltak, aranyrojtozat lógott a függönyökön és a kárpitozás aranyozott képkeretek sokaságában tűnt el, amelyek mindenfelé elborították a falakat, s amelyekből húszfrankos rézmetszetek pompáztak alá vagy silány másolatok, amelyeket a tudatlan vevőnek, eredeti olajfestményekül adhattak el.

A szalon négy sarkában egy-egy állvány, de rajtuk néhány értékes kínai edény között Dieppe-ből való elefántcsont faragványok és modern porcelánholmik, oly otromba kivitelű, hogy azt hihetné az ember, valami szászországi fazekas műhelyéből csempésződött ide.

A falióra és a karos gyertyatartók ugyanolyan ízlésre vallottak, s az együttest pompás kötésű könyvekkel telerakott polc egészítette ki igen közepes értékű jegyzéket szolgáltatván a házigazda olvasmányairól.

Minden vadonatúj volt, s legföljebb három, négy hónappal ezelőtt vásárolt berendezésnek látszott.

Vizsgálódásomat befejeztem, de semmi újat sem sikerült megtudnom, csak megerősödtem abban a véleményemben, hogy oly ember lakásán vagyok, aki csak nemrégiben gazdagodhatott meg, akinek az ízlése rossz, és aki szállásán az előkelő életnek ugyan számos jelvényét halmozta föl, de lényegét egyáltalában nem honosította meg.

Ekkor belépett az ápolónő és jelentette, hogy a sebesült fölébredt.

A szalonból rögtön átmentem a hálósobába.

Most már csak a betegre fordítottam egész figyelmemet.

Első pillantásra láttam, hogy állapota nem rosszabbodott, ellenkezőleg egyre kedvezőbb tünetek voltak megállapíthatók.

Megnyugtattam tehát, mert egyre aggodalmaskodott és lázában, amely borzongatta, aggodalmiakkor túlzásba csaptak, amelyet férfi részéről tapasztalni már szinte kínosan visszatetsző.

De hogyan merhetett ily gyöngye legény oly embert megsérteni, amilyen Olivér, aki nagyon jó vívó hírében állt s a sértés után hogyan merészkedhetett annyira, amennyire merészkedett?

Rejtély volt ez, melynek titka vagy legnagyobb mértékű számítás jelenthetett vagy épp ellenkezőleg, minden számítást mellőző haragot.

Ez a kérdés különben, gondoltam, végül is tisztázódni fog előttem, mert hiszen orvos elől vajmi kevés titok rejtőzhetik el makacsul.

Mivel állapota most már kevesebb gondot okozott, figyelmesebben vehettem szemügyre magát a személyt; ez éppúgy mint lakása, ellentétek összevisszasága volt.

Mindaz, amit ügyesség megnemesíthetett rajta, az előkelőségnek bizonyos külsőségét viselte magán: világosszőke haja divatos fésülésű, gyér szakálla szabályos nyírású volt.

Keze azonban, amint felém tartotta, hogy érverését kitapintsam, nagyon közönségesnek rémlett; a gondos ápolás, amelyet bizonyos idő óta a megfinomítására pazarolhatott, e kéz eredeti otrombaságát nem tüntethette el; körmei rosszul nyesettek, körülvágottak, durvák voltak és ágya mellett az a pár csizma, amelyet ma reggel vethetett le, arról tanúskodott, hogy lába éppúgy, mint keze, paraszti származásra vall.

Mint már említettem, a betegnek sebláza volt, de bár ez a láz eléggé magas fokra hágott, mégsem bírta kifejezőbbé fényesíteni a sebesült szemét, amely úgy vettem észre, sem emberre, sem tárgyra határozottabban sohasem irányul, míg ellenben a beszéde mind élénkségekben, mind hangsúlyozásban szertelen volt.

- Ah, eljött hát kedves doktor - mondta -, nos, mint látja, nem haltam még meg, ön igazán nagy próféta: de túl vagyok-e már a veszélyen, doktor? Ez az átkozott kardszúrás! Biz ez ügyes dőfés volt. Fegyverforgatással tölti tehát az életét az a fenelegény, az a rágalmazó, az a nyomorult Olivér?

Közbevágtam:

- Bocsánatot kérek - mondtam -, én orvosa és jó barátja vagyok d'Hornoy úrnak; a porondra őt kísértem és nem önt. Önt, uram, még csak ma reggel óta ismerem, őt pedig tíz éve már. Beláthatja, hogy amennyiben folytatni kívánná az ő becsmérést, kénytelen volnék önt arra kérni, hogy más orvoshoz forduljon.

- Hogyan, doktor - kiáltott a sebesült -, ön ebben az állapotomban el tudna hagyni engem? Hiszen az borzasztó volna! Még ha nem is veszi számba, hogy kevés oly betegek akad, akik úgy fizetné meg, ahogy én.

- Uram!

- Oh, tudom ön is mindig úgy tesz, mint aki teljesen önzetlen; de ha aztán, mint mondani szokás, itt a pillanat, ön is jól tudja a számláját benyújtani.

- Lehetséges, uram, hogy kartársaim egyike-másika talán jogosan illethető ily szemrehányással, de ami engem illet, azon a réven, hogy látogatásaimat a legszigorúbban korlátozom éppen csak a legszükségesebb időtartamra, be fogom bizonyítani önnek, hogy a kapzsiság, melyet egyes kartársaimon kifogásol, nem hibám nekem.

- Ejnye, doktor, de megsértődik mindjárt!

- Dehogy, én csak válaszolok arra, amit ön mond nekem.

- Nem kell azt oly nagyon szigorúan venni, amit mondok. Hiszen tudja, nemes emberek vagyunk; egyik-másik szavunk kissé léha olykor; bocsásson hát meg nekem!

Meghajlással válaszoltam, ő a kezét nyújtotta.

- Érverését már megvizsgáltam - mondtam -, a körülményekhez képest kitűnő.

- Vagy úgy! Ön tehát haragszik rám, amiért hogy kárhoztatóan nyilatkoztam Olivér felől; ő barátja önnek, helytelenül cselekedtem. De vajon nem természetes-e, ha felháborodom ellene, mégpedig nem is a dőfés miatt, amivel megnyomorított...

- Önnek azonban be kell ismernie - mondtam -, hogy ön kereste azt, amit ő öntől meg nem tagadhatott.

- Igaz, megsértettem őt; de hiszen meg kellett verekednem vele, és akivel az ember meg akar verekedni, azt meg kell sértenie... Bocsánat, doktor, volna szíves csöngetni helyettem.

Meghúztam a csengőzsinórt; jött az egyik inas.

- Macartie úr részéről érdeklődtek már hogylétem iránt?

- Nem érdeklődtek, báró úr! - felelte az inas.

- Különös! - suttogta a beteg, s nagyon meglátszott rajta, hogy haragszik a részvét ily hiánya miatt.

Pár pillanatnyi hallgatás következett és én ezalatt a botomért nyúltam.

- Hiszen tudja, doktor, mit követett el az ön Olivér barátja ellenem?

- Nem. Annyit hallottam csupán, hogy a klubban néhány szó esett önről. Nem ennyi az egész?

- Meghiúsította, azaz meg akarta hiúsítani a házasságomat, azt a nagyszerű szerencsét, amit egy fiatal tizenennyolc éves leány jelent ki, oly szép, mint a szerelem maga és akinek az évi jövedelme ötvenezer livre! Ez az, kérem!

- És hogyan akarhatta volna meghiúsítani ezt a házasságot?

- Rágalmaival, doktor; azt híresztelte, hogy Guadeloupe-ban az én nevem teljesen ismeretlen. Pedig hát apámnak, Faverne grófnak ott kétföldnyi körletre kiterjedő birtoka van és pompás kastélya, meg háromszáz néger rabszolgája. Én azonban írtam már Malpas úrnak, a kormányzónak és két hónap alatt itt lesznek az okmányok; ki fog derülni, hogy melyikünk hazudott.

- Olivér tévedhetett, uram, de semmi esetre sem hazudott.

- Mégis, mint láthatja ő az oka, hogy az, aki apósom lett volna, még csak nem is tudakoltatja, mi történt velem.

- Bizonyára nem tudja, hogy önnek párbaja volt.

- Dehogynem tudja, hisz megmondtam neki tegnap.

- Megmondta neki?

- Természetesen! Amint Olivér úr nyilatkozatát közölte velem, így szóltam hozzá: Ah, így vagyunk hát? Nos, jó! Még ma este módját ejtem, hogy felelősségre vonjam ezt a kedves Olivér urat, hadd lássa, félek-e tőle!

Kezdtém megérteni betegem pillanatnyi merszét. Tőkebefektetés volt az, száz százalékra számító. Egyetlen párbajjal ötvenezer livre évi jövedelmű szép feleséget akart szerezni, hát párbajozott.

Fölálltam.

- Mikor látom viszont, doktor úr?

- Holnap eljövök, hogy levegyem a kötést.

- Ha szóba kerül valahol ez a párbaj, remélem, doktor, azt fogja mondani, hogy jól viseltem magamat.

- Azt mondom majd, amit láttam, uram.

- Az a nyomorult Olivér! - mordult meg a sebesült -, százezer frankot adtam volna, ha egy dőféssel megölnöm sikerül.

- Ha ön eléggé gazdag arra, hogy valakinek a haláláért százezer frankot fizessen - feleltem -, házasságának megghiúsítását kevésbé fájlatná, hiszen az a szerencse csak ötvenezer frank járadékot hozott volna önnek.

- Igaz, de az a házasság nagyszerű elhelyezkedést jelentene; ez a házasság lehetővé tenné, hogy merész vállalkozásokról lemondjak; különben is arisztokratikus ízlésű fiatal ember sohasem lehet eléggé gazdag. Aztán meg a börzén is játszom; igaz, kedvez a szerencse, a múlt hónapban harmincezer franknál is többet nyertem.

- Uram, ajánlom magamat, viszontlátásra holnap.

- Várjon csak... úgy rémlett, csöngettek.

- Úgy van.

- Jön valaki?

- Jön.

Az egyik inas lépett be.

Most először láttam, hogy betegem valakinek a szemébe néz.

- Mi az? - kérdezte, nem engedve időt, hogy az inas megszólalhasson.

- Báró úr - szólt az inas -, Macartie gróf úr érdeklődik a báró úr hogyléte iránt.

- Személyesen?

- Nem, a komornyikja van itt.

- Ah! - szólt a beteg -, és maga mit mondott neki?

- Hogy a báró úr súlyosan megsebesült, de hogy az orvos úr kezeskedik a fölépüléséért.

- Igaz-e, doktor, hogy ön a fölépülésemért kezeskedik?

- Eh, persze, hogy kezeskedem - válaszoltam -, feltéve, hogy nem követ el valami esztelen-séget.

- Oh, ebben a tekintetben nyugodt lehet. De mondja csak doktor, ha Macartie gróf a hogylétem iránt érdeklődik, annak jele-e az, hogy nem hiszi Olivér nyilatkozatát?

- Kétségtelenül.

- Ez már helyes! Most hát csak hamar gyógyítson meg engem, hadd hívhassam meg az esküvőmre.

- Minden tőlem telhetőt el fogok követni.

Elköszöntem és elmentem.

VIII. Az ötszázfrankos bankjegy

Amint künn voltam, szinte megkönnyebbültem.

Különös; ez az ember oly ellenszenvet ébresztett bennem, amelyet meg sem bírtam érteni és amely pókok vagy békák látásakor támadó irtózathoz volt hasonló.

Igyekeztem a lehető leggyorsabban túlszárnyalni az életveszélyen, hogy minden vele való összeköttetést mielőbb megszakíthassak.

Másnap újra meglátogattam, ígéretem szerint; sebe teljes megelégedésemre gyógyult.

A tőr kard ejtette sebeknek az a sajátságuk, hogy gyorsan ölnek, vagy könnyen gyógyulnak.

Faverne úr sebe könnyen gyógyulónak ígérkezett.

Nyolc nap leforgása után túl volt a veszélyen.

Bejelentettem, hogy amiképpen megígértem volt neki, látogatásaim most már csakhamar megszűnnek, mihelyt fölöslegessé válnak.

Kért, hogy gyakrabban jöjjek, de az én elhatározásom megvolt, s amellett megmaradtam.

- Akkor hát - mondta a lábadozó -, nemde, nem fogja megtagadni azt a kérésemet, hogy tárcámat, melyet átadtam volt önnek, maga hozza vissza nekem? Sokkal nagyobb értékű, semhogy szolgára bízhatnám; erre az utolsó szívességére tehát föltétlenül számítok.

Megígértem.

Másnap csakugyan visszahoztam tárcáját.

Faverne úr fölkért, ülnék az ágya mellé.

Játszani kezdett tárcájával s közben fölnyitotta.

Lehetett vagy hatvan bankjegy benne; többnyire ezerfrankos.

A báró kettőt-hármat kivett és azzal szórakozott, hogy összegyúrta ezeket a bankjegyeket.

Fölálltam.

- Doktor - mondta ekkor -, nagyon csodálkozom valamin, nem csodálkozik-e azon ön is?

- Min? - kérdeztem.

- Hogy vannak, akik hamisítani mernek bankjegyeket.

- Azon csak mint gyáva és csúf cselekedeten csodálkozom.

- Csúfnak ugyan csúf cselekedet - de gyávának talán mégsem oly gyáva. Gondolja meg, mégiscsak meglehetősen bátor kéz kell ahhoz, hogy valaki ezt a két apró betűs sort oda-hamisítsa:

A törvény a hamisítót halállal bünteti.

- Úgy van, kétségtelenül, de a bűnnek megvan a magához való bátorsága. Aki erdő szélén emberre les, hogy megölje, csaknem ugyanoly bátornak mondható, amilyen a katona, aki rohamra indult, vagy üteget foglal el, mindazonáltal az egyiknek kitüntetés jár, a másik vesztőhelyre kerül.

- Vesztőhelyre! - Azt még csak belátom, hogy rablógyilkosokat vesztőhelyre hurcolnak, de nem gondolja-e, doktor, hogy meglehetősen kegyetlen dolog valakit bankjegyek hamisításáért lefejezni?

A báró e szavakat oly izgatott hangon és oly izgatott arckifejezés kíséretében mondta, hogy ez valósággal meglepett.

- Igaza van - válaszoltam -, de mint jó forrásból tudom, illetékes helyen már foglalkoznak is vele, hogy az ily büntett megtorlása enyhébb legyen; büntetésül gályarabságot szándékoznak megállapítani.

- Ön tudja ezt, doktor? - kérdezte élénken a beteg -, ön tudja ezt?... Bizonyos volna ez?

- Attól hallottam, aki ezt a javaslatot elő fogja terjeszteni.

- Ilyen javaslatot terjesztenek elő a királynak! Igaz, hiszen ön udvari orvos. Ah, bizonyára a király mondta azt! És vajon mikor kerül eléje az a javaslat?

- Azt nem tudom.

- Tudja meg hát, doktor, nagyon kérem, érdekel a dolog.

- Érdekli... önt? - kérdeztem meglepetten.

- Mindenesetre! Az emberiség melyik barátját ne érdekelné a hír, hogy egy túl szigorú törvény végre megszűnik.

- Nem szűnik az meg, uram, csak éppen, hogy gályarabság lesz a halálos büntetés helyett. Ön a bűnös sorsának oly jelentékeny javulását látja ebben?

- Nem, semmi esetre sem - válaszolta a báró zavarba esve -, sőt ez a sors amannál még rosszabbnak is tekinthető; de azért legalább az élet és a remény mégis csak megmarad. A bagno elvégre mégsem egyéb, csak börtön, márpedig nincs olyan börtön, amelyből teljesen lehetetlen volna menekülni.

Ez az ember egyre erősebb és erősebb utálattal kezdett eltölteni.

Indulni készültem.

- Hogyan, doktor, már itt hagyna engem? - mondta a báró, szórakozottan göngyölgetve két vagy három bankjegyet ujjai közt, nyilván azzal a szándékkal, hogy kezembe csúsztassa.

- Természetesen - válaszoltam megint egy lépéssel hátrálva -, hiszen nem épült-e már föl, uram? Most hát miben lehetnék segítségére még?

- Azt a szerencsém, hogy társaságát élvezhetem, ön semmibe veszi?

- Uram, mi orvosok, sajnos, nem érünk rá ily szórakozásra. A mi társaságunk a betegség és ha ezt kiűztük az egyik házból, nyomába kell loholnunk, hogy rajtaüthessünk a másikban. Engedje meg, tehát báró úr, hogy elbúcsúzzam öntől.

- De hát nem lehetne már szerencsém viszontlátni önt?

- Kötve hiszem, uram; ön világfiak társaságába elegyedik, én pedig abba ritkán látogatok el; az én óráim meg vannak számlálva és mindegyiknek megvan a maga föladata.

- De ha egyszer megint beteg volnék?

- Oh, az más dolog, uram.

- Abban az esetben tehát számíthatok önre?

- Föltétlenül.

- Doktor, adja a szavát.
- Fölösleges a szavamat adnom, mert hiszen csak kötelességemet teljesíteném.
- Mindegy, mégis adja a szavát!
- Legyen hát, uram, szavamat adom.

A báró újra kezét nyújtotta felém; de mivel úgy rémlett, hogy keze még mindig azokat a bizonyos bankjegyeket rejtegeti, úgy tettem, mintha nem látnám barátságos mozdulatát és elmentem.

Másnap borítékban és Faverne báró úr névjegyével egy ezres és egy ötszáz bankjegyet kaptam.

Azonnal így válaszoltam neki:

Báró úr!

Ha megvárta volna, hogy benyújtsam számlámat, láthatná, hogy csekély fáradságomat nem értékelem oly magasra, mint amekkorára azt ön értékelni szíveskedett.

Látogatásaim díját magam szoktam megszabni és hogy az ön bőkezűségének kíváncsiságát is tiszteletben tartsam, b. tudomására hozom, hogy önnel szemben a legmagasabb díjszabást alkalmazom és egy-egy látogatásomért húsz frankot számítok.

Volt szerencsém Önt tízszer meglátogatni, ez tehát Önt mindössze csak kétszáz frankkal terheli; Ön ezeröttszáz frankot küldött nekem, én tehát ezerháromszáz frankot ezennel visszaszármaztatok.

Tisztelettel

Fabien.

Megtartottam az ötszázfrankos bankjegyet és háromszáz ezüst frankkal visszaküldtem Faverne bárónak az ezerfrankosát.

Aztán az ötszázast egyik tárcámba tettem, amelyben már tizenkét ugyanoly értékű bankjegy volt.

Másnap egy ékszerésznél kellett egyet-mást vásárolnom.

A kiválasztott tárgyak árának összege kétezer frank volt; négy darab ötszáz bankjeggyel fizettem.

Egy hét múltán az aranyműves két rendőrségi megbízottal toppant be hozzám.

Egyikét a bankjegyeknek, amelyekkel fizettem volt nála, a bank, ahol valami esedékességét kellett kiegyenlítenie, hamisítottak minősítette.

Megkérdezték, kitől kapta ezeket a bankjegyeket; megnevezett engem, a rendőrség kiküldöttei azért jöttek hozzám, hogy megkezdjék a nyomozást.

Mivel azt a négy bankjegyemet abból a tárcámból vettem volt ki, amelyben mint már említettem, még tizenkét ugyanoly értékű bankjegy volt és mivel ezeket a bankjegyeket különféle helyekről kaptam, lehetetlen volt a rendőrséget fölvilágosítanom.

Ékszerészemet föltétlenül tisztességes embernek ismervén, kijelentettem, hogy készségesen megtéríteném az ötszáz frankot, ha a hamisított bankjegyet bemutatnák nekem; de azt a választ kaptam, hogy ilyesmi nem szokásos, mert a bank minden bankjegyet bevált, amit bemutatnak neki, még ha hamisítványnak minősítik is.

Miután az aranyműves teljesen tisztázódott attól a gyanútól, mintha tudva adott volna túl a hamisított bankjegyen, hazamehetett.

A rendőrségi megbízott még néhány kérdést intézett hozzám és szintén elment.

Aztán erről a piszkos ügyről mit sem hallottam többé.

IX. A fátyolfüggönyös fülke

Három hónap múlt el, midőn egy reggel a következő tartalmú levélkét találtam reggeli postámban:

Kedves Doktorom!

Valóban nagyon beteg vagyok és a legkomolyabban szükségem van az ön egész tudományára; jöjjön el tehát ma hozzám, hotyha csak nem harakszik reám.

Maradtam készséges híve:
Báró Faverne Henrik.

Taibout-utca 11.

Ez a levél, melyet szóról szóra ide másolok két helyesírási hibájával együtt igazolta azt a véleményemet, hogy betegem hiányos nevelésben részesült.

Egyébként, ha mint mondta, Guadeloupe-ban született, nem olyan borzasztó éppen a dolog.

Köztudomású, hogy a gyarmatokon mennyire általános a jó nevelés követelményeinek elhanyagolása.

Másrészt Faverne báró nem volt sem kiskezű, sem kislábú ember; termete sem karcsú, sem kecses; társalgása nem emlékeztetett a délőviek kellemes beszédmódjára; bizonyosra vettem tehát, hogy valami vidéki tuskóval van dolgom, akit a fővárosban való tartózkodás kissé megfaragott.

Minthogy egyébként valóban beteg lehetett, fölkerestem.

Kis budoárban találtam, amelyet ibolyakék és narancssárga damasztfüggönyök fátyoloztak el.

Nagy ámulatomra a lakásnak ez a fülkefajta helyisége a legmagasabb rendű ízlésről tanúskodott.

Félig fekvő helyzetben pihent ott egy kereveten; testtartása szembeötlően betanult volt; selyemnadrág simult lába szárára és pompázatos háziköntös omlott el derekán.

Vastag ujjai között csinos kis üvegecske csillogott, Clackmann vagy Benvenuto Cellini remeke.

- Ah, igazán kedves és szép dolog, hogy eljött, doktor! - mondta felkönyökölve és intett, hogy leüljek. - Egyébként nem hazudtam önnek, valóban szörnyen szenvedek.

- Mi a baj? - kérdeztem -, a sebe talán?

- Nem az, hála istennek! Az most már csak piócacsípésnyi emlék. De nem tudom, doktor, nem kell-e félnem, hogy kinevet majd, ha azt mondom önnek, hogy véleményem szerint idegbajos vagyok.

Mosolyogtam.

- Az, nemde, olyan betegség - folytatta -, amelyre ön kizárólag a szépnemhez tartozó betegeit tartja jogosultaknak? Mindazonáltal mit sem változtat ez azon a szomorú igazságon, hogy nagyon sokat szenvedek, mégpedig anélkül, hogy meg tudnám mondani, miért szenvedek és hogyan szenvedek.

- Teringettét! Ez már veszedelmes állapot volna! Nem hipochondria talán?

- Hogyan mondja, doktor?

Megismételtem a szót; de láttam, hogy Faverne báró úr műveltségének az teljesen idegen.

Közben megfogtam a kezét s ütőerére illesztettem ujjaimat.

Érverése csakugyan zaklatott volt és erős.

Miközben az érverését számláltam, csöngettek.

A báró fölpattant és vérének lüktetése egészen megvadult.

- Mi nyugtalanítja úgy? - kérdeztem.

- Semmi, semmi - válaszolt -, csak nagyon fölízgat minden; mihelyt csöngetést hallok, megráz valami és aztán elsápadok. Ah, doktor, mondhatom önnek, nagyon beteg vagyok.

A báró csakugyan elhalványodott.

Kezdem elhinni, hogy nem túloz és hogy sokat szenved; bizonyosra vettem azonban, hogy ennek a testi megrendülésnek valami erkölcsi oka van.

Erősen szemébe néztem, lesütötte szemét és arcának halványságát hirtelen élénk pirosság váltotta fel.

- Csakugyan - mondtam -, tagadhatatlan, hogy az ön állapota szenvedő.

- Ugyebár, doktor? - lelkendezett. - Ah, hiszen már két kartársát is megkérdeztem, miután ön oly különösen viselkedett, hogy nem mertem magamhoz kéretni. A csacsik csak nevettek, amikor azt mondtam nekik, hogy idegbajos vagyok.

- Ön kétségtelenül szenved - ismételt meg a megállapításomat -, de annak nem valami testi baj az oka; valami erkölcsi gyötrelme kell hogy legyen, talán valami nagy aggodalom kínozza?

Összerázkódott.

- Mit gondol, micsoda aggodalmam lehetne? Ellenkezőleg, minden dolgom a lehető legpompásabban áll, a házasságom... Igaz is, tudja már? Macartie úrleánnyal való házasságom, amelyet az ön barátja, Olivér úr úgy tönkretett volna...

- Nos, nos?

- Hát két hét múlva meglesz az esküvőm; az első kihirdetés már megvolt... Egyébként az az úr csinosan megjárta a híreszteléseivel és meg is követett engem.

- Hogyhogy?

- Germain - szólt a báró -, adja ide azt a tárcát, onnan a kandalló sarkáról.

Az inas elhozta a tárcát, a báró úr átvette és kinyitotta.

- Lássá - szólt könnyedén megremező hangon -, itt a keresztlevelem: születtem Point-à-Pitre-ben, mint láthatja; aztán meg itt a Malpas úr bizonyítványa, mellyel igazolja, hogy apám Guadeloupe-nak egyik legelső és leggazdagabb földbirtokosa. Ezeket az okmányokat megmutatták Olivér úrnak s mivel ő a kormányzó aláírását ismeri, el kellett ismernie, hogy ez az okmány hiteles.

Közben a báró ideges remegése egyre fokozódott.

- Rosszabbul van? - kérdeztem.

- Ah, hogyan lennék rosszabbul? Üldöznek, hajtóvadászatot rendeznek ellenem, piszkol a rágalom. Nem tudhatom, maholnap valami gáztettel nem vádolnak-e meg. Ah, bizony, doktor - folytatta a báró, elnyújtózva -, szenvedek, nagyon szenvedek!

- Látja, uralkodnia kellene magán.

- Uralkodnom magamon! Könnyű azt mondani! Teringettét! Ha uralkodni tudnék magamon, már nem is volnék beteg. Vannak pillanataim, amikor idegeim úgy megfeszülnek, mintha mindjárt szét kellene pattanniuk; amikor úgy zúg a fejem, mintha a Notre-Dame összes harangjai kongnának fülembe és olyankor - folytatta -, és olyankor csak azt érzem, hogy megőrülök. Mondja csak, doktor; melyik a halál legenyhébb fajtája.

- Miért kérdezi?

- Mert olykor-olykor kedvem támad véget vetni az életemnek.

- Ugyan, ugyan!

- Doktor, azt mondják, legjobb méreg a kéksav, azonnal öl.

- Az mindenesetre a leggyorsabb halál, amit csak ismerünk.

- Doktor, okvetlenül készítsen egy üvegecske kéksavat nekem!

- Ön bolondokat beszél.

- Kérem, jól megfizetem, annyit fizetek, amennyit csak akar, ezer tallért, hatezer frankot, tízezer frankot, ha biztosít arról, hogy az ember szenvedés nélkül hal meg tőle.

Fölkeltem.

- Oh, mit gondolt! - kiáltott rám és visszatartott.

- Sajnálom, uram, hogy minduntalan oly dolgokat mond nekem, melyek nem csak hogy megrövidítik látogatásaimat, de csaknem lehetetlenné teszik azt is, hogy önnel tartósabb összeköttetésben állhassak.

- Ne, még ne menjen! Maradjon kérem. Hát nem látja, hogy lázas vagyok és csak azért beszélek úgy?

Csöngetett; megint ugyanaz a szolga jött be.

- Germain, szomjazom - mondta a báró -, adjon valami innivalót.

- Mit kíván, báró úr?

- Nemde, velem tart, doktor? Mit parancsol?

- Köszönöm, semmit sem kérek - válaszoltam.

- Mindegy! - folytatta, - két poharat hozzon és egy palack rumot.

Germain eltűnt.

Néhány pillanat múlva tálcával tért vissza, melyen az összes kívánt dolgok rajta voltak. A poharak azonban nem pálinkás pohárok, hanem bordeaux-i borhoz valók voltak.

A báró mindkettőt teletöltötte; de keze annyira reszketett, hogy a szeszből nagyon sok, majdnem annyi, mint a poharak tartalma, félre ömlött a tálcára.

- Ízlelje meg - szólt hozzám -, kitűnő rum ez, magam hoztam volt Guadeloupe-ból, ahol az ön barátjának d'Hornoy Olivér úrnak állítása szerint sohasem voltam.

- Köszönöm, báró úr, nem iszom rumot.

Fölkapta az egyik poharat.

- Hogyan?! - szóltam rá -, ön ezt így akarja meginni?

- Természetesen!

- Ha ilyen életet folytat, el fog égni ezzel a flanelmellénnyel együtt, amely a mellét takarja.

- Azt hiszi, rumivással megölheti magát az ember?

- Nem mindjárt, de szerezhethet olyan gyógyíthatatlan gyomorbajt, hogy javakorában négy-öt évi kinszenvedés után belehal.

Visszatette a poharat a tálcára, fejét mellére horgasztotta, a térdére ejtette kezét.

- Nos, doktor - mondotta nagyot sóhajtva -, belátja már, hogy nagyon beteg vagyok?

- Én nem azt mondom, hogy beteg, én csak azt mondom, hogy szenved.

- Hát nem egy-e az?

- Nem.

- És mit tanácsol hát nekem? Az orvostudománynak minden baj ellen kell hogy legyen valami gyógyszer, hisz különben nem kellene oly drágán fizetnünk az orvosokat.

- Föltételezem, hogy ezt nem rám vonatkoztatva mondja - válaszoltam mosolyogva.

- Óh, dehogy is! Ön minden tekintetben mintaember.

Újra fölkapta poharát s egész rumtartalmát megitta, mit sem törődve azzal, hogy mit követ el.

Nem akadályoztam meg, mert látni akartam, hogyan fog hatni rá ez a tüzes ital.

A hatás a semmivel volt egyenlő. Mintha csak egy pohár vizet nyelt volna le.

Világossá vált előttem, hogy ez az ember gyakran igyekszik szeszes italokkal elkábítani magát.

Kisvártatva úgy tetszett, mintha megint némi erőre kapna. A hallgatást ő törte meg, s mintha a saját gondolataira válaszolna, így szólt:

- Ejnye, hát mi az ördögnek is kínlódom így? Fiatal vagyok, gazdag vagyok, hadd élvezzem hát az életet, ám érjen véget, amikor akar!

Fölkapta a másik pohár rumot s magába öntötte, mint az elsőt.

- Nos, doktor - szólt hozzám -, hát semmit sem tanácsol nekem?

- Azt tanácsolom, hogy legyen bizalma hozzám és mondja meg nekem, mi gyötri a lelkét?

- Ön mégis csak azt hiszi hát, hogy van valami ügyem, amit nem merek megmondani?

- Én azt mondom, hogy valami titka van, amelyet magába zár.

- Valami nagy titkom? - kérdezte erőltetett mosolygással.

- Valami borzasztó titka.

Elsápadt és gépiesen nyúlt a palack nyaka felé, hogy poharát újra megtöltse.

Megakadályoztam.

- Mondtam már önnek - szóltam rá -, hogy így megrontja az életét.

Visszadobta magát a kerevetre és fejét a fal faburkolatához támasztotta.

- Haj-haj, doktor, igaz, ami igaz! Ön kiváló szellemű ember, igenis ön azonnal belelátott ebbe a pokolba, míg a többiek semmi egyebet nem láttak, csak tüzet; igen, titkom van nekem, mégpedig ahogy ön mondta, borzasztó titkom, amely kegyetlenebbül öl engem, mint a rum, amit ön megtilt innom; titkom, amelyet minden nap meg szerettem volna már vallani valakinek és amelyet most elmondanék önnek, csakis önnek, ha megígéri nekem, hogy gyóntató-
atyák módjára hallgatni fog róla; hiszen megítélheti, hogy ez a titok, amely annyira gyötör most, amikor csak magam tudok róla, mennyire gyötörne, mily örökös kínszenvedéssel, ha megtudnám, hogy másoknak is tudomására jutott.

Fölálltam.

- Uram - szóltam hozzá -, én nem kérdeztem a titkát, én nem igyekeztem önt bizalmaskodásra bírni, ön mint orvos hivatott és én megmondtam önnek, hogy az orvostudománynak az ön állapotához semmi köze. Őrizze meg tehát a titkát, annak csak ön az ura, az a titok csak az ön szívére tartozik, vagy az ön lelkiismeretére. Isten önnel, báró úr.

És a báró utamra engedett, anélkül, hogy válaszolt volna, anélkül, hogy visszaintett, visszahívott volna.

Csak annyit láttam, amint az ajtó bezárása közben megfordultam, hogy harmadszor is kinyújtá kezét végzetes vigasztalója, a rumos palack felé.

X. Szörnyű vallomás

Folytattam betegek látogatását, de sehogy sem ment ki fejemből, bármennyire igyekeztem is elfelejteni, amit Faverne bárónál láttam és hallottam.

Bár ezzel a szerencsétlen emberrel szemben teljes erkölcsi és ösztönszerű ellenszenvem, amelyet már említettem, változatlanul megmaradt, mégis bizonyos - hogy úgy mondjam -, fizikai részvétet kezdtem érezni iránta, amelyet a szenvedésre kárhoztatott ember minden szenvedő teremtés iránt érezni szokott.

Nem étkeztem otthon, és mivel estém egy részét is betegek látogatására kellett fordítanom, csak éjfél után kerültem haza.

Érkezésemkor arról értesültem, hogy egy fiatal ember, aki orvosi tanácsot kérni jött, már jó egy órája várakozik rendelőmben.

Nevét tudakoltam, azt mondták, nem akarta megnevezni magát.

Benyitottam szobámba s Faverne urat találtam ott.

Még sápadtabb és izgatottabb volt, mint reggel.

Az asztalon egy könyv feküdt fölnyitottan előtte, úgy látszott, annak az olvasásával töltötte a várakozás idejét; ez a könyv d'Orfila méregtana volt.

- Nos - kérdeztem -, rosszabbul érzi magát?

- Igen - válaszolt -, nagyon rosszul vagyok. Borzalmas véletlen ért, szörnyű kalandom volt és ide siettem, hogy elmondjam önnek. Oh, amióta Párizsban vagyok, amióta ezt az életet élem, amely már nem ismeretlen ön előtt, ön az egyetlen ember, aki iránt teljes bizalommal viseltetem. Látta, kérem, nem is azért jöttem el önhöz, hogy bajomra, melyben szenvedek, orvosságot kérjek öntől, hiszen ön már megmondta nekem, hogy annak nincs gyógyszere, és magam is jól tudom, hogy az nem gyógyítható, de legyen szabad tanácsot kérnem öntől.

- Csakhogy ily esetben tanácsot adni éppoly nehéz ám, uram, mint orvosságot rendelni, és meg kell vallanom, hogy tanácsot nagyon ritkán adok. Általában vagy akkor szokás tanácsot kérni, amikor az ember valamire tulajdonképpen már elhatározta magát és elhatározásában megerősödni szeretne; vagy pedig akkor, ha még nem bírja eldönteni, mi legyen s másnak a tanácsán indul el, hogy aztán egy szép napon azt mondhassa a tanácsadójának: íme, az ön bűne ez!

- Igaz, igaz mindez, amit ön mond, doktor, de ahogy azt hiszem, hogy egy orvosnak sincs joga rendelést megtagadni, éppúgy hihetem azt is, hogy senkinek sincs joga tanácsot kérő embertársa elől elzárkózni.

- Igaza van, és én nem is zárkózom el az elől, hogy tanácsot adjak önnek, de ön valóban akkor cselekszik kedvemre valón, ha tanácsomat nem fogadja meg.

Melléje ültem, de ő, ahelyett, hogy válaszolt volna nekem, tenyerébe hajtotta fejét s csak szorongatta, úgy ült ott, mintha belesemmisült volna saját gondolataiba.

- Nos? - kérdeztem némi hallgatás után.

- Ah - válaszolt -, az egész dologban csak az az egy világos előttem, hogy végem már nekem.

Ezt úgy mondta, szavai oly meggyőződéssel teljesen hangzottak, hogy megborzongtam bele.

- Vége? Önnek? Hogyhogy? - kérdeztem.
  - Föltétlenül végem! Mert üldöz, ki fogja kiabálni az egész világnak, hogy ki-mi vagyok én, a házak tetejéről fogja szerte rikoltozni igazi nevemet...
  - De kicsoda?
  - Hát az a nő, ha mondom.
  - Az a nő? Miféle nő?
  - A Mari!
  - Ki az a Mari?
  - Ah, igaz, hiszen ön nem tudja még; egy afféle kis bolond, afféle kis semmiházi, akihez egyszer csupa jószívúségből leereszkedtem, és aki oly ostoba volt, hogy gyereke lett.
  - Értem; de talán azoknak a nőknek a fajtájából való, akik pénzzel kárpótolhatók; ön elvégre is nagyon gazdag ember.
  - Csakhogy - válaszolt szavamba vágva -, éppen az a baj, hogy nem afféle nő, falusi leány, szegény leány, tisztességes családból való leány.
  - De hiszen épp az imént semmiházinak mondta.
  - Igazságtalanul mondtam azt, doktor, igazságtalanul; a harag beszélt úgy belőlem, vagy még inkább - várjon csak - várjon csak -, a félelem.
  - Ennek a nőnek tehát valami végzetes beleszólása lehetne az ön sorsába?
  - Meghiúsíthatná Macartie kisasszonnyal való házasságomat.
  - Hogyan?
  - Ha megmondja igazi nevemet, s hogy miféle ember vagyok.
  - Ön nem Faverne tehát?
  - Nem.
  - Nem is báró?
  - Nem.
  - Nem is született Guadeloupe-ban?
  - Nem. Mindez, tudja meg hát, csak mese volt.
  - Mégis igaza volt tehát Olivérnek.
  - Igaza volt.
  - De hát akkor Malpas úr, Guadeloupe kormányzója hogyan igazolhatta önt?
  - Csend, uram - mondta a báró, hevesen megszorítva kezemet -, ez az én másik titkom, amely engem, mint tudja, megöl.
- Néhány pillanatig mindketten hallgattunk.
- Azt a leányt, azt a Marit ön ma látta viszont?
  - Ma, doktor, ma; most este. Odahagyta faluját, eljött Párizsba és nem pihent addig, míg föl nem kutatott; ma este anélkül, hogy elárulta volna, kicsoda, megjelent nálam a gyerekével.
  - S ön mit cselekedett?

- Én azt mondtam - válaszolt Faverne úr tompa hangon -, azt mondtam, hogy nem ismerem és elzavartattam embereimmel.

Önkéntelenül is hátratántorodtam.

- Ön így cselekedett? Meg tudta tagadni gyermekét? El tudta zavartatni a gyermeke anyját a szolgálival?

- Mi mást tehettem volna?

- Ah, ez iszonyú!

- Jól tudom, hogy az.

Ismét elhallgattunk mind a ketten.

Némi szünet után fölálltam.

- S vajon mit tegyek én ebben a dologban? - kérdeztem.

- Hát nem látja, mily lelkifurdalás gyötör?

- Azt látom, hogy félelem gyötri.

- Nos, doktor, az volna a kérésem, hogy keresné föl azt a leányt.

- Én?

- Igen, ön! Oh, tegye meg nekem azt a szívességet, hogy fölkeresi.

- És hol találánám meg?

- Néhány pillanattal azután, hogy elzavarták, kinéztem ablakom függönye mögül, s láttam, hogy gyermekével ott ül az utcán egy sarokkövön.

- S azt hiszi, hogy még mindig ott ül?

- Bizonyos, hogy ott ül.

- Újra látta aztán?

- Nem. A ház hátsó kapuján mentem el és egyenest ide siettem önhöz.

- És miért nem ment el hazulról éppen a nagy kapun, és miért nem a hintóján?

- Attól féltem, hogy a lovak lába alá veti magát.

Megborzongtam.

- Mit kíván hát tőlem? Mit tegyek mindezek után? Mennyiben lehetek segítségére?

- Doktor, tegye meg nekem azt a szívességet, keresse föl azt a leányt, intézze el vele az ügyet; menjen ő csak vissza Trouville-ba a gyermekével, adok neki mindent, amit csak akar, tízezer frankot, húszezer frankot, ötvenezer frankot.

- És ha mindezt visszautasítja?...

- Ha visszautasítja - ha visszautasítja -, nos akkor hát hiszen majd meglátná akkor...

A báró úr oly fenyegető hangon ejtette ki az utolsó szavait, hogy szinte remegni kezdtem a szegény leányért.

- Jól van, uram - feleltem -, föl fogom keresni őt.

- És rá fogja bírni... hogy menjen el...

- Azt nem vállalhatom; amit megígérek, az mindössze annyi, hogy a megértés nyelvén fogok beszélni vele és utalok majd arra a társadalmi különbségre, mely kettőjüket egymástól elválasztja.

- Társadalmi különbségre?

- Úgy van.

- Ön elfelejti, amit már megvallottam önnek, hogy báró nem vagyok. Én paraszt vagyok, uram, egyszerű paraszt, aki a magam... hogy is mondjam... értelmi erejével fölébe kerekedtem a származásomnak; csak arra kérem, nagyon kérem, hallgasson erről. Mert hiszen beláthatja - mihelyt Macartie úr megtudná, hogy paraszt vagyok, nem adná már a leányát nekem.

- Oly rendkívüli ragaszkodással csügg tehát ezen a házasságon?

- Elmondtam már önnek, hogy ez a házasság az egyetlen mód, amely még lehetővé tenné, hogy vakmerő vállalkozásaimat, amelyekre a kényszerűség rávitt, abbahagyjam.

- Nos, fölkeresem majd azt a szerencsétlen leányt.

- Még ma éjjel?

- Még ma éjjel. Hol találhatom?

- Ott, ahol utoljára láttam.

- A sarokkövön?

- Ott.

- Azt hiszi, még ott lesz?

- Bizonyosra veszem!

- Menjünk hát!

Fölpattant, nekivetette magát az ajtónak, én követtem...

Tovasiettünk.

Mintegy ötszáz lépésnyire mentem vele; amint a Taitbout és a Helder utcák sarkára értünk, megállt s ujjával odamutatott valami sötét foltra, mely az utca homályából elmosódottan feketéllett felénk.

- Ott... ott! - suttogta.

- Mi az ott?

- Ő.

- Az a fiatal nő?

- Az. Én a Helder utcába térek be. A háznak, mint már tudja, két bejárata van... Nos, menjen kérem, a leányhoz.

- Megyek.

- Kérem - ez az utolsó szívesség, amire kérem. Ah, szinte örülnék érzem magamat. Szédülök; forog körülöttem az egész világ... A karját, doktor... vezessen a kis kapuig.

- Szívesen.

Karomat nyújtottam neki, csakugyan tántorgott, mint valami részeg.

Elvezettem a ház hátsó kapujáig.

- Köszönöm, doktor, köszönöm; valóban nagy hálával tartozom. Esküszöm önnek, ha azok közé tartoznék, akik a szívességeiket megfizettetik, nem volna sok megadnom, akármennyit kívánna is. Nos, célhoz értünk. Holnap, nemde eljön, hogy közölje a választ velem?... Én mennék önhöz, de nappal nem merek kimozdulni, mert félek, hogy találkozhatnám vele.

- Holnap meglátogatom.

- Isten önnel hát, doktor!

Becsöngetett. Nyílt a kapu.

- Várjon csak kissé - tartóztattam utána szólva -, mi annak a leánynak a neve?

- Granger Mari.

- Nos, viszontlátásra!

Ő bement a házba, én pedig a Halder utcán vissza a Taitbout utcába siettem.

Amint a két utca sarkára értem, oda, ahonnan a leányt imént megpillantottam volt, valami láрма ütötte meg fülemet, s arra felé tekintve, ahol a leány kuporgott, láttam, hogy a homályban valami embercsoport mozog.

Odaszaladtam.

Egy őrcsapat, mely éppen arra haladt, észrevette a szerencsétlen anyát s mivel arra a kérdésre, hogy mit keres itt éjfél után két órakor, nem akart válaszolni, közrefogták, hogy bekísérjék a központi őrtanyára.

Azonnal megszólítottam az őrcsapat vezetőjét.

- Bocsánat, uram - mondtam -, de én igazolom ezt a nőt.

A leány élénken fölvetette fejét s rám pillantott.

- Nem ő - mondta és fejét újra lehajtotta.

- Ismeri az úr? - kérdezte az őrmester.

- Ismerem. A neve Granger Mária és Trouville-ból való.

- Az vagyok, és odavaló vagyok. De kicsoda ön, uram, az ég irgalmára, ki ön?

- Én Fabien doktor vagyok és bizonyára sejti, kitől jövök.

- Gabrieltől?

- Úgy van, tőle.

- Akkor hát, jó uram, engedjenek el kérem, engedjék meg, hogy ezzel az úrral mehessek...

- Ön csakugyan Fabien doktor? - kérdezte az őrség vezetője.

- Tessék a névjegyem, őrmester úr.

- És jótáll ezért a nőszemélyért?

- Jótálllok érte.

- Akkor hát, uram, rendelkezék vele.

- Köszönöm.

Karomat nyújtottam a szegény leánynak; de ő mutatta, hogy gyermekét kell tartania.

- Követem, uram - mondotta -, hová megyünk?

- Lakásomra.

Tíz perc múltán a rendelőmben volt s ugyanazon a helyen ült, ahol egy órával ezelőtt az ál-Faverne báró.

A gyermek, egy karosszékbe helyezetten a szomszéd szobában aludt.

Sokáig hallgattunk mind a ketten, elsőnek ő szólalt meg aztán:

- Tisztelt uram - mondta -, mit kíván tehát tőlem, mit beszéljek el?

- Amit szükségesnek tart közölni velem. És mindenesetre vegye figyelembe, húgom, hogy nem fogom kikérdezzetni, hanem csak meghallgatom, amit mondani fog; tessék, beszéljen hát.

- Jaj, nagyon szomorú az, amit el kellene mondanom, uram - felelte a szegény leány -, és az önt nem is érdekelheti.

- Mivel orvos vagyok, minden fájdalom, nemcsak a testi, hanem a lelki is érdekel, és a dolgomra tartozik. Ne féljen hát rám bízni a szenvedését, ha hiszi, hogy enyhíthetem.

- Ah! Azt csak ő enyhíthetné - mondta a szegény leány.

- Nos, mivel ő arra kért, hogy fölkeressem magát, nincs még oda minden remény.

- Hallgasson meg, hát uram, de amíg hallgat, ne felejtse el, hogy én csak afféle szegény falusi leány vagyok.

- Mivel mondja, elhiszem. Egyébként a beszédéről ítélve, bizvást hihetné az ember magasabb műveltségűnek is.

- Én a falumbeli iskolamesternek a leánya vagyok, és ez a körülmény mindent megmagyaráz. Bizonyos fajta nevelésben részesültem, jobban olvasok és írok, mint a többi földművesleány, ennyi az egész.

- És ugyanabból a községből való, amelyikből Gabriel?

- Ugyanabból. Csak fiatalabb vagyok négy-öt évvel Gabrielnél. Amennyire visszaemlékszem, először ott láttam a között az összevissza húsz parasztfiú között, akiket édesapám maga köré gyűjtött, ott ült a legvégében egy hosszú padnak, amely mindenféle névvel és figurával volt televesve, amit azok a fiúk cífráztak bicskájukkal bele, akiket apám írni, olvasni, számolni tanított. Ő egy derék majorosnak volt a fia, édesapjának becsületessége közmondásos volt.

- Él még az apja?

- Él.

- De mit sem akar tudni a fiáról, nemde?

- Nem tudja, hol van a fia, azt hiszi Guadeloupe-ba utazott. De hadd mondok el sorjában a dolgokat és ne tessék rossz néven venni bőbeszédűségemet. Körülményesen kell elmondanom mindent, hogy ítéletet formálhasson mindkettőnk felől.

Gabriel, bár korához képest nagy, de gyöngé és beteges fiú volt, akibe még nálánál fiatalabb gyerekek is minduntalan belekötöttek.

Emlékszem még, hogy soha sem mert a többiekkel hazamenni, amikor a tanításnak vége volt és hogy édesatyám csaknem mindennap ott találta a padláslépcsőn, ahova veréstől való féltében bújt el s ahova nem mertek utána menni.

Mikor apám megkérdezte, mit csinál ott, szegény Gabriel sírva mondta: félek, hogy megvernek.

Ilyenkor apám odaszólított engem s hazakísértette velem a szegény szökevényt, aki oltalmamban így mindig bántatlanul érkezett is haza, mert hogy én, az iskolamester leánya voltam vele, senki sem mert kezét emelni rá.

Következménye ennek az volt, hogy Gabriel nagy vonzalommal kezdett ragaszkodni hozzám és többnyire együtt voltunk azután.

Csak hogy ez a vonzalom az ő részéről önzés volt, míg az enyémről részvét.

Gabriel nagyon nehezen bírt megbarátkozni az olvasással és a számolással; az írásban ellenben rendkívül ügyes volt. És nemcsak hogy igen szépen tudott írni, de megvolt az a különös tehetsége is, hogy mindegyik iskolatársának írását utánozni tudta, mégpedig oly tökéletesen híven, hogy senki a maga tulajdon írását az utánzattól nem bírta megkülönböztetni.

A fiúk nagyokat nevettek ezen és nagyban gyönyörködtek ebben a ritka tudományban, de édesapám szomorúan ingatta a fejét s így szólt:

- Hallod-e, Gabriel, ne csinálj ilyesmit... rossz vége szokott annak lenni, hidd meg!

- Ugyan! Már hogy lehetne rossz vége, Granger uram? - mondta Gabriel. - Szépírást fogok tanítani valamikor, ahelyett, hogy az ekeszarvát fognám, ennyi az egész!

- Falun szépírástanításból nem lehet megélni - intette apám.

- Akkor hát Párizsba megyek - felelt Gabriel.

Ami engem illet, mi rosszat sem láttam ebben az utánzó készségben, amely napról napra fejlettebbnek bizonyult, sőt még nagy örömem telt is benne, mert Gabriel már nem csupán írásokról, hanem mindenről készített csodálatosan hű utánzatokat.

Egyszer valami rézmetszet került a kezébe s ő bámulatos türelemmel másolt vonást vonás után, oly pontosan, hogy a papír nagyságát és a tiszta színét nem tekintve, az eredetinek és a másolatnak szemlélésekor bajosan lett volna eldönthető, melyik rajz készült íróttal s melyiket alkotta a vésőtű.

Szegény apám, aki a metszetet annak nézte, ami valóban volt is, tudniillik remekműnek, falunk egyik üvegesével berámáztatta a másolatot és lelkesen mutogatta mindenkinek.

Eljött a bíró és az írnok, hogy megnézzék.

A bíró aztán elmenőben így szólt az írnokhoz:

- Ennek a fiúnak a szerencséje az ujjaiban lakik.

Apám mindarra megtanította, amire megtaníthatta, és Gabriel aztán megtért az apja tanyájára.

Mivel három testvére közül ő volt a legidősebb és Tamás apó nem volt gazdag ember, dologhoz kellett látnia.

Csak hogy a szántóvető munka sehogy sem tetszett neki.

Földművesek szokásától egészen eltérően, Gabriel későn szeretett ágyba térni és későn kelni belőle. Legfőbb kedvtelése az volt, hogy éjfélig is fönn maradjon s tollával mindenféle ékes írásról és rajzról utánzatot készítsen.

A tél volt tehát boldogságának ideje és ünneplő óráit a virrasztásban találta meg.

Másrészt a mezei munkától való irtózása valósággal kétségbeejtette apját. Lambert Tamás nem volt annyira jómódú, hogy naplopó családtagot tarthasson el. Valamint az volt a reménye, hogy Gabriel fölcseperedésével nem kell majd napszámot tartania. Nagy fájdalommal látta, hogy csalódott.

XI. El, Párizsba!

- Egy szép napon - szerencsés vagy szerencsétlen órában-e, nem tudom - betoppant Tamás apóhoz a bíró, aki annak idején azt mondta volt, hogy Gabriel szerencséje az ujjaiban lakik. Azzal az ajánlattal látogatta meg Tamás apót, hogy szívesen alkalmazná titkárává Gabrielt és százötven frank évi fizetést meg ellátást adna neki.

Gabriel ezt az ajánlatot nagy boldogan fogadta, csak Tamás apó lógatta a fejét s szólt:

- Hova fog ez téged juttatni, fiú!

Mindazonáltal mind a ketten elfogadták a bíró ajánlatát és Gabriel végképp elcserélte az ekét a tollal.

Mink, ő meg én, továbbra is jó barátok maradtunk.

Gabriel úgy látszott, szerelmet érzett irántam, míg én valóban szívem egész tiszta szeretetével szerettem.

Minden este, ahogy már szokás falun, együtt jártunk sétálni, hol a tenger partján, hol a Gouque mentén sétálgattunk.

Senki sem botráncozott meg ezen, mindketten szegények voltunk, teljesen egymáshoz valók.

Csak hogy Gabriel szíven valami féreg rágódott. Párizsért epedő vágy volt ez a féreg; a fiú szentül hitte, hogy Párizsban szerencse vár rá.

Minden beszélgetésünk tehát Párizs körül forgott, Párizs volt nekünk az a bűvös város, amely a gazdagság és boldogság kapuit tárja mindkettőnk elé.

Én is egészen odaadtam magamat a láznak, amely őt elfogta és föl-fölsóhajtottam:

- Oh, Párizs, Párizs!

Jövönket tervezgető álmodozásainkban annyira egybeszövődött mindkettőnk élete, hogy én már előre csak mint Gabriel feleségét láttam magamat, bár házasságról soha egyetlen szó sem esett közöttünk és bár ő, ezt meg kell vallanom, soha semmiféle ígérettel sem biztatott.

Telt, múlt az idő.

Gabriel teljesen ráadta magát kedves foglalkozására, egész nap írt, a bíró összes könyveit csodálatos csínnal és pontossággal vezette.

A bíró boldog volt, hogy ilyen titkára van.

Közeledett a következő választás ideje: a jelöltek egyike, aki e tisztségre pályázott, már járta a kerületeket s Trouville-be érkezett.

Gabriel Trouville-nek nevezetessége volt, a vendégnek megmutatták a bíró könyveit és még aznap este bemutatták neki Gabrielt.

A jelölt valami körlevelet szerkesztett, de a legközelebbi nyomda Havre-ban volt; a kiáltványt tehát el kellett küldeni a városba és ez három- vagy négynapi késedelmet jelentett.

A kiáltvány kiosztása pedig nagyon sürgössé vált, mivel a jelöltnek sokkal nagyobb ellenzéke támadt, mint amekkorára számított.

Gabriel ajánlkozott, hogy éjszakán át s másnap a körlevélből ötven példányt készítene.

A jelölt száz tallért ígért neki arra az esetre, ha ezt az ötven példányt huszonnégy óra alatt szállítani tudja.

Gabriel nekilátott a munkának és ötven példány helyett hetvenet szállított.

A jelölt nagyon örült a dolognak és ötszáz frankot adott neki háromszáz helyett, azonkívül pedig megígérte neki, hogy ajánlani fogja valami gazdag párizsi bankárnak, aki bizonyára alkalmazni fogja titkárának.

Gabriel aznap este örömmámorban úszott.

- Mari - szólt hozzám -, hallod-e, Mari, mienk a világ! Még egy hónap s Párizsba utazom! Jó álláshoz jutok ott, aztán mindjárt írok neked és te eljössz hozzám.

Eszembe sem jutott, hogy megkérdezzem, vajon mint felesége megyek-e majd hozzá; annyira távol volt tőlem a gondolat, hogy Gabriel engem megcsalni akarna.

Aztán magyarázatát kérdeztem kijelentésének, mely még rejtély volt előttem.

Mindent elmondott nekem, említette az ajánlást, melyet a bankházban kapni fog s egy nyomtatott szövegű papiroskát mutatott.

- Micsoda papiros ez? - kérdeztem.

- Ötszázfrankos bankjegy - mondotta.

- Hogyan?! - kiáltottam -, ez a rongy kis papiros ötszáz frankot ér?

- Annyit - mondotta Gabriel -, és ha csak húsz ilyen papiroskánk volna, gazdagok lennénk!

- Tízezer frankunk lenne akkor! - lelkesedtem.

Közben pedig Gabriel a szemével szinte elnyelte azt a papirost.

- Min gondolkodol, Gabriel? - kérdeztem.

- Arra gondoltam - felelte -, hogy ilyen jegyet rajzolni nem lehet sokkal nehezebb, mint valami rézkarc utánzatát megcsinálni.

- Igen ám - mondtam - csak hogy az, úgy tudom, tilalmas, bűnös dolog.

- Ide nézz! - szólt Gabriel.

És rámutatott a két sor írásra a bankjegy alján:

A törvény a hamisítót halállal bünteti.

- Ah, ha ez nem volna - kiáltott -, bizony hamarosan lenne tíz, húsz, ötven darabunk!

- Gabriel! - szóltam rá megdöbbenve -, miket beszélsz?!

- Semmit, Mari, csak tréfáltam.

Nyolc nap múltán megvolt a választás.

A kiáltvány kárba veszett, az illető jelöltet nem választották meg.

Pártfogójának bukása után Gabriel jelentkezni akart nála, hogy ígéretére emlékeztesse, de a jeles személyiség már elutazott.

Gabriel csaknem kétségbe esett. Hiszen bizonyosra vehette, hogy a bukott jelölt a bíró titkárának tett ígéretéről megfélekedezett.

De hirtelen mintha mentő gondolat ébredt volna agyában. Mosolyogva fontolgatta, majd kisvártatva így szólt:

- Mily szerencse, hogy annak a kiáltványnak az eredetijét megtartottam.

S megmutatta nekem ezt az eredeti iratot, a követjelöltnek saját kéziratát.

- S mit kezdenél ezzel a kézirattal? - kérdeztem.

- Oh, hát, édes Istenem, mit is kezdhethék vele? Semmit! - válaszolt Gabriel -, csak arra lesz jó esetleg, hogy azt az urat alkalomadtán emlékeztessem magamra vele.

Aztán nem beszélt többé erről a papirosról s úgy látszott, mintha a kiáltványról egészen megfeledkezett volna már.

Egy hét múltán a bíró megint meglátogatta Lambert Tamást. Úgy toppant be; valami levéllel kezében; ezt a levelet az a jelölt írta neki, aki a választáson nálunk kudarcot vallott.

Minden kétségeskedés ellenére az az úr mégis szavának állott s most arról értesítette a bírót, hogy az ő Gabriel titkárának Párizs egyik legelső bankáránál tisztviselői állást eszközölt ki. A szolgálat persze három hónapi próbaidővel kezdődik. Ez mindenesetre időbeli és pénzübeli áldozatot jelent, de Gabrielnek aztán ezernyolcszáz frank fizetése lesz.

Gabriel hozzám sietett, hogy elmondja nekem ezt a nagy újságot, de míg ő csak úgy úszott az örömben, én mélységes szomorúságba estem.

Igaz, hogy Gabriel ábrándjainak hatása alatt magam is vágyakoztam Párizsba, akár csak ő, de ez főként azért volt, mert fájt volna magára hagynom őt, akit szerettem.

Minden törekvésem arra korlátozódott, hogy felesége legyek Gabrielnek, és úgy éreztem, hogy ezt a célt sokkal biztosabban érhetem el a szerény és mindig egyforma falusi életben, mintsem a főváros lázas vad forgatagában.

Így történt, hogy ennek a hírnek hallatán sírva fakadtam.

Gabriel a lábamhoz borult és mindenféle ígérettel, fogadkozással igyekezett megvigasztalni.

Mélységes és borzalmas előérzet azonban azt súgta nekem, hogy ami az én jövőmet illeti, mindennek vége már.

Közben elhatározott dologgá vált, hogy Gabriel útra kel.

Lambert Tamás ráadta a fejét, hogy némi áldozatot hozzon.

Megjegyzendő, hogy a bíró kezességet vállalt érte s ötszáz frankot adott kölcsön neki. Gabrielnek tehát a követjelölt bőkezűségéből származó összeggel együtt ezer frankja volt.

Mindnyájan abban állapodtak meg, hogy a fiú még aznap este elmegy Pont-l'Eveque-be, ahonnan kocsin jut majd Rouenbe.

Mi ketten azonban megbeszéltük, hogy titokban letér útjáról s az éjszakát nálam fogja tölteni.

Megígértem, hogy ablakomat nyitva hagyom.

Először volt, hogy így engedtem magamhoz; reméltem, hogy ezen az utolsó találkozásunkon is erős tudok maradni s ellenállok neki meg a magam szívének, ahogy eddig is ellenálltam.

Fájdalom, csalódtam.

E nélkül az éjszaka nélkül csak boldogtalan lettem volna. Így ez az éjszaka tönkretett.

Virradatkor elhagyott Gabriel, válnunk kellett; kikísértem a kertünk ajtaján, mely a fenyérre nyílt.

Ott megismételte ígéreteit s megesküdött, hogy soha más nő nem kell neki, csak én. Rettegésemet sikerült elaltatnia, de nem a lelkiismeretemet.

Elszakadtunk egymástól.

Eltűnt szemem elől a fal sarka mögött, de én előre szaladtam, hogy még egyszer láthassam és csakugyan újra megpillantottam, láttam, gyors léptekkel mint vág neki egy ösvénynek, mely az országútra visz.

Úgy éreztem, hogy ez a sietés az én fájdalommal nagy ellentétben van.

Utána kiáltottam, visszahívtam.

Megfordult, felém lengette zsebkendőjét búcsúzásképpen és újra továsietett.

Mikor kendőjét kihúzta volt a zsebéből, valami papirosdarabot rántott ki vele, anélkül, hogy észrevette volna.

Újra utána kiáltottam, de ő bizonyára attól félve, hogy ellágyul, csak folytatta útját.

Utána szaladtam.

Arra a helyre érkeztem, ahol a papiros a földre esett; fölvettem.

Ötszázfrankos bankjegy volt, csak hogy nem olyan papirosú, amelyet már azelőtt láttam.

Minden erőmet összeszedtem és még egyszer utána kiáltottam Gabrielnek.

Hátranézett, látta, mint lengetem feléje a bankjegyet, megállt, belekapkodott sorra a zsebeibe s amint kétségtelenül észrevette, hogy elvesztett valamit, fogta magát s szaladva tért vissza hozzám.

- Nézd - mondtam -, mit vesztettél el itt. Én pedig annak örülök, hogy még egyszer megölhetlek.

- Ah - felelt -, én is csak annak örülök, csak miattad jöttem vissza, ez a bankjegy semmit sem ér.

- Hogyan? Semmit sem ér?

- Úgy van. Ennek a papirosa egészen más, mint ezé.

És másik bankjegyet vett elő zsebéből.

- Nos és miféle hát ez a bankjegy itt?

- Ezt én csak úgy szórakozásból rajzoltam, ennek semmi értéke sincs. Láthatod hát kedves, Mari, hogy csakis teéretted fordultam vissza.

És hogy ennek az állításának teljes bizonyosságát adja, apró darabokra tépdeste a bankjegy-utánzatot s a szélbe szórta a kis papirosdarabokat.

Aztán ígéreteit és fogadalmát még egyszer megismételte és mivel az idő már nagyon előre haladt és mert észrevette, hogy állni is alig bírok már, az árok szélére ültetett és elrohant.

Utána néztem hosszan és karom utána tártan úgy maradt soká, míg csak láthattam őt.

Amint aztán az út egyik kanyarulatában eltűnt szemem elől, kezembe tettem arcomat és zokogni kezdtem.

Nem tudom, mennyi ideig ültem ott úgy, fájdalomba elmerülten és megsemmisülten.

Csak valami neszre, amely közelemben támadt, tértem újra magamhoz.

Ezt a neszt kis parasztleány közeledése okozta. A leányka a juhait legeltette arrafelé s csodálkozóan meresztette rám szemét, mert dermedtségemet sehogysem értette.

Fölemeltem a fejemet.

- No lám - mondta a leány -, hát maga az, Mari kisasszony? De mi lelte, miért sír?

Megtöröltem a szememet és mosolyogni igyekeztem.

Aztán, hogy újra Gabriellel foglalkozhassam, mégpedig a keze érintését őrző dolgok révén, főszegegettem a papirosdarabkákat, melyeket a szélbe szórt.

Végül arra a gondolatra, hogy édesapám most már fölkelhet és engem a házban sehol sem találva megijedhetne, hirtelen fölkerekedtem s nagy sietve mentem hazafelé.

Alighogy húszlépcsőnyire jutottam, hallom, nevemen szólít valaki, megfordultam, s láttam, hogy a kis pásztorleány utánam szalad.

Megvártam.

- Mit akarsz tőlem, kis leányom? - kérdeztem.

- Láttam, Mari kisasszony - mondta -, hogyan szegegette össze azokat a kis papirosdarabokat; tessék hát még ez is, ezt ott felejtette.

Rápillantottam a papiroskára, amit a kisleány felém tartott; csakugyan a Gabriel oly ügyesen rajzolt bankjegytáblázatának egy része volt.

Átvettem a leánykától és elnézegettem.

Sajátságos véletlen! A jegynek éppen az a része volt az, amelyen ott a végzetes intelem:

A törvény a hamisítót halállal bünteti.

Megborzongtam, nem is tudva, honnan, miért az a nagy félelem, amely hirtelen erőt vett rajtam.

Már maga ez a két sor elárulhatta volna, hogy a bankjegy hamisítvány: meglátszott rajta, hogy Gabriel keze remegett, midőn ezt írta, illetve rajzolta.

A többi papirosdarabot mind eldobtam és csak ezt az egyet tartottam meg.

Apám nem vette észre hazalopózkodásomat.

De amint beléptem abba a szobába, amelyben Gabriel éjszaka velem volt, lelkiismeretem minden gyötrelme fölriadt.

Amíg ő itt időzött, beléje vetett bizalmam valamennyire még tartotta bennem a lelket; de most, hogy már nem volt itt, eszembe jutott mindaz, ami csak gyengíthette ezt a bizalmamat és éreznem kellett, mint maradtam bűnömmel igazán egyedül.

XII. Gyónás

Elmúlt egy hét és Gabrieltől még mindig nem kaptam levelet.

Nyolcadnap reggel végre mégis megjött a várva várt híradás.

Gabriel azt írta, hogy megérkezett Párizsba, alkalmazást kapott a bankháznál és ideiglenesen egy kisebbfajta szállóban lakik a Vieux-Augustins-utcában.

Aztán leírta Párizst annak a hatásnak festésével, amelyet lelkében a főváros keltett.

Szinte mámoros volt az örömtől.

Utóiratban adta tudtomra, hogy három hónap múlva osztályosa leszek boldogságának.

Ez a levél ahelyett, hogy megnyugtató volt, mélységesen megdöbbsentett, nem is tudom, miért.

Csak azt éreztem, hogy valami szerencsétlenség kóvályog a fejem fölött s minden pillanatban kész lecsapni rám.

Mindazonáltal úgy válaszoltam neki, mintha csupa öröm volna a lelkem; tettettem a hitet, hogy bízom abban a jövőben, amelyet ő ígért nekem, holott valami belső hang azt kiáltotta, hogy annak én sohasem leszek részese.

Két hét múltán újabb levél érkezett. Az már könnyeim árjában talált.

Jaj, ha Gabriel nem váltaná be ígéretét, én akkor becsületemtől megfosztott leány vagyok! Nyolc hónap múlva anyává kellett lennem.

Jó ideig tétováztam, közöljem-e ezt Gabriellel.

De hiszen kívülről senkim sem volt a világon, aki iránt bizalmat érezhettem volna.

Különben is vétkem fele órá tartozik, gondoltam, és ha van valaki, aki bátoríthat, az igazság szerint csakis ő kell, hogy legyen.

Azért hát megírtam neki, igyekeztem annyira jutni, hogy mielőbb egybekelhessünk és megvallottam, hogy fáradozása a jövőben nem csak a magunk boldogságának fog szólni, hanem a gyermekünkének is.

Napról napra vártam aztán válaszát, azaz inkább attól rettegettem, hogy - miután ez a levelem elment - egyáltalában választ sem kapok; valami komor sejtelmem ugyanis - mint már említettem - azt súgta nekem, hogy számomra mindennek vége már.

S csakugyan - Gabriel nem énnekem, hanem apjának válaszolt: közölte vele, hogy miután a bankár, akinél alkalmazásban áll, nagyobbyszerű üzletet kíván lebonyolítani Guadeloupe-ban, s mivel őt hivatalbeli társainál ügyesebbnek ismeri, megbízta ezeknek az üzleteknek lebonyolításával s megígérte neki, hogy a nyereségben méltóképpen részesíteni fogja. Eszerint tehát tudomásunkra hozza, hogy még aznap útra kel az Antillák felé és hogy visszatérésének időpontját meghatározni nem tudja még.

Egyúttal abból a pénzből, amelyet a bankár neki útiköltségül adott, megküldte azt az ötszáz frankot, amit apja az ő számára kölcsönként volt.

Ez az összeg a levélbe zártan egyetlen bankjegy alakjában érkezett.

Utóiratban közölte apjával, hogy nekem már nem ér rá írni s kérte, hogy levelének tartalmát tudassa velem.

Ez a csapás, képzelhető, mily iszonyúan sújtott engem.

Minthogy azonban Gabrieltől még nem kaptam, de napról napra vártam választ, s nem tudtam, hány nap a levelek útja Párizsba, következésképpen azt sem tudtam, mekkora időn belül számíthatok a válaszára.

Egyetlen reményem volt még az, hogy apjának előbb írt, mint ahogy az én levelemet megkapta.

Valami örüggyel átszaladtam a bíróhoz, hogy efelől bizonyosságot szerezzek.

Otthon találtam, éppen kezében volt még a bankjegy, melyet Lambert Tamás csak imént vihetett meg neki.

- Lám, lám, Mari - szólt, megpillantva engem -, az imádód, úgy látszik, üstökön ragadja a szerencsáját?!

Nem bírtam válaszolni, sírva fakadtam.

- Ejnye, ejnye - álmélkodott -, hát te sírsz azon, hogy Gabriel meggazdagodik? Mindig mondtam, hogy szerencsés kezű fickó ez a fiú!

- Jaj, bíró uram - szoltam -, tévedni tetszik az én érzésem felől, én bizony csak hálát fogok adni az égnek minden jóért, amivel Gabrielt megajándékozza; de hát attól félek, hogy jó dolgában ő majd meg fog feledkezni rólam.

- Ah, ami azt illeti Mari lányom - felelte a bíró -, hát bizony arról nem mernék kezeskedni érte és épp azért azt tanácsolnám neked, hogy előzd meg őt, mielőtt csak alkalmad nyílik. Dolgos, rendes leány vagy, aki ellen semmi kifogás nem eshetik, ha csak a Gabriellel való barátkozásod miatt nem; nos hát, Mari lányom, helyedben én bizony hozzá mennék feleségül a legelső alkalmasabb legényhez, aki épp kínálgatik. S lásd, épp tegnap volt itt Moria André, a halász, hisz ismered, erről beszélgetett velem.

Szavába vágtam.

- Bíró uram - mondtam -, vagy Gabriel felesége leszek, vagy sohasem megyek férjhez. Fogadalmam fűz hozzá, amelyről ő megfeledkezhetik ugyan, de én soha meg nem feledkezem.

- Jó, jó! - felelt -, ismerem én az ilyesmit! De hát nézz csak körül, efféle szerencsétlen leányok aztán mind hogy tönkre mennek! Ám cselekedjél úgy leányom, ahogy jónak látod; én nem rendelkezhetek veled; ha az apád volnék, bizony tudnám, mit kell cselekednem!

Ezek után megtudakoltam tőle, amit akartam és hazasiettem, számba véve a levelem elküldése óta lefolyt időt.

Gabriel akkor írt apjának, amikor levelemet már meg kellett kapnia.

Napról napra vártam levelét, az egész héten át, az egész hónapon át, de válasz nem érkezett.

Már csak az az egyetlen remény vigasztalt, hogy ha már Párizsból nem ért rá írni, majd ír a kikötőből, ahol hajóra kell szállnia, vagy ha onnan sem írhatna, majd ír Guadeloupe-ból.

Szereztem térképet és megkérdeztem egyik matróz ismerősünket, aki már több ízben utazott Amerikába, miféle hajójáratok vannak Guadeloupe-ba.

Ceruzámmal megjelöltem az utat s legalább azt a vigasztalást szereztem meg magamnak, hogy láttam, merre távolodik tőlem Gabriel.

Guadeloupe-ból három hónap alatt érkezhettek válasz.

Nagy türelemmel vártam ennek a három hónapnak a lepergését, de semmi sem jött, s én benne maradtam abban a szörnyű félhomályban, amelyet kétségnek neveznek és amely százszorta rosszabb az éjszakánál.

Az idő pedig egyre telt, múlt; jelentkeztek mindazok az érzések, amelyek hírül adják, hogy új élet ölt alakot a szív alatt: mindenesetre kedves érzések ezek az élet rendes viszonyai közepe, ha annak az új lénynek az élete a társadalmi követelmények szerint fogant; de rendkívül fájdalmasak, keserűek és borzalmasak, ha annak a kis teremtésnek minden megmozdulása bűnre emlékeztet és boldogtalanságot jósol.

A hatodik hónapot jártam. Addig szerencsémre minden szem elől sikerült eltitkolnom állapotomat, de ekkor már borzasztó gondolat kezdett gyötörni, ha tovább is ennyire fűzöm magamat, gyermekem életét veszélyeztethetem.

Közeledett húsvét ünnepe. Ez falvainkban tudvalevőleg általános áhítatoskodás időszaka. Ha fiatal leány nem menne gyónni ilyenkor, mindenki ujjal mutatna rá.

Én a szívem mélyén sokkal vallásosabb érzelmeket hordoztam, semhogy bűneim teljes beismerése nélkül bírtam volna a gyóntatószékhez közeledni és mégis - mennyire különös -, nem csak félelemmel, hanem örömmel is tekintettem e beismerés idejének beköszönése elé.

A mi lelkészünk azok közül a jámbor papok közül való volt, akik mások vétkei iránt csak elnézőbbek azért, mert maguknak semmi vezekelni valójuk nincs.

Istenfélő aggastyán volt ez a mi fehér hajú tisztelendőnk, és nyugodt, mosolygó arcáról a gyöngék, a szerencsétlenek vagy a vétkesek első pillantásra leolvashatták, hogy benne a gyámolítójukra fognak találni.

Végsőkig elszántan úgy határoztam tehát, hogy mindent megvallok neki és az ő tanácsára bízom magamat.

Elmentem hozzá előestéjén annak a napnak, melyen az összes fiatal leányok gyónni szoktak.

A szívem - mondhatom - rettenetes érzéstől szorult össze, midőn kezem a plébánia csengőjéhez nyúlt.

Megvártam volt az estét, hogy senki se láthasson belépni oda, ahol máskor világos nappal hetenként kétszer-háromszor is megfordultam.

A küszöbön majd megszakadt a szívem, s oda kellett támaszkodnom a falhoz, hogy el ne dőljek.

De összeszedtem aztán minden erőmet s gyors, elszánt mozdulattal becsöngettem.

Az öreg cseléd ajtót nyitott s beengedett.

Ahogy előre gondoltam, a pap egyedül volt, ott ült elvonultan a kis szobájában a lámpája fényében s a breviáriumát olvasta.

Nyomába támolyogtam az öreg Katalinnak, aki bekopogott a kis szobába s bejelentett.

A plébános fölpillantott.

Nyugodt, szép aggastyán arca ekkor a lámpa fényétől megvilágosodva egészen láthatóvá vált, s én éreztem, hogy van még vigasztalás e világon bizonyos jóvátehetetlen szerencsétlenségekben is - ha ugyanis balesetünket ilyen embereknek gyónjuk meg.

Mindazonáltal megálltam az ajtóban, s nem mertem beljebb kerülni.

- Jól van, Katalin - mondta a plébános -, hagyjon hát magunkra és ha valaki beszélni akarna velem...

- Azt fogom mondani, hogy a tisztelendő úr nincs most idehaza - felelt az öreg gazdasszony.
- Nem, nem - tiltakozott a plébános -, hazudni nem szabad, jó Katalin, mondja csak, hogy áhítatoskodom.

- Igenis, tisztelendő úr - mondta Katalin és visszavonult s az ajtót behúzta maga után.

Mozdulatlanul álltam ott, egyetlen szót sem bírtam mondani.

A plébános keresni kezdett szemével a homályban, amelyben a lámpa fénykörén kívül rekedve álltam; amint aztán megpillantott, felém nyújtotta kezét s így szólt:

- Gyere, lányom... Vártalak.

Két lépéssel eléje járultam, megfogtam kezét és térdre roskadtam.

- Lelkiatyám várt engem? - álmélkodtam -, tudja talán, hogy mi vezérelt ide?

- Jaj, gyanítom, lányom - válaszolt jóságos komolysággal a lelkész.

- Oh, atyám, lelkiatyám, én nagyon bűnös vagyok! - rebegtem sírásra fakadva.

- Mondd el, szegény gyermekem - szólt a lelkész -, mondd el nekem, hogyan eshettél ily szerencsétlenségbe?

- De lelkiatyám, talán mégsem ismeri egészen az én szerencsétlenségemet! Hiszen, hogyan is tudná annak minden fordulását kitalálni!

- Halljad hát, leányom, elmondom neked - felelt a lelkész -, mert hiszen mindazt megvallanod nemde, még velem szemben is nagyon kínos volna.

- Oh! Most már érzem, hogy mindent elmondhatok önnek; aztán meg hiszen lelkiatyám nem a mindenható jó Istennek szolgálja-e?

- Jól van hát, beszélj gyermekem - mondta a pap -, beszélj, hallgatlak.

- Atyám - szóltam -, lelkiatyám!...

És a hangom elakadt, túlbecsültem erőmet, nem bírtam folytatni.

- Gyanítottam én azt - mondta a lelkész -, gyanítottam Gabriel útrakelésének napja óta. Azon a napon, szegény gyermekem, jól láttalak én téged, anélkül, hogy te láttál volna engem. Akkor éjjel egy haldoklóhoz hívtak és amint hajnali négy órakor visszatértem, szembe jött velem Gabriel, akiről mindnyájan tudtuk, hogy még este elindult. Mikor engem észrevett, elbújt a reketyésbe és én úgy tettem, mintha nem látnám; százlépésnyivel odább egy fiatal leány mellett haladtam el, aki az út árkanak szélén ült, arcát a tenyerébe temetve... Rád ismertem, te azonban nem emelted föl fejedet.

- Nem vettem önt észre, lelkiatyám - mondtam -, az elválás fájdalma annyira hatalmába ejtett!

- Odább haladtam tehát. Az első pillanatban ugyan hajlandó lettem volna megállni és beszélni veled, de visszatartott az a gondolat, hogy hátha mégis észrevettél s talán éppúgy, mint Gabriel, csak elrejtőzni akarsz. Folytattam tehát utamat. Amint édesatyád kertjének falához értem, láttam, hogy az ajtó tárva-nyitva és így minden világossá vált előttem. Gabriel, akiről mindnyájan azt hittük, hogy este óta már messze jár, nálad töltötte az éjszakát.

- Oh jaj, lelkiatyám, az igazság, sajnos, ez!

- Te aztán mind ritkábban jöttél a plébániára, nem úgy, mint azelőtt, végül elmaradtál egészen és én így szóltam magamhoz: szegény leány, nem mer idejönni már, mivel attól fél, hogy bírása lesz; de majd viszontlátom egy napon, mikor a megbocsátásra lesz szüksége.

Zokogásom még hangosabbá vált.

- Nos - kérdezte a pap -, mit tehetek érted? Beszélj, gyermekem.
  - Atyám - mondtam -, azt szeretném megtudni, hogy Gabriel csakugyan elutazott-e Párizsból, vagy pedig ott van még ma is.
  - Hogyan? Te kétségbevonod hát...
  - Atyám, szörnyű gondolat ébredt agyamban: Gabriel csak azért írta nekem, hogy elutazott, mert tőlem szabadulni akar!
  - S vajon mi indít arra, hogy ilyet gondolj róla? - kérdezte a lelkész.
  - Főképp a hallgatása. Bármennyi dolga volt is elutazásakor, egy-két szócskát mégis csak írhatott volna - nekem -, ha nem is Párizsból, de legalább onnan, ahol hajóra kellett szállnia, vagy pedig Guadeloupe-ből, mikor odaérkezett. Hát máskülönben hagyhatna-e híradás nélkül? Ne tudná, hogy levele valósággal az életemet jelenti és tán a gyermekem életét?
- A lelkész sóhajtott.
- Hát bizony - mondotta -, az emberek általában önzők, és én rágalmazni senkit sem akarok, de Gabriel, Gabriel!... Szegény gyermekem! Engem bizony mindig elszomorított látnom ehhez az emberhez való vonzalmadat.
  - De gondolja meg hát, atyám, mi együtt nevelkedtünk: egymástól sohasem szakadtunk el; gondolja meg, olyannak éreztem én mindezt, mintha az életünk mindig úgy folytatódna majd, ahogy kezdődött.
  - Azt mondd hát, hogy szeretnéd megtudni...
  - Vajon Gabriel csakugyan elutazott-e Párizsból.
  - Azt könnyen fogjuk megtudni, mégpedig valószínűleg az apja után. Mondjad csak, beleegyezel-e, hogy apjának mindent elmondjak.
  - Életemet és becsületemet a tisztelendő úr kezébe teszem - válaszoltam -, cselekedjék úgy, ahogy jónak látja.
  - Várj meg itt, leányom - mondta a lelkész -, én most Lambert Tamáshoz megyek.
- Elment.
- Én úgy maradtam, térden, ahogy voltam; fejemet a szék karfájára hajtottam, már sem imádságom nem volt, sem könnyem, egészen elmerültem a gondolataimban.
- Negyedóra múltán újra nyílt az ajtó. Léptek neszt hallottam, melyek felém közeledtek és egy hangot, amely így szólt hozzám:
- Kelj föl, leányom és jer a karomba!
- Ez a hang a Lambert Tamás hangja volt.
- Fölpillantottam és Gabriel apjával találtam szemben magamat. Negyvenöt-negyvennyolc éves ember volt, a becsületességéért mindenfelé nagy tiszteletben álló; egyike azoknak a férfiaknak, akik legfőbb dolguknak csak egyet ismernek: mindig szavuknak állni.
- Mondta neked a fiam valamikor, hogy feleségül fog venni téged, Mari? - kérdezte. - Felelj a lelked szerint úgy, ahogy Istennek felelnél!
  - Megfogadta - válaszoltam és megmutattam neki Gabriel levelét, melyben azt írta, hogy három hónap múlva hozzá kell mennem és amelyben hitvestársának is nevez.
  - És abban a meggyőződésben adta oda magadat neki, hogy férjed lesz valamikor?

- Jaj, odaadtam magamat neki - válaszoltam -, mert nagy útra kelt és mert szerettem őt.
- Igaz felelet - mondta a lelkész, helyeslően bólintva fejével -, igaz felelet, gyermekem.
- Valóban, jól mondja, tisztelendő uram - a feleleted, Mari, igaz felelet volt - folytatta -, leányom vagy és gyermeked az én gyermekem; egy hét alatt megtudjuk, hol van Gabriel.
- Hogyan vajon? - kérdeztem.

- Jó ideje tervezem már, hogy Párizsba utazom, mert a földbirtokossal, akitől földet bérek, bizonyos ügyeket személyesen szeretnék megbeszélni. Holnap szándékozom útra kelni. Fölkeresem a bankárt s bárhol legyen is Gabriel, írok majd neki, apai tekintélyemet teljes mértékben latba vetem, s fölszólítom őt, hogy váltsa be szavát!

- Úgy van - mondta a pap -, úgy van, Tamás, és a maga leveléhez majd az enyémet is csatolja hozzá, melyben a vallás nevében fogok szívére beszélni a fiának.

Mindkettőjüknek köszönetet mondtam, ahogy valamikor Hagar mondhatott köszönetet az angyalnak, aki forrást mutatott neki, amelyből megittathassa gyermekét.

Amint aztán hazaindultam, a lelkész kikísért.

- Oh, atyám - válaszoltam -, megint ott lehetek hát az Úr házában társnőim között?

- Hát kikre várna vajon az Úr házában vigasztalása - mondta a lelkész -, ha nem a szerencsétlenekre? Eljőjj gyermekem, bizodalommal jöjj el; te nem vagy Magdaléna, nem vagy házasságtörő asszony, pedig hát Isten megbocsátott még annak a kettőnek is.

Másnap meggyóntam s megkaptam a bűnbocsánatot.

Harmadnapra, húsvét ünnepén áldozáshoz járultam társnőim sorában.

Lambert Tamás aztán, mint megígérte, útra kelt Párizsba...

Elmúlt egy hét s én minden reggel fölkerestem a lelkészt, hogy megtudjam, kapott-e értesítést Tamás apótól.

Ezen a héten azonban nem érkezett levél.

A húsvétra következő vasárnap estén, hét óra tájban azon vettem észre magamat, hogy az öreg Katalin toppant be hozzánk.

Gazdájának megbízásából keresett.

Egész testemben megremegve azonnal fölkeltem s nyomába siettem.

Bármennyire gyötört is a rettegés, nem állhattam meg, hogy ki ne kérdezzem útközben a plébánia felé.

Azt mondta, hogy Tamás apó épp az imént érkezett meg Párizsból.

Nem is kérdezősködtem tovább.

Odaértünk. Mind a két férfi odabenn volt abban a kis szobában, ahol az én már elmondott jelenetem lejátszódott.

A plébános szomorú volt, Tamás apó pedig komoran komoly.

Megálltam az ajtóban; éreztem, hogy sorsom eldőlt, mindennek vége már.

- Erős légy, gyermekem - szólt hozzám a plébános -, mert Tamás bizony rossz hírt hozott nekünk.

- Gabriel nem szeret már engem?! - kiáltottam föl fájdalmasan.

- Senki sem tudja, mi történt Gabriellel - mondta a plébános.
  - De hogyan hát? - kiáltottam -, elsüllyedt tán a hajó, amely vitte? Meghalt Gabriel?
  - Bár úgy adta volna az Ég - mondta apja -, mert akkor az egész mese, amivel minket áztatott, való igazság lett volna.
  - Micsoda mese? - kérdeztem ijedten, és úgy rémlett, mintha mindent csak fátyolon keresztül látnék.
  - Nos - folytatta az apja -, fölkerestem a bankárt, bemutatkoztam neki; a bankár azonban meg sem bírta érteni, mit akarok tőle; soha sem volt Lambert Gabriel nevű alkalmazottja és Guadeloupe-ban semmiféle dolga.
  - Oh, Istenem! De hát akkor azt az urat kellett volna fölkeresnie, aki neki azt az állást meg akarta szerezni, hiszen tetszik tudni, a követjelölt...
  - Fölkerestem - mondta az apa.
  - És?
  - És ez persze soha sem írt, sem fiamnak, sem nekem.
  - De hát az a levél?
  - Az a levél az nálam volt; megmutattam neki. Elismerte, hogy az írás tökéletesen olyan, mint az ő írása, de azért mégsem ő írta azt a levelet.
- Fejem lecsuklott mellemre.
- Lambert Tamás pedig így folytatta:
- Ekkor aztán elmentem a Vieux-Augustins-utcába a Hôtel de Venise-be.
  - Nos és ott - kérdeztem -, nemde nyomára akadt?
  - Hat hetet töltött a szállóban; aztán megfizette a számláját, elment, de nem tudják, hova.
  - Oh, istenem, istenem! - siránkoztam -, mit jelentsen mindez?
  - Ez csak azt jelenti - mormogta Lambert Tamás -, hogy kettőnk közül, szegény gyermekem, a boldogtalanabbik valószínűleg én vagyok.
  - Tehát semmit, de semmit sem tud felőle, hogy mi történt vele?
  - Semmit sem tudok.
  - De talán a rendőrségtől tudhatott volna meg valamit - mondta a plébános.
  - Gondoltam erre - válaszolt Lambert Tamás -, de attól féltem, hogy a rendőrségen esetleg túl sokat is találnék megtudni.
- Mindhárman megborzongtunk és különösen én.
- De mit kelljen most tennünk? - kérdezte a plébános.
  - Várnunk kell - válaszolt Lambert Tamás.
  - Csakhogy ő - mondta a plébános, én rám mutatva -, ő nem várakozhatik.
  - Igaz - ismerte el Lambert Tamás -, házamba kell költöznie - hiszen nem az én lányom-e?
  - Igen ám, de mivel nem a felesége a kegyelmed fiának, három hónap múlva oda a becsülete.
  - És édesapám - kiáltottam föl fájdalmasan -, édesapám belehal bánatába!

- Az ember nem hal bele egyhamar bánatába - mondta Lambert Tamás -, de megszenved nagyon; már pedig mire való volna megengednünk, hogy az a szegény ember úgy megszenvedjen?! Mari majd valami ürüggyel vagy egy hónapot testvéremnél fog tölteni, aki Caenben lakik. Apja pedig nem fogja megtudni, mi történt ez alatt az idő alatt.

És aztán minden úgy esett, ahogy ő javasolta.

Egy hónapot Lambert Tamás hűgánál töltöttem és ez alatt az idő alatt megszületett gyermekem, aki most itt alszik ezen a széken.

Édesatyám mit sem tudott meg a történetekről és a titkot oly jól sikerült megőrizni, hogy a faluban sem tudott meg róla senki semmit.

Öt-hat hónap múlt el anélkül, hogy bármit is hallhattam volna róla.

Egy reggel aztán híre kelt, hogy a bíró Párizsban járván találkozott Lambert Gabriellel.

Az emberek annyi mindenfélét rebesgettek erről a találkozásról, hogy a hír igaz volta méltán kétségbevonható volt. Elmentem Lambert Tamáshoz, hogy megtudakoljam, mi igaz a híresztelésekből, amelyek hozzám is eljutottak; de alig voltam ötvenlépésnyire házunktól, midőn magával a bíró úrral találkoztam.

- Hát bizony, szívecském - mondotta -, csöppet sem csodálom, hogy a kedvesed nem ír már neked. Úgy látszik, nagy szerencséje akadt.

- Oh, Istenem! Mi történt hát vele? - kérdeztem.

- Hogy mi történt vele? Azt én bizony nem tudom. De amikor Courbevoie-ból visszatértem, ahol a vömnél ebédelttem volt, az úton egyszerre csak elnyargal mellettem valaki, afféle hetyke úrlovás, afféle dandy, ahogy arrafelé mondják, nyomában inas, szintén lóháton: nos, kitalálod-e, ki volt?

- Már hogyan találhatnám ki?

- Nos hát, Gabriel mester volt. Ráismertem, még ki is hajoltam a kocsimból, hogy megszólítsam; kétségtelen, hogy ő is megismert, de mielőtt még a nevét kimondhattam volna, megsarkantyúzta lovát és vágatva tűnt tova.

- Oh, akkor hát bizonyára tévedett, bíró uram - mondtam.

- Akkor én is azt gondoltam, amit te most mondtál - válaszolta a bíró -, de a véletlen úgy akarta, hogy este az Operába menjek, persze földszintre, hiszen földműves ember vagyok, a földszint is jó hely nekem; ő ellenben, aki úgy látszik, igen nagy úr már, ő páholyban ült, mégpedig az egyik legszebbik páholyban, két oszlop között, hölgyekkel csevegett, enyelgett, a gomblyukában pedig akkora kamélia volt, akár a tenyerem.

- Lehetetlen, lehetetlen - suttoztam.

- Mégis úgy volt; magam is kétségeskedtem eleinte, de persze végére akartam járni a dolognak. Felvonásközben kimentem és a páholy ajtaja mellé álltam. Nemsokára nyílt az ajtó és kilebbent rajta a ficsúrom.

- Gabriel! - szólítottam halkan.

Hirtelen felém fordult és észrevett; de egyben pipacsszínűvé is pirult és úgy eliramodott, oly vadul rohant le a lépcsőn, hogy majdnem fellökött egy urat meg egy hölgyet, akik szemközt jöttek.

Utánasiettem, amint azonban az oszlopos előcsarnokba értem, már csak annyit láthattam, hogy hintóba száll, díszes ruhájú szolga becsukja mögötte a hintó ajtaját és a fogat gyorsan tovagördül.

- De hogyan gondolhatja hát, bíró uram - kérdeztem -, hogy neki hintója volna meg díszruhás inasa? Bizonyára tévedni tetszett; bizonyos, hogy az nem volt Gabriel.

- De bizony ő volt az, úgy láttam őt szemtől szemben, ahogy most téged látlak, egészen bizonyos vagyok abban, hogy ő volt az! Csak ismerem talán, hiszen három évig volt az írnokom.

- Másoknak is elbeszélte már ezt, bíró uram, nem csak nekem?

- Édes Istenem! Mindenkinek, akit érdekelt. Elvégre nem fogadtatott hallgatást velem, hiszen még azzal sem tisztelt meg, hogy hajlandó lett volna rám ismerni!

- De az apja? - kérdeztem csüggedt hangon.

- Az apja? Hát hiszen annak csak gyönyörűsége telhetik benne; mit jelent annak ez az egész dolog? Azt jelenti, hogy gazdag ember lett a fiából.

Nagyot sóhajtottam és tovább mentem, Lambert Tamás háza felé.

Benyitottam, egy asztalnak dőlve ült ott, arcát mindkét tenyerébe temette.

Az ajtónyitást nem hallotta, nem vette észre közeledésem.

Kezemet vállára tettem, ekkor fölpattant, s felém fordult.

- Ah, te vagy? - mondta -, te is tudsz már mindent?

- A bíró úrral találkoztam imént s az elmondta nekem, hogy látta Gabrielt, lóháton, aztán pedig az Operában. De hátha tévedett?

- Hogyan tévedhetett volna? Nem ismeri-e ugyanoly jól, akár csak mi ismerjük? Oh, dehogy is tévedett, csupa igaz való az minden.

- Ha Gabriel csakugyan meggazdagodott - feleltem félénken -, szerencséseknek vallhatjuk magunkat, legalább ő majd boldog lehet.

- Meggazdagodott?! - kiáltott Tamás apó -, mit gondolsz vajon, hogyan gazdagodhatott meg? Azt hiszed, lehet meggazdagodni tisztességesen másfél év alatt? És aki tisztességesen gazdagodott meg, az nem akarná megismerni a falujabelijét? Az eltitkolná az állapotát a tulajdon édesapja előtt? Az megfélemlenék a menyasszonyának tett fogadalmáról?

- Oh, ami engem illet - mondtam -, bizonyára belátja kegyelmed, ha ő annyira meggazdagodott, nem vagyok én már hozzá való, hozzá méltó!

- Mari, Mari - felelt az apja és bánatosan ingatta fejét -, attól félek én, hogy inkább ő nem méltó már tehozzád.

És ekkor odalépett a falhoz, ahol az a berámázott tollrajz függött, melyet Gabriel rajzolt egykor, levette, széjjeltépte, darabjait össze-vissza gyúrte-gyömöszölte ujjai között és beledobta a tűzbe.

Nem akadályoztam; eszembe jutott az a kis papirosdarab, melyet Gabriel útrakelése reggelén a pásztorleányka talált és adott át nekem, az a bankjegydarabka, melyet megőriztem és melyen ez a mondat volt olvasható:

A törvény a hamisítót halállal bünteti.

- Mi lesz hát vele? - kérdeztem.

- Hadd pusztuljon el, ha ugyan máris el nem pusztult.

- Kérem - válaszoltam -, legyen szíves talán megint rábeszélni édes atyámat, hogy engedjen el két-három hétre kegyelmed testvéréhez engem.

- És?

- És akkor én elmegyek Párizsba.

Megrázta fejét és csak úgy a fogai között mormogta:

- Hiábavaló út, hidd meg, hiábavaló!...

- De hátha...

- Ha csak valamicske reményem volna is, azt hiszed, nem mennék el azonnal magam? Különben még a címét sem tudjuk. Hogyan találhatnánk meg anélkül, hogy a rendőrségen tudakozódnánk? Már pedig, ha a rendőrséget kérdezzetjük, ki tudja, mi sülné ki abból?

- Én más módot tudok - mondtam.

- Hogy megtalálod?

- Én megtalálom!

- Menj hát, a jó Isten megsegít talán! Mire van szükséged?

- Semmi egyébre, csak atyám engedelmére.

Ezt az engedelmet még aznap kértük s még aznap meg is kaptuk, noha nehezebben ment a dolog, mint az első alkalommal. Édesapám már jó ideje gyöngélkedő volt, s magam is éreztem, hogy nem éppen arravaló időben szándékozom magára hagyni őt. De valami, ami erősebb volt akaraterőmnél, mennem kényszerített.

XIII.

A virágáros leány

Harmadnap útra keltem.

Édesatyám abban a hitben élt, hogy Caenbe látogatok, csak Lambert Tamás és a plébános tudták, hogy Párizsba megyek.

Útbaejtettem a falut, ahol a gyermekem nevelkedett, s kicsikémet magammal vittem.

Mennyire dőre is voltam, hogy meg nem gondoltam, mily erőmet meghaladó dologra vállalkozom.

Két nap múltán Párizsban voltam.

Elmentem a Vieux Augustins-utcába a Hôtel de Venise-be, mert ez volt az egyetlen szálló, amelynek a nevét tudtam. Aztán meg itt lakott valamikor ő, ide írtam volt neki.

A szállóban tudakozódtam felőle, még emlékeztek rá; mindig a szobájában ült s valami rézmetszővel nagy buzgón dolgozott egy rézlapon, igen sürgős lehetett a dolga, de senki sem tudta, mi volt.

Arra is emlékeztek, hogy nemsokára elköltözése után valami földmívesféle ötvenévesnek látszó ember érkezett és hasonlóképpen kérdezősködött felőle.

Megtudakoltam, merre van az Opera. Útba igazítottak és én nekivágtam, most először életemben, Párizs utcarengetegének.

Képzeletemben a következő tervet állapítottam meg:

Gabriel mindenesetre eljön az Operába. Én végignézem majd az összes fogatokat, amelyek az Opera elé érkeznek. Gabrielt, mihelyt valamelyik hintóból kiszáll, azonnal megismerném; aztán az inasától megtudnám a címét és másnap megírnám neki, hogy Párizsban vagyok és kérném, látogasson meg.

Ezt a tervemet mindjárt megérkezésem napján igyekeztem megvalósítani.

Szerda volt, este nyolc óra. Nem tudtam, hogy az Operában csak hétfőn, csütörtökön és szombaton játszanak.

Hiába vártam tehát a kapunyitást.

Kérdezősködtem, miért oly elhagyott és sötét az épület. Megmondták, hogy csak másnap lesz előadás.

Visszatértem szállásomra s ott töltöttem az egész következő napot szegény kis gyermekemmel. Oly keveset láttam volt eddig, és most oly boldog voltam vele ebben az elkülönítettségben, ebben a magányosságunkban.

Párizsban, ahol senki sem ismert, végre anya mertem lenni.

Beesteledett s én újra elmentem az Opera tájékára.

Úgy gondoltam, hogy már az oszlopcsarnokban fogom megvárni, de a rendőrök nem engedték meg, hogy ott ácsorogjak.

Láttam pedig, hogy két vagy három leány háborítatlanul jár-kekel ott; megkérdeztem, miért szabad azoknak az, ami nekem tilos, s azt a felvilágosítást kaptam, hogy azok virágáros leányok.

Közben sok kocsi érkezett, de a belőlük kiszálló uraságokat nem láthattam.

Lehet, hogy Gabriel is közöttük volt.

Ez az estém tehát kárba veszett.

Csüggedten gondoltam el, hogy két teljes napot kell várakozással töltenem.

És új tervvel tértem vissza szállásomra.

Az volt a tervem, hogy másnap egy-egy bokrétát veszek mindegyik kezembe s úgy megyek az oszlopcsarnokba, hogy virágáros leánynak nézzenek.

Megvettem másnap a virágot, két csokrot kötöttem és este ott voltam az oszlopcsarnokban, ahol most már szabadon járhattam föl s alá.

Közelébe mentem minden hintónak, mely oda érkezett és minden kiszállót jól szemügyre vettem.

Kilenc óra lehetett és úgy látszott, az egész közönség már egybesereglett.

Végre még egy kocsi gördült a bejárá elé; ablakán keresztül mintha Gabriel arca villant volna szemembe.

Annyira megrendültem, hogy oda kellett támaszkodnom a legközelebbi oszlophoz, mert máskülönben összeroskadtam volna.

Az inas kinyitotta a hintó ajtaját; egy fiatal ember lendült ki a hintóból, valóban Gabrielhez hasonló; egy lépéssel feléje közeledtem, bár alig bírtam annyira összeszedni az erőmet, hogy a kőpadlóra ne roskadjak.

- Hány órára? - kérdezte az inas.

- Fél tizenkettőre - felelt könnyedén fölfelé lejtve a lépcsőn.

Eltűnt az oszlopcsarnokban, mialatt a kocsi máris tovarobogott.

Arc, hang: az ő arca, az ő hangja volt; de mégis ez a finom külsejű, előkelő fiatalember hogyan lehetne, gondolom, a mi szegény Gabrielünk? Ekkora átalakulást teljesen lehetetlennek tartottam.

Mindazonáltal felindulásomban az is lehetetlennek rémlett, hogy ez a fiatal férfi más lett volna, nem ő.

Várakoztam.

Fél tizenkettőt ütött az óra.

A közönség szállingózni kezdett az Operából, kocsi, kocsi után gördült a kijárá elé.

Az egyik csoport, melynek egy körülbelül ötvenéves férfi, egy fiatal ember és két hölgy voltak a tagjai, épp mellettem surrant el s ment az egyik hintó felé.

A fiatalember Gabriel volt.

Karját nyújtotta az idősebbik hölgynek; a másik hölgy, amennyire megnézhettem, rendkívül csinosnak látszott.

Gabriel nem szállt be velük a hintóba, csak odáig kísérte őket.

Miután elbúcsúzott tőlük, néhány lépésnyire visszavonult s a lépcsőn várakozott a maga kocsijára.

Ráértem tehát szemügyre venni őt és semmi kétségem nem volt már afelől, hogy csakugyan az.

Rendkívül türelmetlennek látszott és amint fogata megérkezett, a kocsist nagyon megszidta, amiért hogy öt percig várakoznia kellett.

Ez volt-e vajon az alázatos és félénk Gabriel, az a fiú, akit nekem kellett oltalmamba vennem a többi fiú elől?

- Hová parancsol? - kérdezte az inas.

- Haza - mondta Gabriel.

A kocsis azonnal tovarobogott, ki a körúton és ott aztán jobbra fordult.

Visszasiettem a szállásomra, azt sem tudtam, ébren vagyok-e, vagy álmodom; némely pillanatban ugyanis határozottan úgy éreztem, mintha mindaz, amit láttam, csak álom lett volna.

Másodnap ugyanúgy jártam, csak azzal a különbséggel, hogy a hintó hazarobogását nem az Operánál lestem meg, hanem a Lepelletier-utca sarkáról.

A kocsi kevéssel éjfél előtt robogott arra, egy ideig a körúton haladt és aztán jobbam felől a második utcába kanyarodott. Odasiettem, hogy megtudjam, mi a neve ennek az utcának; a Taitbout-utca volt.

Két nappal utóbb a Taitbout-utca sarkán várakoztam.

Ily módon, gondoltam, végre is megtudom, hol áll meg a kocsi.

A 11-es szám előtt állt meg, ebből arra következtettem, hogy Gabriel ott lakik.

Épp akkor érkeztem oda, mikor a kapus a két kapuszárnyat zárásra tolta vissza.

- Mit akar? - kérdezte.

- Itt lakik-e - kérdeztem olyan hangon, melynek hiába igyekeztem a határozottság csengését megadni -, itt lakik-e Lambert Gabriel úr?

- Lambert Gabriel? - ismételte a kapus -, nem ismerem ezt a nevet. Ebben a házban senki, ilyen nevű, nem lakik.

- Mi hát a neve annak az úrnak, aki itt ki-be jár?

- Miféle úrnak?

- Aki az imént azon a hintón érkezett.

- Azt én Faverne Henrik báró úrnak nevezem és nem Lambert Gabrielnek; így áll a dolog, lelkem, ha épp tudni akarja.

És bezárta előttem a kaput.

Visszamentem a szállóba; sejtelmem sem volt róla, hogy most már mit kellene kezdenem.

Annyi bizonyos volt, hogy ráakadtam Gabrielre, csak hogy a meggazdagodott Gabrielre, aki az igazi nevét eltitkolta és akinek ilyen körülmények közt a látogatásom fölöttébb kellemetlen lett volna.

Írtam hát neki; éppen csak, hogy így címeztem leveletem:

Faverne Henrik báró úrnak
Lambert Gabriel úr számára.

Találkozásra kértem és aláírtam a Granger Mária nevet.

Másnap közszolgára bízta a levelet azzal a rendelkezéssel, hogy várja meg a választ.

Emberem nemsokára visszajött s jelentette, hogy a báró nincs odahaza. Következő reggel magam mentem el.

Az ajtónállók bizonyára utasítást kaptak már felőlem, mert az inas kereken kijelentette, hogy a báró úr nem fogad. Másnap mégis újra odamentem.

Az inasok azt mondták: a báró úr közölte velük, hogy nem ismer engem és megtiltotta, hogy szóba álljanak velem.

Erre aztán gyermekemet szorosan átkarolva odakuporodtam arra a sarokkőre, szemközt a kapuval.

Eltökéltem, hogy ott maradok, míg csak ki nem jön a házból.

És ott ültem egész nap és ott maradtam éjszakára is.

Hajnali két óra tájban arra jött az őrség; kérdőre vont, ki vagyok s mit akarok ott.

Azt feleltem, hogy várakozom.

Az őrség vezetője rám parancsolt, hogy kövessem.

Már indultam is, azt sem tudva, hova visznek és ekkor jött oda ön, uram és igazolt.

Most pedig, mindent tud, uram. Ön az ő kérésére keresett föl; nekem Párizsban senkim sincs, aki gyámolítóm lehetne, legfeljebb csak ön. És ön oly jóságosnak látszik, mondja meg hát, mit csináljak; adjon, kérem tanácsot nekem.

- Most semmit sem tudok mondani - válaszoltam -, de holnap reggel beszélni fogok vele.

- És remél-e valami jót számomra, uram?

- Igenis, remélek - válaszoltam -, azt remélem, hogy nem akarja majd viszontlátni önt.

- Oh, Istenem! Mit akar ön ezzel mondani?...

- Azt akarom ezzel mondani, kedves gyermekem, hogy, higgye meg, százszor jobb szegény Granger Máriának lenni, semmint Faverne Henrikné bárónénak.

- Oh jaj, ön hát azt hiszi, akárcsak én, hogy...

- Azt hiszem, hogy egy hitvány, semmirekellő ember, és csaknem bizonyosra veszem, hogy nem tévedek.

- Ah, gyermekem, szegény kis leányom! - sírt föl a szerencsétlen anya, térdre borulva a karosszék elé, amelyen csecsemője aludt. Átfonta mind a két karjával gyermekét, mintha így akarná oltalmazni a jövőtől, melynek majd elébemegy.

Túlságosan késő volt már, hogy a Vieux Augustins-utcába, a szállására térjen.

Beszólítottam a gazdasszonyomat és gondjaira bízta Marit meg gyermekét.

Aztán a háziszolgát elküldtem a Hôtel de Venise szobaasszonyához azzal az üzenettel, hogy Granger Mária kisasszony Fabien orvosnál, ahol ebédre volt hivatalos, rosszul lett és csak holnap tér vissza szállására.

XIV. Összeomlás

Másnap, azaz tulajdonképpen aznap reggel hét órakor benyitott hozzám a komornyikom.

- Orvos úr - mondta -, Faverne Henrik báró úr inasa van itt, már félórája várakozik. De mivel még csak három órakor tetszett ágyba térni, nem mertem fölébreszteni orvos urat. Még most sem bátorkodtam volna bejönni, ha második inasa nem érkezik, aki az elsőnél is sürgetőbb.

- Nos és mit kíván ez a két inas?

- Azt mondják, hogy az uruk várja az orvos urat. A báró állítólag nagyon szenved és egész éjjel nem aludt.

- Mondja meg, hogy néhány perc múlva indulok.

Azonnal felöltöztem és elsiettem a báróhoz.

Ahogy az inasok mondták, valóban nem aludt, csak úgy heveredett le ruhástól az ágyára.

Nadrágban és csizmában találtam tehát és hosszú, bő damaszt hálóköntösben.

Kabátja és mellénye az egyik széken lógott és a szobában a nagy rendetlenség igen izgalmas álmatlan éjszakáról tanúskodott.

- Ah, doktor, ön az? - fogadott s kiadta inasainak a parancsot: - senkit sem szabad bebocsátani!

Intett az inasának, aki hozzá vezetett, hogy vonuljon vissza.

- Bocsánat - mondtam -, hogy korábban nem jöttem. De komornyikom nem mert fölébreszteni, mert csak hajnali három órakor feküdtem le.

- Már csak az én kötelességem a bocsánatkérés, hiszen annyi kellemetlenséget okozok önnek, annyira fárasztom és ez annál borzasztóbb, mert nem tudom, hogy miképpen kártalaníthatom fáradozásaiért. De lássa, igazán nagyon szenvedek és ugyebár, megkönyörül rajtam?

Ránéztem.

Bajos lett volna az övénel dúltabb külsejű embert találni valahol; csakugyan meg kellett könyörölnöm rajta.

- Látom, szenved - mondtam -, és meg tudom érteni, hogy az életet csak büntetésnek érezheti.

- Valóban, doktor - mondta -, valóban nincs itt, lássa, olyan fegyver, akár tör, akár pisztoly, amit már legalább kétszer-háromszor ne szegeztem volna a mellemnek, a homlokomnak. De hát mit tehetek róla?!

Furcsa tompaságú hangon nevetett.

- Gyáva vagyok - folytatta -, félek a haláltól. Elhiszi ezt nekem? Elhiszi ezt ön, doktor, ön, aki látta, hogyan párbajoztam, elhiszi-e, hogy én félek a haláltól?

- Kezdetől fogva az volt a véleményem, uram, hogy önnek nincs erkölcsi bátorsága.

- Hogyan, doktor, ön ilyet mer nekem mondani, a szemembe?...

- Én azt mondtam önnek, hogy az ön bátorsága csak vérmességből való bátorság, vagyis olyan, amely csak vérének fellobbantásával száll a fejébe. Sőt azt mondom önnek, hogy még csak elhatározása sincs. Bizonyosága ennek, hogy amikor, mint mondja, legalábbis tízszer volt már kedve megölni magát és amikor itt mindenféle fegyvere van, mégis arra kért, hogy mérget adjak önnek.

Nagyot sóhajtott, beledőlt egy karosszékbe és hallgatott.

- De hát - szólaltam meg némi szünet múltán - nem arról a kérdésről van itt szó most, hogy az ön bátorsága erkölcsi-e vagy pedig ösztönös, hogy vérmes-e vagy pedig epés; nemde ön nem ilyesmiért hívatott, hanem azért, hogy arról a leányról beszéljünk.

- Igen, igen, önnek igaza van; azért kérttem ide, hogy róla beszéljünk. Nemde, látta őt?

- Láttam.

- Nos, mit mondhat róla?

- Azt mondom, hogy nemes szívű teremtes, azt mondom, hogy tisztalelkű kedves leány.

- Igen ám, de mégiscsak tönkre akar tenni. Ugyebár, semmiről sem akar hallani. Minden kártalanítást visszautasít, azt követeli, hogy feleségül vegyem, mert máskülönben toronyból kiáltja ki, hogy én ki vagyok, sőt talán még azt is, hogy mi vagyok...

- Nem titkolhatom, efféle szándékkal jött Párizsba.

- És most már megváltozott az érzülete, doktor? Sikerült önnek megváltoztatni az érzületét?

- Megmondtam neki, legalább azt mondtam meg, hogy mit gondolok, hogy jobb Granger Máriának lenni, mintsem Faverne bárónénak.

- Hogyan érti ezt, doktor? Magyarázza ám meg a szavait!...

- Azt akarom azzal mondani, Lambert úr - feleltem fagyosan -, hogyha választanom kellene a Granger Mária már lezajlott szerencsétlensége és a Macartie kisasszony még csak elkövetkezendő szerencsétlensége között, én előnyösebbnek tartanám annak a szegény leánynak a szerencsétlenségét, mégpedig azért, mert annak a gyermeke nem viselheti az apja nevét.

- Fájdalom, igaza van, doktor, igaza! Végzetes név, ez az én nevem! De mondja csak, él még atyám?

- Él.

- Oh, hála istennek! Tizenöt hónapnál is nagyobb ideje már, hogy nem láttam.

- Eljött Párizsba, hogy az ön sorsa felől körülményesebben tájékozódjék, és megtudta, hogy ön nem utazott el Guadeloupe-ba.

- Szent Isten! És mit tudott meg Párizsban?

- Megtudta, hogy ön sohasem fordult meg annál a bankárnál és hogy azt a levelet, amelyről azt hitte, hogy az ön állítólagos pártfogójától való, nem az írta.

A szerencsétlen most nagyot sóhajtott - ami szinte nyögésnek illett be -, és tenyerébe temette arcát.

- Megtudta hát, megtudta hát! - suttogta némi hallgatás után. - De hát elvégre mit jelentsen az? A levél, beismerem, hamisítvány volt; de senkinek sem ártott. Én Párizsba akartam jutni, igenis, mert máskülönben megőrültem volna! Szükségem volt erre a segítségre, ennyi az egész. Ön, doktor, vajon nem ugyanúgy cselekedett volna helyemen?

- Komolyan kérdezi ezt tőlem? - mondtam erősen a szemébe nézve.

- Ön, doktor, a leghajthatatlanabb ember, akit ismerek - jelentette ki a báró és nagy lépésekkel járkált föl s alá. - Ön mindig csak gorombaságokat mond nekem. S miért van az? Ön az egyetlen, akire én határtalan bizalommal tekintek; ha más valaki csak felét sejtene is annak, amiről önnek tudomása van. - Odalépett a falon függő egyik pisztolyához s oly vad indulattal markolta meg, amely valami vadállathoz volt hasonló.

- Megölném az illetőt!

Ebben a pillanatban belépett az inas.

- Bocsánat, hogy parancs ellenére alkalmatlankodom, de báró úr három hónappal ezelőtt kibővítette versenyló istállóit s most itt van a bank pénzbeszedője, hogy átvegye az összeget, amely esedékessé vált.

- Mekkora összegről szól a nyugta? - kérdezte a báró.

- Négyezer frankról.

- Helyes - mondta a báró, íróasztalához lépett, elővette azt a tárcát, amelyet annak idején megőrzés végett átadott nekem s kihúzott belőle négy darab ezres bankjegyet -, itt van és a nyugtát hozza be.

Rendkívül egyszerű művelet volt: egy tárcából négy bankjegyet kivenni s az inasnak átadni.

A báró ezt mégis feltűnően tétozva cselekedte meg.

Arca, ez az egyébként is halvány arc, most halottsápadttá vált, mialatt nyugtalan tekintete az inast követte, aki a bankjegyekkel kisietett.

Néhány pillanatra komor hallgatás következett; a báró ugyan kétszer-háromszor is olyanformán kezdte mozgatni ajkát, mintha beszélni akarna, de mind a három alkalommal torkán fagyott a szó.

Az inas újra benyitott.

- Nos, mi az megint? - kérdezte a báró fölöttébb türelmetlenül.

- A pénzbeszedő beszélni óhajt a báró úrral.

- Annak az embernek semmi beszélnivalója velem - kiáltott a báró -, megkapta a pénzt, mehet.

A pénzbeszedő most előbukkant az inas mögül és a szűk ajtórésen hirtelen betolakodott.

- Bocsánat - mondta -, bocsánat, a báró úr téved, valamit meg kell mondanom a báró úrnak!

S a következő pillanatban rávetette magát a báróra és galléron ragadta.

- Azt kell megmondanom, hogy ön pénzhamisító! - kiáltott rá -, és hogy a törvény nevében letartóztatom.

A báró rémült kiáltást hallatott és arcának színe hamuszürkévé fakult.

- Segítség! - dadogta -, segítség! Doktor! József, hívja az embereimet! Rajta! Mind ide, hozzám!

- Ide hozzám! - kiáltott az állítólagos pénzbeszedő is harsány hangon -, előre emberek!

Mintha titkos lépcsőjárat ajtaja pattant volna föl, két ember ugrott be a báró szobájába.

A titkos rendőrség két embere volt.

- Hát kik vagytok ti?! - ordított a báró szembe fordulva velük -, és mik vagytok és mit akartok?!

- Báró úr, én V... vagyok - felelt az állítólagos pénzbeszedő -, és ön a foglyom; ne csapjon hát lármát, ne csináljon botrányt, hanem jöjjön szépen, engedelmesen velünk!

A név, amelyet ez az ember kimondott, annyira ismert név volt, hogy önkéntelenül megremegtem.

- Magukkal?! - folytatta a báró még mindig ellenkezve -, magukkal és ugyan hová?

- Nos, oda, ahova az ilyen magafajta embereket szoktuk vinni; a gyűjtőfogházba, ha tudni akarja.

- Nem! - kiáltott elkeseredetten a fogoly -, oda soha!

S iszonyú megerőltetéssel kiszakította magát a karját fogó két ember kezéből, odarohant az ágyhoz és fölkapta az ott heverő török tört.

Ugyanebben a pillanatban az állítólagos pénzbeszedő két pisztolyt rántott elő zsebéből s a báróra irányította.

Csalódott azonban a báró szándékában, mert ez maga ellen fordította a tört.

A két titkosrendőr le akarta fogni a bárót és lefegyverezni, de V... rájuk szólt:

- Fölösleges - mondta -, egészen fölösleges. Jól ismerem én a pénzhamisító urak természetét, ezek az urak mind olyan fickók, akik nagyon szeretik az életet és fölöttébb gondosan vigyáznak saját becses személyük épségére. Rajta csak, barátom, rajta - mondotta keresztbe fonva karját és teljes szabadságot engedve a nyomorultnak, hogy megkéselje magát -, sohase törődjék velünk, csak rajta, rajta hát!

A báró, úgy látszott, meghazudtolja gúnyolóját, aki a biztató szavakat intézte hozzá, mert gyors mozdulattal döfködött mellébe és nagyot kiáltva elhanyatlott.

Ingén vérfoltok vöröslöttek.

- Lássá - szóltam rá a rendőrség emberére, miközben odaugrottam a báróhoz -, a szerencsétlen most megölte magát.

V... kacagott egyet.

- Megölte magát? Oh, nem olyan bolond az! Tárja csak szét az ingét, doktor úr.

- Doktor? - ismételtam a szavát, csodálkozva.

- Igenis! - mondta V... - ismerem önt, tudom, hogy ön Fabien orvos úr. Tessék csak megnyitni azt az inget - folytatta -, és ha csak egyetlen olyan sebet talál, amely negyed vagy ötöd hüvelyknyinél mélyebb, hát üsse le a nyaktiló az én fejemet az övé helyett.

Kétségbe vontam még ennek a gyanúnak az alaposságát, mert a sebesült igazán elájult - mozdulatlanul terült el a padlón.

Szétnyitottam ingét és megvizsgáltam sebeit.

Hat szúrás volt a mellén, de mint V... előre megmondta, mind valósággal csak tűszúrásnak vált be.

Kiábrándultan fordultam el tőle.

- Nos - kérdezte V... -, rossz fiziológus vagyok-e, doktor úr? Rajta, rajta hát - folytatta embereihez fordulva -, rakjátok föl a békókat a derék fickóra, mert különben az egész úton fickándozni fog.

- Ne, csak azt ne, uraim - kiáltott most hirtelen a báró, akit ez a fenyegetés, úgy látszik, azonnal fölébresztett ájulásából -, csak azt ne és ha kocsiba szállhatok, egyetlen szót sem fogok szólni, nem kísérem meg a szökést, ígérem, becsületszavamra!

- Halljátok, gyermekeim, a becsületszavát adta; ez megnyugtató; nos, mit szóltok ennek az úrnak a becsületszavához?

A két titkosrendőr nevetni kezdett s a báróhoz léptek békóikkal.

Oly kellemetlen érzés fogott el, hogy le sem írhatom. Már indulni is akartam.

- Ne, ne menjen el! - kérte a báró belekapaszkodva a karomba -, ne menjen még el; ha elhagy; a legcsekélyebb szájalom sem él a lelkében; ezek az utcán mint gonosztevővel fognak bánni velem.

- De hát hogyan segíthetnék én önön? - kérdeztem. - Ezekre az urakra semmi befolyást nem gyakorolhatnak.

- Dehogyan nem, dehogyan nem, doktor, gondolja meg - szólt halkán -, becsületes embernek mindig van befolyása az ilyenekre. Mondja csak meg nekik, hogy el akar kísérni a rendőrségre engem, s meglátja, mindjárt kocsiba ültetnek és nem bilincselnek meg.

Szívem összeszorult valami mélységes részvét érzésétől, amely elnyomta undorodásomat.

- V... úr - szóltam a rendőrség emberéhez -, a szerencsétlen arra kért, hogy szót emeljek a bekísérése ügyében, mivel az egész városrészben ismerik és mert a felsőbb körökhöz tartozik. Nos, esedezem, engedje el neki a fölösleges megaláztatást.

- Fabien úr - válaszolt V... megkülönböztetett udvariassággal -, oly személyiségnek, amilyen ön, semmit meg nem tagadhatok. Hallottam, hogyan kérte önt ez az ember, hogy ön a rendőrséggel kísérje őt. Nos, ha ön hajlandó teljesíteni ezt a kérelmet, az ön kedvéért kocsit hozatok és nem lesz semmi baj.

- Doktor, nagyon kérem - szólt a báró.

- Nos, meglesz - feleltem -, hadd teljesítsem mindvégig hivatásomat. V... úr, legyen oly szíves, küldjön bérkocsiért.

- És rendelje, kérem, a Helder-utczára nyíló kapu elé - kiáltott a báró.

- Selyemzsinór! - szólt egyik emberéhez V... oly hangon, amelyben utánozhatatlan gúny játszott -, teljesítse a báró úr parancsát.

A Selyemzsinór néven szólított egyén elment, hogy az imént kapott megbízásnak eleget tegyen.

- Közben pedig - mondta V... -, én kissé átkutatom majd a báró úr íróasztalát.

Gabriel megmozdult, mintha az íróasztalhoz akarna ugrani.

- Oh, sohase fáradjon, báró úr - szólt rá V... és a karját eléje tartotta -, ha ott is találunk még néhány darabot, az amúgy sem változtat a dolgon, az ön műhelyének remekeiből már száznál is több van a kezünkben.

A fogoly beleroskadt egy székbe; az pedig, aki elfogta, hozzálátott a kutatáshoz.

- Ah, ah! - mondta -, ismerem már az effajta íróasztalkákat, csinos kis Barthélemy-fajta ez is. Lássuk hát a fiókokat, együtt lesz itt minden titok.

Fölforgatta az összes fiókok tartalmát, de egyebet sem talált - az egyetlen, a ma már említett tárcán kívül -, csak leveleket.

- Most hát - mondta - folytassuk a titkos fiókokon.

Gabriel, hol elsápadva, hol elpirulva, követte tekintetével minden mozdulatát.

Ámulva csodáltam ennek a kutató embernek az ügyességét.

Az íróasztalnak négy különböző szerkezetű titkos fiókja volt.

És V... nemcsak hogy azonnal meglátta valamennyit, de egyetlen pillanat alatt, minden tapogatás nélkül, pusztá tekintetre már szerkezetük nyitját is fölfedezte.

- Itt a tartalék! - mondta, legalábbis száz darab ötszázas meg ezres bankjegyből álló csomagot emelve ki. - Teringettél! Ön szorgalmasan dolgozott, báró úr! Négy ily fickó, amilyen ön, a bankot teljesen tönkretelthette volna egy év alatt.

A fogoly csak mély sóhajtással válaszolt és tenyerébe rejtette arcát.

Ebben a pillanatban visszatért Selyemzsinór, a titkosrendőr.

- Uraim - szólt -, a kocsí a kapu előtt áll.

- Induljunk hát - mondta V...

- De nézze, kérem - szóltam közbe -, hálóköntösben van az úr, így csak nem viheti el.

- Igaz, igaz - szólt Gabriel -, föl kell öltöznöm.

- Öltözködjék tehát, de gyorsan. Remélem, elismeri, hogy eléggé udvariasak vagyunk. Ez az előzékenység persze nem az ön személyének szól, ezzel csak az orvos úrnak tartozunk.

Felém fordult s meghajlással tisztelgett.

Gabriel azonban ahelyett, hogy élt volna az engedéllyel, mozdulatlanul ült tovább helyén.

- Nosza, mozogjunk hát már kissé! Föl! Mégpedig gyorsan! Kilenc órákor másik urat kell gondunkba venni, az egyik ne hátráltassa a másikat!

Gabriel kinyitotta a szekrényt, amelyben ruhái függtek; de öt-hat rend öltönyt is végigtapogatott, míg végre az egyiket kiszemelte.

- Engedelmeivel, báró úr - mondta V... -, a komornyikja teendőit ez alkalommal mi végezzük el.

És intett embereinek; ezek egy fiókos szekrényből mellényt és gallért vettek elő; a nagy szekrényből pedig ő maga egy kabátot akasztott le.

Most aztán a legkülönösebb öltözködés következett, amit csak láttam életemben.

A fogoly meg-megroggyanó lábon is ide-oda inogva tűrte, hogy öltöztessék és hol egyik, hol másik öltöztetőjére meresztette szemét.

A gallért ráillesztették a nyakára, ráadták mellényét s kabátját, mint valami bábra, fejére tették kalapját s végül aranyfogantyús botot nyomtak a kezébe.

Minden bizonnyal eldőlt volna, ha nem támogatják.

A két rendőrlegény azonban aztán kétfelől hirtelen vállon ragadta, és ez volt az egyedül alkalmas bánásmód arra, hogy magához térjen.

- Nem, ne! - kiabált belekapaszkodva karomba -, csak így, hiszen megígérte, doktor.

- Igen - mondtam -, de hát, jöjjön is már.

- Báró úr - szólt V... -, jó előre figyelmeztetem, hogy mihamarabb szökni próbál, golyót kap a fejébe.

Éreztem, e fenyegetésre hogyan borzong egész teste meg.

- Nem ígértem-e meg becsületszavamra, hogy szökést nem fogok megkísérelni? - felelt, ily tiszteletreméltó érzülettel igyekezve palástolni gyávaságát.

- Ah, igaz - válaszolt V... miközben a pisztolya kakasát fölnyekkentette -, arról egészen megfeledkeztem.

- Gyerünk!

Lementünk a lépcsőn; a szerencsétlen ránehezedett a karomra, a főrendőr meg két társa pedig nyomon követtek.

Amint leértünk az udvarra, az egyik rendőr kiszaladt a bérkocsihoz és ajtót nyitott rajta.

Gabriel mielőtt beszállt volna, egy-egy tétova pillantást vetett jobbra is meg balra is, mintha azt nézte volna, nem kínálkozik-e mégis valami lehetősége, hogy megugorják.

De ugyanebben a pillanatban valami érintést érzett a két válla között, hátrapillantott s megtudta, hogy pisztolycső szegeződik hátára.

Hirtelen szökéssel benn termett a kocsiban.

V... kézmozdulattal intett, beszálltam s a hátsó ülésen helyet foglaltam. Sok teketóriázásra nem juthatott most idő. Leültem oda arra a helyre, melyet kijelölt.

Embereinek most tolvajnyelven mondott még valamit, amit én nem értettem meg; maga is beszállt és az egyik első ülésre ült.

A kocsis, mielőtt az ajtót becsapta volna, megkérdezte:

- Ugyebár, a főkapitányságra, uram?

- Oda - felelt V... -, de honnan tudja barátom, hogy hová megyünk?

- Oh, jól ismerem én már uraságodat - válaszolt a kocsis -, most már harmadszor viszem és most is, mint mindig, társaságban.

- Nos - mondta V... -, hát csak őrizzük meg az inkognitót.

Az ajtó becsapódott s a kocsis a körút felé robogott, aztán a Richelieu utcába, majd át a Pont-Neuf-ön, végig az Orfèvres rakodóparton, majd balra fordult, jókora íven haladt, begördült valami kis utcába és ott egy kapu előtt megállt.

A fogoly, úgy látszott, csak most ocsúdik kábultságából, az egész úton egyetlen szót sem szólt.

- Hogyan?! - kiáltott -, már, - már, - már?

- Úgy van, báró úr - válaszolt V... -, egyelőre itt fog ön lakni, ha nem is oly előkelően, mint a Taitbout-utcában; de hát, édes istenem, az ön szakmájában nagy magasságok és nagy mélységek vannak, az embernek filozófusnak kell lennie.

Ezt mondván, kinyitotta a kocsi ajtaját s kiszállt.

- Mielőtt elhagynám - szóltam a fogolyhoz -, nem kíván esetleg valami megbízást közölni velem?

- Kérem, nagyon kérem, arról, ami velem ma történt, semmit se szóljon neki.

- Kinek?

- Marinak.

- Ah, igaz! - feleltem. - Szegényről egészen megfeledkeztem. Legyen nyugodt, mindent elkövetek, hogy a valóságot elpalástoljam előle.

- Köszönöm, köszönöm, doktor! Ah, jól tudtam, hogy ön az én egyetlen barátom.

- Nos, soká nem várakozhatom - szólalt meg a brigád vezetője.

Gabriel nagyot sóhajtott, szomorúan ingatta fejét és kiszállt a kocsiból.

V... karonfogta, mintha segítségére akarna lenni, úgy mentek a végzetes kapu felé, amely magától megnyílt, mintha ráismert volna nagy szállítójára ennek az emberfogyasztó háznak.

A fogoly rám vetette utolsó, vigasztalan tekintetét és a kapu tompa döngéssel bezárult mögötte.

Mari még aznap visszautazott Párizsból Trouville-ba.

Gabrielnek tett ígéretem szerint semmit sem mondtam el neki, de ő mindent gyanított.

XV. A siralomházban

Hat hónap is eltelt már az imént leírt esemény óta, amelyet bármennyire igyekeztem is elfelejteni, sehogy sem tudtam kivenni az emlékezetemből, midőn egy este, épp amint hat óra tájban asztalhoz ültem, a következő levél érkezett:

„Uram!

A szerencsétlen Lambert Gabriel, mielőtt fejvesztésre ítéltén Isten trónja előtt kell megjelennie, és miután állandóan élénken emlékezik az Ön jóságára, azt a kívánságát nyilvánította, hogy még egyszer, utoljára szeretne az Ön szívességéhez folyamodni; reméli, Önnek a rendőrfőnök mindenestre meg fogja engedni, hogy őt meglátogassa, illetve az ő utolsó napján börtönébe leszállhasson.

Nincs már veszteni való idő, a kivégzés holnap reggel hét órakor lesz.

Kiváló tisztelettel

...abbé
fogházi lelkész.”

Két-három vendégem volt, megmutattam nekik a levelet, megmagyaráztam, miről van szó s fölkerítem egyiküket a házigazda szerepének vállalására, hogy távollétemben a többi vendég szórakoztatásáról gondoskodják.

Aztán kocsiba ültem és elhajtattam.

Mint előre gondoltam, a belépési engedélyt minden nehézség nélkül sikerült megkapnom és hét óra tájban megérkeztem Bicêtre-be.

Ez alkalommal léptem át először küszöbét a bicêtre-i fogháznak, mely azóta, hogy a Grève-téren már nem voltak kivégzések, a halálraítéltek siralomházául is szolgált.

Midőn a nehéz kapuszárnyak nyitását s bezárulását hallottam, bizony nem esett az anélkül, hogy szívem görcsösen össze ne szoruljon és hogy szinte valami személyes vonatkozású félelmet ne érezzek, amilyen néha oly érthetetlenül vesz erőt még a legbecsületesebb emberen is.

Itt, hol minden szó csak panasz, minden nesz egy-egy sóhaj, valósággal egészen más levegőt szívunk, mint amelyet emberek számára rendelt a Gondviselés, s bizony, mikor a fogház igazgatójának megmutattam igazoló iratomat, az engedélyt, hogy az ő kosztosát meglátogathatam, éppoly sápadt lehettem és ugyanúgy remegtem, mint azok a vendégei, akiket rendszerint fogadni szokott.

De alighogy nevemet elolvasta, fölállt, hogy ismételten üdvözljön.

Aztán beszólított egy porkolábot.

- Ferenc - mondta annak -, vezesd ezt az urat a Lambert Gabriel tömlöcébe. A fogolylátogatás szabályai ezt az urat nem kötelezik és ha az elítélttel magára akar maradni, meg kell azt engedned neki.

- Milyen állapotban fogom találni azt a szerencsétlent?

- Olyan az, kérem, mint a borjú, melyet vágóhídra visznek, legalább azt mondták nekem; majd meglátja, uram: annyira odavan az az ember, hogy kényszerzubbonyt sem kellett adni rá.

Sóhajtottam. V... nem tévedt az embere megítélésében. A halál színe előtt bizony még kevésbé jött meg a bátorsága annak!

Fejbólintással fejeztem ki köszönetemet az igazgatónak, aki nyomban visszaült a kártyajátékához, amelyet érkezésemkor megszakított. Követtem a porkolábot.

Kis udvaron haladtunk át, majd valami sötét folyosón végig és aztán néhány lépcsőfokon lefelé.

Egy másik folyosóra jutottunk, ahol örök álltak, akik percről percre be-benéztek a tömlőcajtók rácsos ablakain.

Ezekben a tömlőcfülkékben ültek a halálraítéltek, akiket utolsó óráikban azért őriznek ily szigorúan, mert félő, hogy az ily szerencsétlen a vesztőhely elől öngyilkossággal menekül.

A porkoláb kinyitotta az egyik ajtót.

Oly iszonyat szállt meg, hogy mozdulatlanul álltam ott.

- Lépjen be, uram - mondta a porkoláb -, ott az elítélt. Ejnye, ejnye fiatalember - szólt most Gabrielhez -, bátorodjék hát már föl kissé, lássa, eljött magához az az úr, akit annyira várt.

- Ki? A doktor? - hallatszott valami tompa hang.

- Úgy van, uram - válaszoltam belépve -, meghívására, mint látja, eljöttem.

Még csak most bírtam ennek a tömlőcnek siralmas komor sivárságát szemügyre venni.

A háttérben rozoga ágy állt s efölött vastag dorongokkal elrácsolt szellőztető lyuk volt látható.

A falakon, melyeket az idő és a füst megbarnított, mindenféle nevek bekarcolt betűi sápadoztak; e rettenetes szállás egymást oly magányosan követő vendégei bizonyára bilincsök vasával vésték e falakra nevüket.

Egyike ezeknek a szerencsétleneknek, aki szeszélyesebb lehetett a többinél, nyaktilót rajzolt oda.

Kis asztal mellett, amelyet füstölő lámpa világított meg, két ember ült.

Az egyik negyvennyolc-ötven éves lehetett, de haja oly fehér volt, mint valami hetvenéves aggastyáné.

A másik az elítélt volt.

Belépésemkor ez fölkel, a másik azonban mozdulatlanul ült tovább helyén, mintha már mit sem látna, mit sem hallana.

- Ah, doktor! - kiáltott az elítélt, görcsösen kapaszkodva meg az asztalba, hogy el ne dőljön - ah, doktor, mégis ráadta hát fejét, hogy meglátogasson engem? Ismerem bár nemes szívét, de őszintén megvallva mégis kételkedtem az eljövételében. Apám! Édes apám! - folytatta hirtelen a másik ember felé fordulva és az aggastyán vállát megveregetve az elítélt - Fabien orvos úr van itt, akiről én magával már oly sokat beszéltem.

- Bocsánat, doktor - folytatta aztán megint felém fordulva és Lambert Tamásra mutatva -, de elítéltetésem oly iszonyúan sújtotta, hogy attól kellett félnem: elveszti az esztét.

- Ön beszélni kívánt velem - válaszoltam -, s én siettem kívánságát teljesíteni. Az én hivatásom az ilyen kérelmek iránt való készségét nem a jószívűség bizonyosságának tekinti, hanem kötelességének ismeri.

- Nos, doktor - mondta az elítélt -, ön tudja, hogy a holnapról van szó.

Kimerülten megint leült padjára, verejtékes homlokát megtörülte kendőjével, mely már egészen nedvesnek rémlett, néhány csepp vizet ivott egy palackból, melyet annyira reszkető kézzel tartott szájához, hogy hallottam, mint verődik az üveg a fogaihoz.

E néhány pillanatnyi hallgatás ideje alatt jól szemügyre vettem.

Azt hiszem, soha még a legkínosabb betegség sem idézhetett elő ennél borzalmasabb változást valakin.

Amennyire félszeg és nevetséges volt ficsúrnak öltözötten Gabriel, most rabruhájában éppannyira részvétkeltő jelenségnek bizonyult.

Teste, mely magas természetéhez mérten mindig is ösztövének látszott, most ijesztő megsoványodásról tanúskodott.

Beesett szemének vörös pereme mintha vérben úszott volna.

Megnyúlt arca zöldes-sárga volt és homlokának verejtékében sűrű pamacsokká csapzott a haja.

- Apám - szólt újra, megrázva az aggastyánt, aki még mindig mozdulatlanul és némán ült helyén -, édes apám, a doktor van itt.

- Úgy?! - mordult meg az öreg ember.

- Mondom, a doktor van itt - ismételte meg hangosabban -, és én beszélni szeretnék vele.

- Jó, jó - szólt motyogva az öreg -, hát csak beszélj vele.

- De én négyszemközt akarok beszélni vele. Nem érti, négyszemközt akarok vele beszélni? Oh, Istenem! - fakadt ki -, hiszen nincs vesztegetni való időnk! Keljen föl, apám, keljen föl és hagyjon magunkra!

Hóna alá nyúlt apjának és igyekezett az öreget fölállásra bírni.

- Mi az?... Mi baj? - kérdezte az aggastyán dadogva -, jönnek már? Jönnek már éretted? De hiszen nincs még itt az ideje, még csak holnap lesz, holnap hat órákor...

Az elítélt visszaroskadt a padjára s nagyot sóhajtott.

- Nézze doktor - szólt aztán -, legyen oly szíves, térítse hát észre, mondja meg neki, hogy magamra akarok maradni önnel; én már nem bírok vele, az én erőm már odavan.

Zokogni kezdett s karját messze maga elé nyújtóztatva az asztalon, arcra borult.

Intettem a porkolábnak, jöjjön segítsen és ketten aztán oda léptünk az öreg emberhez.

- Bátyám uram - szólítottam meg azt -, én fiának régi ismerőse vagyok; a fia most valami titkot akar közölni velem, volna-e oly szíves, hogy magunkra hagyjon?

S mindjárt karon is fogtuk jobbról-balról, hogy talpra állítsuk és a folyosóra vezessük.

- Nem tartják meg, amit megígérték nekem - mondotta remegő hangon -, azt ígérték volt nekem, hogy mellette maradhatok az utolsó pillanatig. Erre én engedélyt kaptam. Miért akarnak maguk engem innen most elhurcolni! Oh, fiam! Én gyermekem! Én Gabrielem!

A megtört öreg ember már fájdalomának túlsága révén is némiképpen erőre kapva, rávetette magát a fiára, aki még mindig az asztalra borultan ült előtte.

- Hát nem akar kimenni - kesergett az elítélt -, beláthatná pedig, hogy nekem minden pillanatom legalábbis oly drága már, mint másnak életében akár egy esztendő.

- De bátyám, hiszen senki sem akarja végképp eltávolítani a fiától - mondtam -, értsen meg hát; a fia csak egy-két pillanatig akar egyedül beszélni velem.

- Igaz ez, Gabriel? - kérdezte az aggastyán.

- Oh, édes Istenem! Persze, hogy igaz, hiszen már idestova egy órája mondogatom ezt magának, apám!

- No jól van hát, megyek, de csak itt, valahol egészen a közelben hadd maradhassak, a fiam tömlöcének egészen közelében.

- Ihol a folyosón maradhat - mondta a porkoláb.

- És aztán visszajöhetnek-e ide?

- Mihelyest a fia hívni fogja.

- De, ugye nem ámítanak, doktor úr? Borzasztó bűn volna szülőt így ámítani!

- Szavamat adom, hogy igen kis idő múlva visszatérhet ide a fiához.

- Magukra hagyom hát magukat - mondta az aggastyán, mindkét kezét a szemére szorította, s zokogva támolgott kifelé.

Vele ment a porkoláb is és az ajtót behúzta maga mögött.

Leültem arra a helyre, amelyet az öreg elhagyott.

- Nos, Lambert úr - szoltam -, magunk vagyunk, mit tehetnék az érdekében? Beszéljen.

Fölemelte a fejét, alátámasztotta mind a két kezével, körbejáratta zavaros szemét, aztán rám szegezte tekintetét, amely egyre borzalmasabbá meredt.

- Ön megmenthet engem! - suttogta.

- Én? - kiáltottam megborzongva -, s vajon hogyan?

Megfogta a kezemet.

- Csak csendesen! - mondta. - És kérem, hallgasson meg!

- Hallgatom!

- Emlékszik még arra, hogy egy nap, midőn ott a Taitbout utcában ugyanoly magányosan beszélgettünk, ahogy most itt, én egy bankjegyen megmutattam önnek azt a rendelkezést, hogy

A törvény a hamisítót halállal bünteti.

- Emlékszem.

- Emlékszik arra is, hogy én akkor ezt a rendelkezést túl szigorúnak panaszoltam föl, ön pedig azt mondta nekem, hogy a király a kamaráktól e törvény enyhítésére vonatkozó javaslatot vár.

- Úgy van, arra is emlékszem.

- Nos, engem halálra ítélték; kérvényemet, amelyben az ítélet enyhítéséért folyamodtam, a törvényszék tegnap elutasította, s most már csak abban a kegyelmi törvényben reménykedhetem, amelyet ugyancsak tegnap írtam őfelségéhez.

- Értem.
- Ön nemde, még mindig orvosa a királynak?
- Az vagyok és mostanában éppen rendszeres szolgálatot teljesítek az udvarnál.
- Oh, hiszen akkor, kedves doktor, ha ön orvosa a királynak, ugyebár, akármelyik pillanatban beszélhet öfelségével; kérve kérem, siessen hozzá, mondja meg neki, hogy ismer engem, kérve kérem, szánja rá magát és könyörögjön az Istenért kegyelmet számomra, esedezem.
- De hát ez a kegyelem - válaszoltam -, föltéve, hogy sikerül kieszközölnöm, a büntetésnek még mindig csak bizonyos átváltoztatását jelentené.
- Tudom.
- És ez az átváltoztatás, ne áltassa ám magát, életfogytáig tartó gályarabságra fog szólni.
- Oh, hiszen mit akar?! - mondta nagyot sóhajtva a halálraítélt -, az mégiscsak jobb a halálnál. Éreztem, hogy hideg verejték gyöngyözik homlokomon.
- Oh, jól tudom - szólt Gabriel, rám pillantva -, jól tudom, mit gondol ön rólam; megvet engem, megállapítja, hogy gyáva vagyok, azt vallja, hogy százszor jobb meghalni, mintsem szüntelen gyalázatban vasgolyós láncon hurcolódni, különösen, ha az ember még csak huszonhat éves. De higgye meg, azóta, hogy halálos ítéletemet kihirdették, egyetlen órát sem bírtam aludni még; nézze a hajamat, csaknem egészen megőszültem. Oh, igen, én félek a haláltól! Csak a haláltól mentsen meg, doktor, ez minden, amiért esedezem; egyéb büntetéssel ám büntessenek akármivel!
- Megkísérelem - válaszoltam.
- Oh, doktor, doktor!... - rebegette a szerencsétlen, elkapva kezemet és rászorította ajkát, mielőtt még ebben megakadályozhattam volna -, tudtam, doktor, hogy az én egyetlen első és utolsó reménységem csak ön lehet.
- Szót se, uram - mondtam, röstellve alázataskodó áradozásait.
- Most pedig - folytatta -, pillanatig se késsék már, menjen, menjen; s ha valami akadály van annak, hogy azonnal bejusson a királyhoz, gondolja meg, hogy az én életem csak az ön szavaitól függ; gondolja meg, hogy már esti kilenc óra van és hogy a kivégzés ideje reggel hat óra. Mindössze kilencórányi élet, oh, könyörülő Isten! Ha ön meg nem ment, már csak kilenc óra az életem.
- Tizenegy órakor a Tuileriákban leszek.
- És miért még csak tizenegy órakor? Miért nem ebben az órában még? Hiszen így teljes két óra vész kárba, ha jól számítok.
- Mert a király rendszerint csak tizenegy órakor vonul vissza dolgozószobájába; addig fogadó termében tartózkodik.
- Oh, igen, ott száz meg száz ember sűrög-forog; mind olyan, aki nevet és nyugodtan gondolhat a maga holnapjára; azoknak eszükbe sem jut, hogy van egy ember, aki éppúgy ember, mint ők, de halálos verejtéket izzad a börtönben, egy ilyen lámpásnak a pislákolása mellett, ilyen falak között, amelyek tele vannak oly emberek nevével, akik éppúgy éltek itt, ahogy most ő él és akiknek másnap meg kellett halniuk. Ott az a mosolygó társaság minderről mit sem tud; mondja meg nekik, hogy ilyesmi is van és kérje meg őket, hogy könyörüljenek meg rajtam.
- Megteszek majd mindent, amit csak tehetek, uram, legyen nyugodt.

- Ha a király vonakodnék, forduljon a királynéhoz; hiszen az jámbor lelkű asszony, kell, hogy a halálos büntetések ellen legyen. Forduljon az orleans-i herceghez; jószívűségét mindenfelé emlegetik. Hallottam valakitől, hogy kijelentette volna egyszer: ha trónra jut, uralkodása alatt egyetlen kivégzés se lesz. Vajon nem volna-e legjobb a király helyett mindjárt ő hozzá fordulni?

- Legyen nyugodt, azt fogom tenni, amit tenni kell.

- És van-e hát legalább valamelyes reménye?

- A király nagyon irgalmas szívű, számítok irgalmasságára.

- Isten segítse önt fáradozásaiban! - mondotta, összekulcsolva kezét. - Oh, Istenem, Istenem! Lágyítsd meg szívét annak, aki egyetlen szavával megölhet engem vagy megkegyelmezhet engem!

- Isten önnel, uram.

- Isten önnel? Hogyan, doktor? Hát nem térne már vissza hozzám?

- Visszatérek, ha dolgom sikerül.

- Oh! Én mindenképpen viszont akarnám látni. Szent Isten, hiszen hova lennék, ha nem láthatnám viszont. Várni fogom még a nyaktiló lábánál is. Térjen vissza, oh, térjen vissza, esedezem!

- Visszatérek.

- Nos, jó! - mondta a halálraítélt, akit mintha teljesen elhagyott volna ereje abban a pillanatban, midőn megkapta ígéretemet -, jó, én várom önt.

Megint kimerülten rogyott magába padján.

Mentem az ajtó felé.

- Igaz is - kiáltott utánam -, küldje be, kérem, az apámat; nem akarok egyedül maradni; az egyedülvalóság már a halál kezdete.

- Meglesz, amit kíván.

- Várjon csak, kérem; mit gondol, mikor fog visszatérni?

- Azt nem tudhatom... de azt hiszem, úgy éjfél után egy óra tájban.

- Most - hallja? - fél tízet üt az óra; hihetetlen, mennyire gyorsan illannak az órák. Különösen most, két napja. Tehát, ugyebár, három órai időn belül?

- Úgy van.

- Menjen, menjen hát! Oh, úgy szeretném, ha egyszerre itt is láthatnám magam mellett, meg azt is, hogy elsiet. Viszontlátásra, doktor, viszontlátásra! Küldje be, kérem, az apámat, küldje be!

A felszólítás fölösleges volt.

A szegény öreg ember alighogy megpillantott az ajtóban, mindjárt föl is kelt már.

A porkoláb, aki megvárt, hogy kivezessen, beengedte és az ajtót rájuk zárta.

Elszorult szívvel távoztam.

Még sohasem láttam ennyire visszataszító küzdelmet, noha mi orvosok bizalmas lábon állunk a halállal és bár meglehetősen kevés olyan alakja lehet, amelyben még nem mutatkozott meg nekem, még sem volt alkalmam látni még, hogy az élet ennyire gyáván küzdött volna vele.

Mielőtt elhagytam volna a fogházat, jeleztem az igazgatónak, hogy az éj folyamán valószínűleg visszatérek még.

Kabrioletem a kapu előtt várt, hazahajtottam és barátaimat pompás hangulatban találtam, éppen a teaőzés foglalkoztatta érdeklődésüket; nekem pedig eszembe jutott annak a szerencsétlennek a mondása:

- Vannak emberek, akik épp most nevetnek, mulatnak, nem gondolva arra, hogy valamely embertársuk ugyanakkor halálos verejtéket izzad.

Annyira sápadt voltam, hogy megijedtek, amint megpillantottak.

Valamennyien egyszerre kérdezték, mi történt velem?

Elbeszéltem nekik mindazt, aminek tanúja voltam és mire befejeztem elbeszélésemet, ők is csaknem annyira sápadtak voltak, akárcsak jó magam.

Aztán befordultam hálósobámba és átöltöztem.

Midőn indulásra készen megint körükbe léptem, már meg is teáztak.

Összeálltak és úgy beszélgettek.

Nagy vita kerekedett, vita a halálbüntetés felől.

XVI. Éjjel a királynál

Fél tizenegy óra volt.

Vendégeimtől abban a föltevésben kezdtem búcsúzni, hogy visszatérésemkor már aligha találom itt őket, de fölkérték, engedjem meg, hogy bevárhassanak és még itt értesülhessenek a királynál való látogatásom eredménye felől.

Megérkeztem a Tuileriákba.

A királyné, a hercegnők és az udvarhölgyek nagy kerek asztal körül ültek és mint rendszerint, hímzéseken dolgoztak, amelyek jótékony célra készültek.

Megtudtam, hogy a király már visszavonult dolgozószobájába.

Hússzor voltam már a királynál ebben az ő szentélyében; nem kellett odavezettetnem magamat, jól ismertem már az utat.

Az előteremben a király egyik titkára dolgozott L... úr.

Jó barátom volt és azonfelül olyan ember, akinek szíve jóságára mindenkor számítani lehetett.

Megmondtam neki, mi hozott ide s megkértem, jelentené őfelségének, hogy itt vagyok s azért a kegyért esedezem, méltóztatnék fogadni engem.

L... benyitott a királyhoz s pillanat múlva hallottam a király szavát, amelyikkel titkárának válaszolt:

- Fabien van itt, Fabien doktor? Nos, jöjjön be hát.

Éltem az engedelmével, be sem várva, hogy bejelentőm kijöjjön.

A király észrevette sietségemet.

- Ah, ah, doktor - mondta -, úgy látszik, hallgatózni szokott ajtómon, jöjjön csak, jöjjön.

Rendkívül izgatott voltam.

Elvégre ehhez hasonló ügyben még sohasem járultam a király elé; egyetlen szava egy ember életét vagy halálát fogja jelenteni.

A királyi felség hatalom, teljes fényében mutatkozott meg most nekem, ez a hatalom ebben a pillanatban Isten hatalmának része volt.

A király arcán azonban oly derűs kedv tükröződött, hogy visszanyertem bátorságomat.

- Sire - szoltam -, nagyon kérem, bocsássa meg, hogy így hivatlanul bátorkodom színe elé járulni, de bizonyos istenes cselekedetről van szó, legyen szabad tehát remélnem, hogy felségem ily ok kedvéért meg fog bocsátani nekem.

- Ebben az esetben hát kétszeresen is örvendek a látogatásának, doktor! Beszéljen csak, gyorsan! A király munkája a ráfordítható, kiszabott idő rövidsége miatt oly tökéletlen, hogy egyetlen alkalmat sem szabad elszalasztani, amikor kissé még tán javíthat rajta. Mit kíván tehát?

- Gyakran volt már szerencsém Felségeddel egy fölöttébb fontos kérdést, a halálbüntetés kérdését megtárgyalni és jól ismerem Felségednek erre vonatkozó gondolatait; teljes bizalommal térek tehát most vissza erre a kérdésre.

- Ah, ah! Sejttem már, mi vezette ide.

- A törvényszék legutóbb egy szerencsétlent, aki bankjegyek hamisításának bűnére vetemedett, halálra ítélte. Kegyelemért benyújtott kérvényét a semmitőszék elutasította és holnap végrehajtják rajta a halálos ítéletet.

- Tudom már - mondta a király -, és közöltem tanácsommal, hogy magam akarom elbírálni az egész ügyet.

- Hogyan, felséged személyesen?

- Kedves Fabien - folytatta a király -, hiszen tudja, hogy Franciaországban egyetlen fej sem hullhat alá, mielőtt magam is meg ne győződtem volna, hogy a halálraítéltek csakugyan bűnös-e. Minden olyan éjszaka, mely kivégzést előz meg, mélyszégyen vizsgálódások és ünnepélyes megfontolások óráit jelenti nekem. Az ügyiratok egész halmazát végigolvasom az első sortól az utolsóig, és a vád tárgyát minden vonatkozásban megvizsgálom. Mérlegelem a tanúvallomásokot, hogy a mentő tartalmúak miképpen ellensúlyozzák a terhelő tartalmúakat s teszem ezt minden idegen hatástól mentesen és csak az éjszakával és a magányossággal szövetkezve ülök bírói széket a bírák ítéletén. Ha meggyőződésem egyezik az övékkel, mit kívánhat ön? A bűn és a törvény íme egymással szemközt állnak; engednünk kell, hadd érvényesüljön a törvény, ha kétségeim támadnak, rágondolok a jogra, melyet Isten adott nekem és ha nem is osztok kegyelmet, meghagyom legalább az életet. Ha elődeim is úgy cselekedtek volna, ahogy én cselekszem, doktor, abban a pillanatban, amikor Isten ítélőszéke elé kerültek, talán valamivel kevesebb lelki furdalásuk lett volna és valamivel fájdalmasabb részvét állta volna körül a sírjukat.

Csak hallgattam a királyt és megvallom, mélyszégyen tisztelettel néztem rá, az ország leghatalmasabb emberére, aki, mialatt tőle húszlépcsőnyire nevetgélve mulattak, komoly magányba vonult vissza és hosszadalmas, fárasztó perrendtartás felülvizsgálásába merült bele, hogy megbizonyosodjék az igazság felől.

A társadalom két végletén íme két ember virrasztott, amott a halálraítéltek, aki a királytól még kegyelmet remél, s emitt a király, aki a halálraítélteknek még megkegyelmezhet.

- És ezúttal, Sire - szólaltam meg, nyugtalan lélekkel -, mi a véleménye erről a szerencsétlenről?

- Ez bizony teljes mértékben bűnös; bűnét egyébként pillanatig sem tagadta, de a rávonatkozó törvény túlságosan szigorú.

- Szabad-e tehát remélnem, hogy Felséged a kegyelmet, amelyet kérni jöttem, megadni méltóztatik?

- Oly hitet kelthetnék önben, Fabien úr, hogy az ön kedvéért teszek valamit, de nem akarok hazudni; midőn belépett, már megvolt az elhatározásom.

- Felséged tehát megkegyelmez? - kérdeztem.

- Nevezhető-e az megkegyelmezésnek? - mondta a király.

Fogta az előtte fekvő kérvényt és a szélére ezt a két sort írta rá:

*A halálbüntetést életfogytiglan tartó
kényszermunka-büntetésre változtatom át.*

És odaírta a kézjegyet.

- Oh, sire - szoltam -, másnak ez még a halálos ítéletnél is borzalmasabb végzet volna; de ennek az embernek kegyelem, biztosíthatom Felségedet, ennek ez igazán kegyelem. Megengedi Sire, hogy közöljem vele?

- Menjen csak, Fabien úr, menjen csak hozzá - mondta a király.

Majd viisszaszólított még:

- Vitesse el ezeket az ügyiratokat a pecsétörhöz, hadd kapja meg azonnal, mert hiszen a büntetés megmásításáról van szó.

S miközben jobbjával búcsút intett nekem, másik kezével már újabb iratsomót vont maga elé.

Azonnal elhagytam a Tuileriákat azon a külön lépcsőn, mely a királyi tanács irodája mellől a főkapuhoz visz; a palota udvarán várt kabrioletem, felszöktem rá és tovahajtattam.

Éjfél kongott a toronyóra, midőn Bicetre-be érkeztem.

A fogház kormányzója még mindig pikétezett.

Észrevettem, hogy megjelenésem rendkívül zavarja.

- Én vagyok - mondtam -, akinek ön megengedte, hogy visszatérhessek és íme élek is szíves engedelmeivel.

- Csak tessék - válaszolt -, Ferenc, vezesd az urat.

Aztán a meglegedés mosolyával fordult vissza játszótársaihoz.

- Tizennégy a felső és hét a disznó, helyes?

- Teringette! - felelt a játszótárs elképedően - azt hiszem itt mindössze öt a tők.

Többet aztán már nem hallottam.

Hihetetlen, hogy ugyanegy hely és ugyanegy idő néha milyen különféle foglalkozást tud egyesíteni.

Lesiettem a lépcsőn, amily gyorsan csak bírtam.

- Én vagyok! - kiáltottam, amint a tömlöc ajtajához értünk - én vagyok!

Kiáltásomra kiáltás felelt.

Majd nyílt az ajtó.

Lambert Gabriel fölugrott padjáról.

Ott állt börtöne közepén, sápadtan, haja égnek berzenkedett, szeme kimeredt, ajka remegett, a szerencsétlen egyetlen szónyi kérdést sem mert kockáztatni.

- Nos! - suttogta végre.

- Voltam a királynál, megkegyelmezett az életének.

Gabriel újra kiáltást hallatott, karját hirtelen kinyújtotta, mintha valamibe bele akarna kapaszkodni és ájultan roskadt apja mellé, aki fölkelt, de meg sem mozdította kezét, hogy fiát fölemelje.

Lehajoltam, hogy segítségére legyek a szerencsétlennek.

- Szabad kérem egy pillanatra - mondta az öreg ember, visszatartva engem -, milyen föltétellel jár az a kegyelem?

- Hogyan? Hogy érti azt, hogy milyen föltétellel jár?

- Hát, kérem, az úr azt mondta, hogy a király megkegyelmezett a fiam életének. Hát milyen föltétellel kegyelmezett meg neki?

Kerestem valami megnyugtató kijelentést.

- Ne áltasson, uram - mondta az aggastyán -, mire szól a kegyelem?

- A halálbüntetést életfogytiglan tartó kényszermunkára változtatta.

- Úgy van hát - nyögte az apa -, gyanítottam, hogy azért akart egyedül beszélni az úrral ez a... ez a gyalázatos!

És ekkor egész magasságában kiegyenesedvén, biztos lépésekkel ment botjáért, amely a tömlőcfülke egyik sarkában állt.

- Mit csinál? - kérdeztem.

- Ennek már nincs szüksége rám - mondta -, én azért jöttem hozzá, hogy meghalni lássam, nem azért, hogy azt lássam, miképpen tud tovább élni, megbélyegezetten. A vérpad kiengesztelt volna vele, ámde a gyáva inkább a fegyházat választotta. A kivégzésre ítéltnek áldásomat hoztam, de a gályarabnak átkomat adom.

- De gazd'uram - vágtam szavába.

- Megyek, ne tartóztasson! - szólt rám az aggastyán, s oly méltóságosan félreparancsoló mozdulattal nyújtotta ki karját, hogy oldalt húzódtam s egyetlen szóval sem igyekeztem marasztalni.

Ment kifelé lassan, nehézkesen, s eltűnt a folyosón anélkül, hogy csak egyszer is visszanézett volna a fiára.

Igaz ugyan, hogy Gabriel is, midőn újra magához tért, éppoly kevésbé érdeklődött apja iránt: egyetlen szóval sem kérdezte, merre van.

A legmélységesebb irtózással hagytam el a szerencsétlent, soha még ember akkora undort nem keltett bennem.

Másodnapon aztán olvastam a büntetés enyhítésének hírét a „Moniteur”-ben.

Azóta mit sem hallottam felőle s azt sem tudom, melyik bagnóba szállították.

Fabien elbeszélése itt véget ér.

XVII. Az akasztott ember

Visszatérvén 1841. június hónapjának végén egyik itáliai utazásomról, mint ilyenkor rendszerint lenni szokott, elutazásom óta egybegyűlt nagy halom levelet találtam lakásomon.

Általánosságban és épülésére mindazoknak, akik nekem írni szoktak, meggyóonom, hogy ily esetekben a dolgomat igen gyorsan intézem el.

Azokat a leveleket, amelyeket már az írásról baráti kézből származóknak ismerek föl, félre teszem és aztán elolvasom; a többit irgalmatlanul tűzbe dobom.

Ezúttal azonban az egyik utóbbi fajta levélnek, melyen touloni bélyegző volt és amelynek írása emlékeket idézett föl bennem, megkegyelmeztem, mivel különös címzése megragadta figyelmemet.

Ez a címzés a következő volt:

„Dumas Sándor úrnak, színműgyártó Európában, látható a Párizs Szállodába, arra menet, ha ottan van.”

Föltéptem a levél pecsétjét s kerestem nevét a hízelgőnek, aki így írt nekem.

Az aláírás ez volt:

Rossignol.

Első pillanatra ez a név éppoly ismeretlen volt nekem, mint az írás.

De amint ezt a nevet a postabélyeggel egybevetettem, hirtelen világosság kezdett derengeni emlékezetemben s egyébként mindjárt az első sorok eloszlatták minden kétségemet.

Azoknak a gályaraboknak egyike írta ezt a levelet, akik szolgálatomban állottak, midőn a Lamalgue erőd egyik kis bástyaházában laktam.

Minthogy pedig ez a levél azzal a történettel, melyet imént leírtam, nem csak oly kapcsolatban van, hogy rá vonatkozik, hanem azt ki is egészíti, egyszerűen és teljes hűséggel lemásolva terjesztem az olvasók szeme elé s bocsánatot kérek a helyesírási hibákért, amelyekből már a levél címzése is adott ízelítőt s melyek az egész levelet annyira elégtelenítik.

„Tisztelt Dumas úr,

bocsássa meg azt a bátorságomat, hogy írni merek Önnek olyan ember létemre, akit balszerencsém a társadalomtól egy időre elszakított (ez idő szerint, ahogy tudni teccik, itten vagyok), de hát szándékom bizonyára kiment majd Ön előtt, legalább remélem, megjegyezve, hogy azt, amit a jelen pillanatban teszek, abban a reményben teszem, hogy kedvében járhatok.”

Mint látható, a bevezetés eléggé biztató volt, tovább olvastam tehát a levelet.

„Ha nem csalódom, Ön ugyebár emlékszik még Lambert Gabrielre, arra az egyénre, akit doktornak is neveztek: teccik tudni, arra, aki a Lamalgue erőd kocsmájából azt a bizonyos tízórát nem akarta elhozni, amit Ön oly szíves volt följánlani nekünk. A tökfilkó!

Muszáj emlékeznie rá, mert hiszen ráismert akkor mint olyan emberre, akivel az előkelő világban találkozott és ő is ráismert Önre aztán meg Ön annyira érdeklődött is iránta, hogy kérdéseivel szinte elárasztotta azt a szegény Chiverny apót, a gályarabok derék hajcsárját, aki ha borzasztó embernek látszott is, de valójában igen jó fiú volt.

Most pedig hadd írjam meg hát, amit Önnek Lambert Gabrieltől elmondani akarok, jól tessék idefigyelni.

Lambert Gabrielt még azóta, hogy intézetünkbe érkezett, a közös láncon való bajtársa bizonyos Accacia nevű fiatal fickó volt, aki holmi szármáság miatt került közénk.

Ez az Accacia ugyanis hajba kapott egyszer a cimboráival és anélkül, hogy akarta volna, a csetepaté hevében valahogy meg találta szűrni éppen a legjobb barátját és ebbe aztán ez, akinél tíz év óta nem volt kedvesebb cimborája, bele is halt, amin szegény Accacia bizony sohasem bírt már megvigasztalódni.

De a bíróság csak az ő ártatlanságát mégis figyelembe vette és mint már mondtam, noha vigyázatlansága emberhalált okozott, bírái mégis csak a vörös sapkát ítélték fejére.

Az Ön Toulon-i tartózkodása után négy év múlva, vagyis 1838-ban Accacia egy szép reggel istenhozzádott mondott nekünk.

Íppeg előtte való napon pedig jobb létre szenderült az én lánckoptató társam.

Ennek a két eseménynek, a kiszabadulásnak meg a halálesetnek az lett a következménye, hogy engem és Gabrielt mivelhogy mind a ketten egyedülvalók voltunk, közös láncra vertek.

Ha visszaemlékszik még, uram, Gabriel csöppet sem volt megnyerő ember. Reám tehát az a hír, hogy vele összekovácsolnak, bizony nem hatott valami kellemesen, mint mondani szokták.

Mindazonáltal meggondolva, hogy hiszen nem kellemességek céljából vagyok Toulonban és mivelhogy kissé filozófusféle is vagyok, beletörődtem.

Első nap még csak ki se nyitotta a száját, ami engem persze iszonyúan untatott, mert tudni való, hogy természetemnél fogva igen nagyon szeretek eszmecserét folytatni, hallgatása annál inkább nyugtalanított, mert Accacia több ízben megsúgta volt nekem, micsoda szerencsétlenség az a sorsa, hogy valósággal süketnémához kell láncolva lennie.

Elgondoltam, hogyan is fogok én, aki húsz évre gyűttem ide és így még tíz évet vagyok kénytelen itt rostokolni - mivelhogy 1828 október 24-ikén ítélték el, megjegyzem, igazságtalan ítélet volt és ha csak a legkisebb protekcióm van is, okvetlenül megsemmisítik ezt az ítéletet -, mondom hát, elgondoltam, hogyan fogok én így még tíz hosszú örömtelen esztendő eltölteni?!

Éccaka tehát azon törtem a fejemet, mit tegyek és mivel eszembe jutott az a mód, amellyel a róka szóra bírta a hollót, hát reggel így szóltam Gabrieltől:

- Hogy van ma reggel Gabriel úr, ha szabad becses hogyléte iránt érdeklődnöm?!

Csodálkozva nézett rám, mivelhogy nem tudta, komolyan beszélek-e, vagy pedig csak mulatok rajta.

A legkomolyabb ábrázatot vágtam.

- Hogyan, az én hogylétem iránt? - álmélkodott.

Már ez is mindenesetre volt valami. Sikertől szétválasztanom az összeszorított fogát.

- Úgy van, a becses hogyléte iránt érdeklődöm - válaszoltam - mert úgy vettem észre, rossz éccakája volt.

Nagyot sóhajtott.

- Rossz, rossz; de hát minden éccakám olyan.

- Az ördögbe is!... - válaszoltam.

Bizonyos, hogy felkiáltásomat félremagyarázta, mert rövidebb hallgatás után így szólt:

- Ne ijedjen meg azért; ha nem is alszom, igyekezni fogok nyugodtan viselkedni, hogy ne zavarjam az álmát.

- Oh, miattam sohse legyen gondja, Lambert úr - mondtam -, már én nekem bizony önnel egy láncon lennem is annyira megtisztelő, hogy az afféle kisebb kényelmetlenségeket föl sem veszem.

Gabriel megint nagyot nézett rám.

Accacia nem környékezte meg így, hogy beszélgetésre bírja. Az csak lökdöste, míg meg nem szólalt, de persze abban nem volt köszönet, mindig nagy hidegség volt közöttük.

- Miért beszél így hozzám? - kérdezte Lambert Gabriel.

- Mert tudom, kivel van szerencsém beszélni, nem vagyok én, uram, nevetlen ember, higgye meg, nem vagyok az.

Gabriel ismét bizalmatlan pillantást vetett rám; de én olyan kedvesen mosolyogtam rája, hogy kételkedésének jó nagy része mindjárt eloszlott.

Gyött a reggelizés órája.

A két emberre való falatot, mint rendesen, elibénk tették, de én ahelyett, hogy kanalamat tüstént belemerítettem volna a levesbe, tisztelettel megvártam, hogy előbb ő egye meg a maga részét.

A figyelmességnek ez a netovábbja annyira meghatotta, hogy az ételnek nem csak a nagyobbik felét, hanem a legjobb falatokat is nekem hagyta.

Láttam, mindent elérhet az ember ezen a világon, ha tisztességtudó.

Szóval rövid egy hét alatt már a legjobb barátok voltunk, legalább addig a határig, ahol az előkelősége, aminek bizonyos fitogtatását soha sem mulasztotta el, korlátot nem állított.

Sajnos, valami sokat ippeg nem nyertem azzal, hogy bajtársamat megszólalásra bírtam, a beszélgetése nagyon szomorkás volt mindig és nekem valóban szükségem volt arra a vidám jó természetemre, amellyel a Gondviselés megáldott, hogy hasonló búskomorságba ne essem.

Így töltöttem két esztendőt és ez alatt az idő alatt ő mindig morc kedvű volt.

Egyszer-másszor észrevettem, hogy valami bizalmas közölni valója volna.

Olyankor mindig a világ legbizalomgerjesztőbb ábrázatával néztem rá, hogy fölbátorítsam. De félig már nyitott szája megint csak becsukódott és láttam, hogy megint másnapra halasztódik a dolog.

Igyekeztem kifürkészni, mi az, amit rám szeretne bízni és ez a gondolat mindig kissé szórakozottá zavart; de amikor egyszer egy nagy teherkocsi mellett haladtunk el, melyen átöntésre való rongált ágyúk voltak, legalább is tízmázsányi teher, ő a kocsi felé húzódva olyanformán nézte-nézegette a kerék fordulását, mintha azt akarta volna mondani:

- Ha nem volnék nyúl szívű, alája tenném fejemet és egyszerre vége volna mindennek.

Ettől a pillanattól fogva tisztában voltam vele.

Az öngyilkosság a bagnóban eléggé otthonos.

A kikötőben dolgoztunk egy napon s én fölhasználtam tanútlanágunkat és midőn láttam, hogy megint azzal a bizonyos tekintetével néz rám, elhatároztam, hogy eloszlatom aggodalmait.

Meg kell vallanom, hogy az a szerencsétlen flótás iszonyúan fárasztó ember volt és én már unni kezdtem a dolgot, sőt már annyira torkig voltam vele, hogy csöppet sem bántam volna, ha egy vagy más módon megszabadulok tőle.

- Nos - szoltam hozzá -, mit néz rám oly különösen? Mit akar?

- Én? Semmit! - felelt.

- Mégis! - bizonykodtam.

- Tévedsz.

- Dehogya is tévedek! Még akár meg is mondhatom, ha úgy tetszik, mit akar!

- Te?

- Igenis, én!

- Nos, mondjad meg hát!

- Szeretné elpusztítani magát, csak hogy fél, nem mer magához nyúl.

Elsápadt, olyan fehér lett a képe, akárcsak valami patyolatdarab.

- Ki mondta azt neked?

- Senki. Eltaláltam.

- Nos hát, Rossignol, igazad van, úgy van, ahogy mondtad, végezni akarnék magammal, de félek.

- Ejnye, ejnye! Hát annyira rossz itt önnek a bagnóban?

- Százszor is megbántam már, hogy le nem ütötték a fejemet.

- Kinek a pap, kinek a papné. Már én bizony csak amondó vagyok, hogy még ha nem is fenéig tejföl itt az élet, mégis inkább vagyok itt, mint a gyep alatt.

- Hát hiszen te!...

- Óh, meg tudom érteni, hogy ön persze pokolban érezheti itt magát. Természetesen az, ha az embernek körülbelül százezer livre jövedelme volt, ha szép fogatokon járt, ha ruhái a legfinomabb szövetekből valók voltak, ha jó szivarokat szívott, hát bizony kínos dolog lehet, vasgolyóra láncoltan hurcolódni, vörös zubbonyban járni és komisz dohányt rágni. De filozófusnak kell hát lenni ezen a világon, ha nincs mersze az embernek ahhoz, hogy maga adja meg magának a másvilágra szóló passzusát!

Gabriel nagyot sóhajtott, olyat, hogy az nyögésnek is beillett.

- Sohasem kerekedett még kedved arra, hogy megöld magadat? - kérdezte.

- Biz' isten, soha még!

- Akkor hát azon sem gondolkoztál még soha, hogy a sokféle halál közül melyik lehet a legfájdalmasabb?

- Gondolkozott az ördög! Elvégre minden esetben csak afféle pillanat lehet az, amin keserves dolog átálesni. Mindazonáltal, mondják, az akasztással némely kellemetességek is járnak.

- Hiszed?

- Persze, hogy hiszem: még azt is mondják, hogy éppen azért találkozott ki a nyaktiló. Valamelyik akasztott ember ugyanis, akinek elszakadt a kötele, bizonyára oly kellemetes dolgokat beszélt el az esetről, hogy a halálraítéltek úgy mentek meghalni az akasztófa alá, mintha nászra mentek volna.

- Valóban?

- Gondolhatja, hogy jó magam még nem győződtem meg róla, de így tartja ősi hagyomány.

- Tehát, ha te öngyilkosságra adnád a fejedet, csak az akasztást választanád?

- Persze, hogy azt.

Kinyitotta a száját, azt hiszem azért, hogy arra kérjen, akasszuk föl együtt magunkat. Kétségtelenül leolvashatta azonban arcomról, hogy efféle gyönyörűségre most csöpp kedvem sincsen, mert jobbnak látta meg nem szólalni.

- Nos - mondtam -, hát elszánta-e rá magát?

- Még nem egészen; valami reményem volna még.

- Micsoda reménye?

- Az, hogy találok tán bajtársaink között olyat, aki ha írást adok neki, amelyben kijelentem, hogy magam akasztom föl magamat, hajlandó volna felkötni engem.

Ekkor olyanformán pillantott rám, mintha azt akarná kérdezni, nem vállalkoznám-e erre a feladatra én. Én azonban ráztam a fejemet és így szóltam:

- Óh, nem, nem! Már ilyet nem helyeselhetek. Ilyen baráti szolgálattól én bizony megborzadok. Accaciát kellett volna erre megkérnie, az alkalmas lett volna efféle csízióra és lehet, hogy minden őrizet ellenére is sikerült volna megtennie; de már ami engem illet, ilyesmi teljesen lehetetlen.

- Ám, ha egyszer végképp elszánom rá magamat, annyit csak megteszel, hogy legalább kezemre jársz?

- Azaz, hogy nem fogom önt a dolgában megakadályozni; ennyi az egész.

- Ördögadta! A mostani körülmények nem valami alkalmasak; nem szeretnék felsülni!

És beszélgetésünk ennyiben maradt.

Körülbelül hat hónap múlt el aztán anélkül, hogy ez a dolog újra szóba került volna közöttünk.

De láttam, hogy Gabriel napról napra szomorúbb és sejtettem, hogy tervével megbarátkozni igyekszik.

Tűnődései azonban engem szinte megörvendeztettek és megvallom, már valósággal várva vártam, hogy szándékát valahára megvalósítsa már.

Végre egy reggel, miután egész éjcaka ide-oda hánykolódott a fekvőhelyén, úgy kelt föl a szokottnál is halványabb arccal és reggelijét érintetlenül hagyva, így szólt hozzám:

- Ma meglesz!

- Ah, ah! - válaszoltam -, elszánta hát magát a dologra?

- Nem halasztom tovább.

- És mindent előkészített már?

- Nem láttad-e, hogy tegnap levelet írtam a pincében?

- Láttam, de nem voltam annyira vakmerő, hogy belepillantsak.
- Itt van, nesze.

S kis összehajtott papirost adott át nekem.

Felbontottam és ezt olvastam róla:

„Minthogy a bagnóbeli életet már nem bírom tovább, elhatároztam, hogy holnap 1841. június 5-én felakasztom magamat.

Lambert Gabriel.”

- Nos - mondta, szinte önmaga előtt büszkélkedve a bátorság e próbájával, amelyet bemutatott nekem -, láthatod íme, hogy elhatározásom szilárd és kezem, midőn ezt írtam, nem remegett.
- Igaz - feleltem -, azt csakugyan látom, de ezzel az írással legalábbis egy hónapi tömlőcbüntetést hozna rám.
- Miért?
- Azért, mert nem mondja meg ebben az írásban, hogy én a szándéka kivételében nem segédkeztem; előre kijelentem tehát, csak oly föltétellel engedem meg, hogy felkösse magát, ha nekem abból semmiféle kellemetlenségem nem származhatik.
- Mit csináljak hát? - kérdezte.
- Írjon másik levelet, fogalmazza meg másképp.
- Hogyan? Miféle tartalma legyen?
- Körülbelül ezt írja, ide hallgasson:

„Ma, 1841. június 5-én, a pihenő órában, amely kijár nekünk, és amikor Rossignol bajtársam aludni fog, eltökélt szándékom végrehajtani azt a tervemet, amellyel már régóta foglalkozom, hogy megölöm magamat, mivelhogy a bagnóbeli életet már nem bírom tovább.

Ezt a levelet azért írom, hogy Rossignol bajtársamnak semmiféle kellemetlensége ne legyen.

Lambert Gabriel.”

Gabriel helyeselte ezt a szöveget, megírta levelét és a zsebébe dugta.

És csakugyan még aznap, déli harangszókor Gabriel, aki reggel óta egyetlen szót sem szólt hozzám, egyszerre csak azt kérdezte tőlem, nem tudnék-e valami olyan helyet, amely alkalmas volna arra, hogy tervét megvalósítsa.

Jól láttam, hogy tétovázik és hogy segítségem nélkül semmi sem lesz a dologból.

- Óh, tudok - válaszoltam, biccentve fejemmel -, de ha teljesen még nem szánta el rá magát, halassza valamely más napra a dolgot.
- Nem - mondotta borzasztó megerőltetéssel nyögve ki a szót -, nem, ha mondom, hogy ma lesz, hát meg is kell ma lennie.
- Ha úgy áll a dolog - válaszoltam hanyagul -, hogy az ember ilyesmire már elhatározta magát, hát legjobb, amily hamar csak lehet, nyélbe is ütni a dolgot.
- Vezess hát - mondta Gabriel.

Elindultunk; hurcoltatta magát, de én úgy tettem, mintha ezt észre sem venném.

Mennél közelebb értünk a helyhez, melyet ő éppoly jól ismert, akárcsak én, annál nehezebb volt őt magammal vonszolni.

De én csak mentem előre, csöppet sem árulva el, hogy pedzem ezt a huzavonát.

- Valóban, ez a hely... - mormolta, midőn odaértünk. Bizonyságát adta tehát, hogy éppoly jól tudja, akárcsak én, mennyire kitűnő hely az efféle vállalkozásra.

Ott, annak a palánknégyszögnek, melyet ön is jól ismer, egyik nagy cölöpje mellett pompás növésű szederfa áll.

Úgy tehettem, mintha a cölöpnek nekitámaszkodva aludnám a fa lombjának árnyékában, míg ő felkötöti magát a szederfára.

- Nos - szoltam hozzá -, hogy teccik önnek ez a hely?

Halotthalovány volt.

- Gyerünk - mondtam -, látom már, hogy ma semmi sem lesz a dologból.

- Csalódol - válaszolt -, az elhatározásom szilárd; éppen csak kötelem nincsen.

- Hogyan - kérdeztem -, hát nem ismeri ezt a helyet?

- Eszt a helyet?...

- Eszt a helyet, ahol aszt a darab kötelet elrejtette, melyet egy nap, mikor a kötélverőben jártunk, a zsebébe dugott volt.

- Valóban - mondta dadogva -, azt hiszem, ez a hely az, itt tettem el valahol...

- Amott ni! - kiáltottam és ujjammal a cölöp felé böktém, amely mögé két héttel ezelőtt, úgy láttam, azt a kacatot elrejtette.

Leguggolt és kezét bedugta egy nyíláson.

- A másikban van - szoltam rá -, a másikban.

Most aztán belenyúlt ebbe a másik nyílásba és csakugyan kihúzta onnan a kötelet. Csinos kis kötel volt, lehetett vagy három öl hosszúságú.

- Teringettét! - kiáltottam -, lássa, az embernek szinte összefut a szájában a nyál...

- De hát mit csináljak most már? - kérdezte.

- Hát kérjen föl engem nyomban, hogy szépen elrendezzem önnek a dolgot, úgy majd gyorsabban mén a dolog.

- Nos - mondta -, tedd meg hát nekem ezt a szívességet!

- És igazán szívességet teszek vele önnek?

- Igazán.

- És ön fölkér engem erre?

- Fölkérlek.

- Ám legyen! Az ember a bajtársa kérését elvégre meg nem tagadhatja.

A kötelkét kedves kis csúsztató hurokká fűztem, rákötöttem a legerősebb ágak egyikére s az eperfához egy tuskót támasztottam, amelyet egyetlen kis rúgással kilökhett a lába alól, hogy talpa és a föld között mintegy kétlábnyi köz maradjon.

Becsületes embernek ennyi valóban elég, sőt több is a kelleténél arra, hogy fölakassza magát.

Az egész idő alatt ő egyre csak bámult rám.

Nem volt már sápadt, hanem hamuszürke.

Ahogy elkészültem a dologgal, így szóltam hozzá:

- Nos, a munka nagyobbik része megvolna! Most már csak egy kis elszántság és egyetlen pillanat alatt vége mindennek.

- Az ám - mormolta -, könnyű aszt mondani.

- No meg azt se feledje ám el, hogy én a világért sem lököm meg, ellenkezőleg, tudnia kell, hogy mindenképpen visszatartani igyekeztem.

- Jó, jó; de akarom! - mondta és elszántan fölhágott a tuskóra.

- No, no, de legalább várjon hát, várjon, míg lefekszem aludni.

- Feküdj le hát! - mondta.

Lefeküdtem.

- Isten veled, Rossignol! - mondta.

És fejét beledugta a hurokba.

- Hé, a gallérját vesse le - szóltam rá -, csak nem akarja a gallérban felkötni magát? No az már igazán új divat volna aztán.

- Igaz - mordult meg.

És ledobta gallérját.

- Isten veled, Rossignol! - mondta még egyszer.

- Isten önnel, Lambert úr! Csak bátran! Behunyom a szememet, hogy semmit se lássak.

- Valóban, borzasztó lehet ilyesmit látni...

Legalább is tíz másodperc múlt el, hogy szembehunyva várakoztam, de semmi sem jelezte, hogy történt volna már valami.

Kinyitottam szememet.

A hurok még mindig azonmód lazán simult meg nyakán, de ő az arca színe szerint már nem volt élő ember, hanem hulla.

- Nos! - szóltam rá.

Nagyot sóhajtott.

- Chiverny apó! - kiáltottam, hirtelen megint behunyva szememet és odakapva a tuskóhoz és ettől a mozdulatomtól, az úgy rémlik, eldőlt.

- Segítség! Segi... - hörögte Lambert, de hangja elfúlón torkában rekedt.

Görcsösen vonagló rángatózást éreztem, amelytől mintha az egész fa remegett volna és valami hörgésfélét hallottam.

Egy perc múltán minden elcsendesedett.

Moccanni sem mertem, nem mertem kinyitni a szememet; úgy tettem, mintha aludnám.

És úgy rémlett, mintha Chiverny apó, teccik tudni, a hajcsárunk, errefelé jönné, hallottam a lépéseit, egyre közelebb és közelebb, végre hatalmas rúgást éreztem az oldalamban.

- Hé, mi az itt? Mi történt? - kérdezte, míg én fordultam egyet és úgy tettem, mintha most ébrednék.

- Míg te itt aluszol, te semmirekellő, azalatt a bajtársad, lám, felkötötte magát?

- A bajtársam?! Hát biz az úgy látszik, igaz!... - dünnyögtem, mintha mit sem tudnék arról, ami történt.

Igen tisztelt Dumas uram, bizonyára még sohasem látott akasztott embert; hát bizony csúf látvány volt az nagyon.

Gabriel különösen igen borzalmas volt.

Föltehető, hogy cudarul viaskodott a halállal, mert bizony ugyancsak eltorzult. A szeme egészen kidüledt a fejéből, a nyelve kilógott a száján és mind a két kezével görcsösen kapaszkodott a kötélbe, mintha visszamászni igyekezett volna.

Úgy látszik, ábrázatom és viselkedésem akkora megrökönyödést mutatott, hogy az odacsődült emberek mind azt gondolták, mit sem tudok a dologról.

Egyébként kikutatták a Gabriel zsebeit s megtalálták a kis papirost, amely fölmentett minden gyanú alól.

Leválták a tetemet, saraglyára fektették és mindkettőnket bevittek a kórházba.

Majd értesítették a fegyház felügyelőjét.

Az egész idő alatt ott kellett maradnom a bajtársam hullája mellett, mert hiszen hozzá voltam láncolva.

Negyedóra múltán megjött a felügyelő, megvizsgálta a holttestet, meghallgatta Chiverny apó jelentését és kikérdezett engem.

Aztán összeszedte minden bölcsességét, hogy ítéletet mondjon:

- Az egyiket a temetőbe, a másikat a tömlőcbe! - adta ki az utasítást.

- De felügyelő úr!... - kiáltottam.

- Tizennégy napra! - mondta.

Hallgattam. Attól féltem, hogy megduplázza a büntetést, ahogy szokta, ha az embernek ellenvetése van.

Lekapcsoltak a hulláról és bedugtak a tömlőcbe, ahol két hetet ültem.

Mikor kiszabadultam, összeláncoltak Perceoreillel, akit ön nem ismer, de akinek igazán jó neve van, mert ez a fickó csakugyan olyan, mint a fülbemászó már, hogy a hangja mászkál mindig az ember fülében, annyit tud csevegni ez a jó fiú.

Íme, Dumas úr, ezek volnának azok az események, amelyeket hitem szerint közölni kellett Önnel abban a meggyőződésben, hogy szívesen veszi.

Ha sikerült kedvében járnom, kérem, írjon pár sort a mi jó Lauvergne doktorunknak, hogy az ön számlájára egy-két font dohányt adjon nekem.

Fogadja uram, legmélyebb tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel maradtam az Ön alázatos és hűséges szolgája:

Rossignol, aki Toulonban tartózkodik.”

XVIII. A jegyzőkönyv

1842 októberében megint Toulonban jártam.

Nem feledkeztem meg Lambert Gabriel különös történetéről s kíváncsi voltam a dologra, vajon úgy történt-e minden, ahogy az én Rossignol levelezőm jelentette nekem.

Ellátogattam a révparancsnokságra.

Az én parancsnok ismerősöm azonban már más állomáshelyen volt, amiről előzőleg nem értesülhettem.

Utódja szintén nagyon szívélyesen fogadott, s mivel beszélgetésünk során azt kérdezte tőlem, nem lehetne-e valamiben szolgálatomra, megvallottam neki, hogy látogatásom nem indult éppen a legönzettelenebb szándékkal, szeretném ugyanis megtudni, mi lett bizonyos Lambert Gabriel nevű gályarabból.

Azonnal hívatta titkárát.

Ez fiatal ember volt, aki a parancsnokkal együtt érkezett erre az állomáshelyre és mindössze még csak egy éve volt Toulonban.

- Kedves, Durand úr - szólt hozzá -, tudakolja meg, hogy Lambert Gabriel nevű rabunk van-e még, aztán jöjjön vissza és mondja el nekünk, amit róla megtudott, miképpen él, miféle följegyzéseink vannak felőle.

A fiatal ember elment és tíz perc múlva lajstromos könyvvel tért vissza, amely már nyitva volt.

- Tessék, uram - mondta -, ha nincs terhére itt ezt a néhány sort elolvasni, ez a jegyzőkönyv teljesen fölvilágosítja majd mindenről.

Az asztalhoz ültem, amelyre a könyvet letette volt és a következőket olvastam:

„Én, alulírott Chiverny Lőrinc, első osztályú rabfelügyelő ezennel kijelentem, hogy ma, ezernyolcszáznegyvenegy június ötödikén, midőn körutamat jártam a hajógyári révparton, a pihenő óra idején, amely a raboknak a nagy déli hőség miatt engedélyeztetett, az életfogytiglani kényszermunkára ítélt Lambert Gabriel rabot fölakasztva találtam egy szederfán, amelynek árnyékában nevezettnek hozzáláncolt társa Toulman András, melléknevén Rossignol, aludt, vagy legalábbis alvónak látszott.

Ezen látvány megpillantásakor első dolgom volt az alvót felébreszteni, aki is a legnagyobb csodálkozással álmélkodott az eseten és kijelentette, hogy semmiképpen sem részese a dolognak. És valóban, midőn a holttestet levették és megvizsgálták, zsebében kis papirosdarabot találtak, amelyen az ő saját keze írásával írt következő nyilatkozat volt olvasható:

„Ma, 1841. június 5-én, a pihenő órában, amely kijár nekünk és amikor Rossignol bajtársam aludni fog, eltökélt szándékom végrehajtani azt a tervemet, amellyel már régóta foglalkozom, hogy megölöm magamat, mivelhogy a bagnóbeli életet már nem bírom tovább.

Ezt a levelet azért írom, hogy Rossignol bajtársamnak semmiféle kellemetlensége ne legyen.

Lambert Gabriel.”

Mivelhogy azonban nevezett rab határtalan gyávaságáról volt ismeretes és bajos is volna elképzelni, hogy társának segítsége nélkül akaszthatta fel magát, hiszen azt mindössze harmadfél láb hosszúságú lánc kapcsolta hozzá, volt szerencsém a fogházfelügyelő úrnak javasolni, hogy Toulman Andrást, melléknévén Rossignolt, egy hónapra tömlöcbe zárassa.

Chiverny Lőrinc, első osztályú rabfelügyelő.”

Ezalatt más írással és egyszerűen, kezdőbetűkkel aláírottan még ez a pár sor következett:

„Lambert Gabriel ma este eltemetendő, Rossignol pedig egy hónapra azonnal tömlöcbe zárandó!

V. B.”

Lemásoltam ezt a jegyzőkönyvet és egyetlen szónyit sem változtatva rajta, ide cikkelyeztem olvasóim szeme elé, akik azt egybevetve a Rossignoltól kapott híradással, természetes és teljes kibontakozásául tekinthetik a történetnek, amelyet nekik imént elbeszéltem.

Hozzátenni valóm legfőljebb csak annyi lehet, hogy őszintén csodálom éleslátását a derék rabfelügyelőnek, Chiverny Lőrinc mesternek, aki oly helyesen pedzette, hogy akkor, midőn Lambert Gabriel holttestére rábukkantak, ennek bajtársa, Toulman András, vagy más néven Rossignol, alvónak látszott - de nem aludt.

VÉGE